ANTIQVISSIMA FIDES ET VERA RELIGIO.

CHRISTIANAM FIDEM MOX À PRImis mundi exordijs ad hæc usq; tempora durasse, eamq; ueram & indubitatam esse, Heinrychi Bullingeri Apodixis, siue clara & euidens demõstratio, è Germanico in Latinam linguam traducta, per Diethelmum Cellariũ Tigurinum.

IN hoc Enchiridio (candide Lector) habebis brẽuissimã historiã, cum temporũ supputatione sacrosanctæ nostræ fidei, deq; illius præcipuis & operibus & professoribus: habebis huius item incrementa & defectus ac calamitates iam inde à prima mũdi origine, ad hæc usq; tempora. Breuissima ergo periocha est utriusq; Testamenti, & probatio, quod per solam fidem in Christum Iesum omnes pij deo & placuerint, & salutem fuerint consecuti.

IESVS.

HIC est filius meus dilectus, in quõ mihi bene complacitum est, ipsum audite.

Matthæi 17.

CLARISSIMO VIRO

DOMINO IOANNI FRISIO,

apud Tigurinos ludimoderatori fidelissimo, Diethelmus Cellarius Tigurinus, S. P. D.

VNQVAM ullum fuit sæculum, uir clarissime, quo circa religionem nō maximæ fuerint contentiones, ab ipsa hinc mundi origine. Fieri enim non potest (nisi prorsus impecudes degenerent homines) quin si mirabilem mundi fabricam intueātur, si syderum motus, si denique ipsam rerum ac temporum iucundā uicissitudinem, protinus inueniant, diuinum quoddā esse numen, cuius potentia hæc cōdita sint, cuius etiam prouidentia & diuina uirtute hæc omnia regantur. Cæterum ut humanarum uirium non est ad diuinarum rerum cognitionem peruenire, nisi diuino flamine renati diuinitus trahantur, uel ipso Christo Saluatore nostro teste Io cap. 6. Sic factum est, ut omnibus sæculis uarijs opinionibus, uarijs item dogmatibus homines inter se digladiarētur. Hæc insania, ut in gentiliū animis mire grassata est, quod philosophorum de summo bono uariæ, eæq; inter se contrariæ opiniones abunde satis testantur, ita & Israeliticæ genti uiolentas iniecit manus, quod multiplices ipsorum sectæ, religione, ritibus, moribusq; prorsus inter se contrariæ, facile ostendunt. Verum ne & Christiani hac calamitate essent immunes, idem illud uirus etiam in ipsorum uenas transfusum est, quod ex innumerabilibus Monachorum sectis liquidò conspicimus. Et quandoquidem, uel Apostolo teste, Sectas etiam 1. Cor. 11.

inter electos esse oportet, quo qui probati sunt, manifesti fiãt, factum est, ut Euangelij luce coruscante, Anabaptistarum insana hæresis sese ingereret. Postremò etiã, qui sibi uidentur perbelle sapere in negotio Euangelij, imò lumina Ecclesiæ Christi sese esse arbitrantur, in, nescio quam mentis cæcitate delapsi, de Christi corpore, nescio quas insolubiles, & non nisi multorum cum scandalo finiendas quæstiones mouent. Quam ecclesiæ ex animo deplorandam calamitatem, cum D. Heinrychus Bullingerus, Ecclesiæ Christi apud nos uigilantissimus ac fidelissimus Antistes, non absq; dolore cerneret, atque simul à pijs fratribus solicitis urgeretur precibus, ut instanti, & indies magis magisq; ingrauescenti malo in lucem æditis monumentis præueniret, Tractatum hunc de uera & antiqua fide, pro rerum, locorum, personarum ac temporum conditione, materna nostra lingua conscripsit: cuius synceritatem, utilitatem, atque etiam dignitatem cum maiestate condigne celebrare, infantia mea non potest, neq; conabitur etiam. Seipsam supra modum commendabit libelli diuina ueritas, si à pijs candidisq; legatur iudicibus. Cæterum cum author innumeris negotiorũ procellis modo non obrueretur, atq; interim bene cordatis hominibus fermè indignum facinus uideretur, ut tãtus ille thesaurus, & margarita illa preciosissima, quæ est ueræ & antiquæ fidei cognitio, Germanis pro rerum & temporum conditions scripta, aliis interim nationibus præriperetur. Et ego haud multo ante, eiusdem authoris libellũ (cuius inscriptio est, Quomodo cũ ægrotantibus & morientibus agendum sit, ut in fide instituti, melius sese ad mortem præparent) utcunq;, quantum ingeniolum mihi uires permiserant, Latinitate donassem, non tam horũ, quam etiam ipsius authoris hortatu, ut in pio argumẽto exercere

& capita noſtræ religionis (cuius omnium indigniſsimus mi niſter ſum) menti meæ firmius inſculperem, etiã hunc tranſferendum ſumpſi, ſperans fore, ut uel aliquem fructum ferat in illorum pectoribus, qui minus dediti affectibus, cum iudicio legent. Cæterũ circumſpicienti mihi, cui hos meos labores potiſsimum dicarem, ut uel illius nomine cõmendatiores eſſent apud multos, tu ſolus occurrebas, qui ad hãc rem præ cæteris idoneus uidebaris. Fecit enim tua humanitas, cum morum comitate, ut in Gallia (quò ſtudiorum gratia profectus eras) multorum animos indiſſolubili amicitiæ uinculo tibi deuinxeris. Vnde cateruatim has noſtras regiones transeuntes ad te ceu patronũ ac omniũ ſtudioſorũ Mecœnatem conuolãt, & quæcunq; à te aut præſentibus ipſis dicũtur, aut abſentibus ſcribuntur, ſupra modũ benigno animo accipiunt. Speraui igitur tantum Friſij nomine audito, multos Lectores longè æquiores futuros eſſe. Verum & ſi hæc parum me mouerent, quæ tamen pio homini, Eccleſiæ prodeſſe ſtudenti, præcipue ſpectanda ſunt, ego certe Tygride immanior eſſem, ſi nõ gratitudinis ergò, ubicunq; datur, animum meum gratum aperirem erga te, qui uel animam tuam, ſi neceſsitas exeteret, promptiſsime in me effunderes. Vale Friſi charisſime, atque Diethelmũ tuum ſolito amore complectere.

E Muro noſtro agri Tigurini ad lacum Gryphicum, pridie Calendas Martias, Anno

M. D. XLIIII.

PROBO, HONESTO, AC

prudenti uiro, Ioanni Heinrycho Vuincteli, fratri
suo chariſsimo, nunc Baſileæ agenti, Heinry
chus Bullingerus, S. P. D.

QVAMVIS non ambigam, imò certo ſciã tibi (dilectiſsime frater) nulla in fide domini noſtri Ieſu Chriſti opus eſſe inſtitutione. Quippe qui hanc nõ uerbis tantũ, ſed & re ipſa, per multas calamitates & opprobria, deniq; per exilium, & iacturam omnium facultatum, manifeſte teſtificatus, intrepideq; confeſſus ſis: tamen ornandæ, promouendæ & propagãdæ ueræ fidei noſtræ gratia, & ut aliquam hinc utilitatem capiant harum rerum imperitiores (quo potiſsimum nomine tu ad ſcribendum impelebas) placuit, De uera, antiqua, & indubitata fide noſtra, Tractatum hunc conſcribere, ac tibi ſoli dedicare. Principio, ut imbecillium animi aliquo modo confirmentur, dignitate uidelicet ac magnificentia ſanctiſsimæ noſtræ cõfeſſionis, cuius fundamẽta adeò firma, adeoq; incõcuſſa extitere, ut his ueterũ ſapientiſsimi, doctiſsimi, iuſtiſsimi & ſanctiſsimi quiq; ab ipſo mũdi exordio innixi fuerint. Deinde, ut aliquam ſaltem (ſi modo nõ pergãt eſſe incorrigibiles) habeãt admonitionem & inſtitutionẽ, qui hanc noſtrã fidẽ, nõ ſolum antiquã, ſed antiquiſsimã, uerã, optimè fundatã, indubitatã, impollutã ac ſyncerã, tanquam nouã & hæreticã proclamãt, modis omnibus proſcindũt atq; perſequũtur. Deus Opt. Max. tam illis, quam nobis, immenſam ſuã gratiã & miſericordiã largiatur, qua illuminati, ſoli domino noſtro Ieſu Chriſto nos cõmittamus, ac illius doctrinam & dictis & factis exprimamus. Amen. Tiguri, menſe Martio, Anno 1537. Salutat te & uxorem tuã chariſsimã, frater meus Leo Iudæ, tuus conſobrinus.

QVOD CHRI

STIANA FIDES À MVNDI

creatione durauerit, & per eam ſolam omnes pij deo placuerint, æternamq; fœlicitatem conſequuti ſint, Apodixis, euidentiſsimaq; ex ſacris literis demonſtratio.

CAPVT PRIMVM.

ANIMVS mihi præſagit, non defuturos ſimplices quoſdã Chriſtianos, qui hoc meũ propoſitũ ſummopere admirentur: uana nimirũ opinione perſuaſi, Chriſtianam fidem, ſub Tiberij Cæſaris imperio demum primam ſumpſiſſe originem: cum uel ex Euãgelio Lucæ pateat, decimoquinto primum Tiberij anno, Ioannem Baptiſtam Euangelium prædicare cœpiſſe, omnesq; hiſtoriæ uno ore teſtentur, Ieſum Chriſtum, mundi ſeruatorem, decimooctauo anno imperij Cęſaris Tiberij eſſe crucifixum.

Chriſtianæ fidei funda menta non demũ anno ab hinc 1500 ia cta eſſe.

Cęterum fateor & concedo, tum demũ omnes Prophetias eſſe completas, et quod uera ſalus conſummata eſt. Fateor tum demum precioſiſſimos Chriſti theſauros, largius quàm ante hac unquã, omnibus gentibus annunciatos, & cõmunicatos eſſe. Veruntamen eadem ſalus ante multa ſæcula per prophetias adũbrata, patribus in Chriſto Ieſu

promissa fuit, quo factum est, ut nihil minus Christum in spiritu præuiderint, atque omnẽ spem ac fiduciam in illum solum collocarint, atque nos. Quanquam nobis ista singula clarissime proposita, ipsaq; re præstita siue exhibita, perfectissimeq; expleta sint, quæ illi sub spe quadam, nõ quidem minus certa, sed tamen aliqua ex parte obscuriore ardentissimis expectabant animis. Hæc ita sese habere, neque solus ego, neq; primus assero. De antiquitate fidei mecum consentit & diuus Eusebius episcopus Cæsarienſis, qui ante mille & ducẽtos annos floruit. Cui astipulantur & alij Christiani Doctores, qui multo tempore hanc eandem rem, ante me, dilucidius & scriptis, & uiua uoce tradiderunt. Sic enim inquit Eusebius libro primo Ecclesiasticæ historiæ cap. 1.

Omnes ergo illos, qui ab Abrahã sursum uersus suppurationē facta, usque ad primum hominem, generationis ordine conscribuntur, etiamsi non nomine, rebus tamen & religione Christianos fuisse, si quis dicat, non mihi uidetur errare. Siquidem elapsis aliquot annis post Christi ascensionem, discipuli atque fideles demum Christianorum nomen accepêre, teste Luca Actorum undecimo. Cum enim Christiani nomen hoc indicet, quod Christo quis credens, per eius doctrinã, fidem, pietatem ac iustitiã teneat, & studijs diuinæ inhæreat sapiẽtiæ, atque omne, quod ad uirtutem pertinet, exequatur. Si, inquam, hæc sunt, quæ uocabulo Christiani nominis indicantur, & uere

eum

eum religionis ſectatorem deſignant, hæc erant etiam illi ſancti (de quibus ſupra diximus) uiri, quod Chriſtiani nunc eſſe profitentur. Hæc hactenus ex Euſebij Chriſtianiſſimi doctoris, hiſto. eccle. recenſuimus. Verum ne quis ſuſpicetur hoc noſtrum ędificium ſuper humanũ ac alienum fundamentũ collocatũ eſſe, animus eſt hanc rem ſcripturæ teſtimonijs illuſtratã paulò altius repetere.

De Bonitate benignitateq; Dei, & hominum malitia.

CAPVT II.

DEVS, qui per ſe ab æterno adeò perfectus eſt, ut eius perfectioni ac plenitudini nõ poſſit quicquam uel addi, uel adimi, qui denicq; nulla creaturarũ ope, nullo auxilio, quo perfectior reddatur, opus habet, ex propria ſua natura, quæ per ſe benigna ac mitis eſt, hoc eſt, ex mera gratia ac miſericordia & quia beneficium præſtare uoluit hominem creauit. Veruntamen priuſquam eum formaret, tantis, tamq; inenarrabilibus diuitijs ac donis obruit uerius, quàm donauit, ut humanæ linguæ magnifica hæc munera pro rei dignitate extollere, planè negatũ ſit. Cum enim apud ſe decreuiſſet creare hominem, iamq; tempus illud adeſſet quod inſcrutabilis illa ſapientia & prouidentia, ante infinita ſæcula conſtituerat, omnium primo domicilium homini utilitate, ornatu & ſplendore iuxta admirandum præparauit. Atq; in hoc perficiẽdo primum parabat Dominus materiam,

De creatione cœli & terræ.

quam poſt creatam, immiſſam & diffuſam lucem pulchre digereret, & quoduis in ſuum finem diſponeret, hoc ſcilicet modo, Supra abyſſum, hoc eſt aquarum profunditatem, in qua terra adhuc latitans, fluctuabat, firmamentum extendit, & interſtitium quoddam conſtituit, cui cœlum ipſum ceu tentorium quoddam induxit: deinde terram ex aquis euocans eminere quantum hominũ habitationi ſufficeret, fecit: ac aquis ipſis terminos, & ueluti limites conſtituit, quos nõ tranſirent, ſed ueluti murus quidam ſuo in loco conſiſterent. Atque hæc tria, aqua ſcilicet, terra & firmamentũ, id eſt extenſio, æther inquam, & clara illa aeris regio imminens capitibus noſtris, & pertingens inde ad ſummitatem uſq; cœli, ſubſtantialia quædam & potiſſimę partes ſunt huius mundi, humano generi tanquam aptiſſimum aliquod domicilium inſeruientia. Porrò erant hæc omnia inculta & rudia mox ab initio, omniq; ornatu carentia. Proinde omnipotẽs Deus, artifex huius machinæ ſingularis, pro ſingulari ſua prudẽtia & affectu erga genus humanũ paterno ultra manum admouebat, ut admirabile illud, & amœnitate inſigne opus ad umbilicum (quod aiunt) perduceret: atq; non tantum quod ad ornatum, uerũ etiam quantum ad fructũ et utilitatẽ, futuro incolę prępararet. Ac ante omnia, cũ diuina prouidẽtia homini terrã ut incoleret deſtinaſſet, uiridi ipſam exornat tegumẽto, id eſt, uiridi ceſpite: quẽ inſuper uariegabat floſculis & omnigenis herbis, quæ non ſolum

De ornatu cœli & terræ.

oculos aſpicientium pulcherrima forma et elegan
tiſſimis coloribus capiunt amabiliq; fragrantia na
res reficiunt, ſed & utilitatem in cibis et omnis ge
neris medicaminibus conficiendis, non exiguam
præſtant. His addebat præterea omnis generis ar
bores, plantas ac frutices. Terram inſuper limpi
diſſimis ac ſaluberrimis fontibus, hinc inde ſcatu
rientibus, amœniſſimis item riuis & fluminibus
rapidiſſimis lacubusq; ampliſſimis rigabat. Et
(quod admiratione digniſſimum erat) nolebat
terram ubiq; eſſe æquam ac planam, ſed hinc inde
intumeſcere, quod etiã nõ caret ſingulari quadã &
utilitate & iucunditate: Hinc enim factũ eſt, ut ual
les, campos patentes, montes & colles habeamus,
quorum ſingula non abſque ratione ſic condita
ſunt, quantumq; ad fructum & amœnitatem attiner, nobis mire inſeruiunt. His abſolutis egregius ille atq; diuinus mundi artifex & cœli firmamentum locupletare atq; exornare cœpit. Ergo illud diuina uirtute prius extenſum, nunc ſole & luna, ſtellis atq; planetis, quarum aliæ fixæ, aliæ erraticæ ſunt, ad admirationem uſq; diſtinxit. Horum omnium decor tantus eſt, tamq; admirabilis, ut eorum laudes nemo pro rei dignitate ſatis extulerit. Cæterum hoc eſt illorum officium, cuius gratia locum in expanſione illa meruerunt, ut nobis lucem prębeant, ut ortu & occaſu atq; etiam motibus ſuis, tempora, annos, menſes, dieſq; conficiant, denique etiam diem & noctem diſtinguant.

His

His cõfectis ac diſpoſitis, aquę adhuc ſteriles & nondum excultæ uidebantur. Cœlum enim ſyderibus erat ornatum, terra quoq; ſua gramina & germina, ſuasq; arbores habebat, ſola aqua præillis torpida & inculta erat. Itaq; et in illa quoq; eadem miracula beneficiaq; quæ in ornatu cœli & terræ, pleniſſime exhibuit. Nam in aquis, & præcipue in mari, ex miraculis diuina innoteſcit potentia, cum hinc inde apparent, præter piſces, monſtra marina, forma, magnitudine, colore naturaq; diſſimilima: in quo, plus quàm admirãdo opere, artificis diuinum ingenium eluceſcit. Quin & in aere amplius excellentem atq; inæſtimabilem ſuam benignitatem, potentiam ac ſapientiam euidentiſſimis ſignis & argumentis oſtendit, omne genus uolucrum formando: quæ (ut taceam commoditates, quas humano generi præſtant) etiam ſuauiſſimo cantu aures noſtras demulcent. Quid quod terram adhuc locupletius & mirabilius tam ciuribus quàm feris animalibus donauit? quorũ aliqua pellibus et lana, alia opere, alia uero carnibus creandum adhuc terrę incolam iuuarent. In ea animalium creatione, aptam certè quandam, & decoram cum generum tum ſexuum diſcretionem cernimus. Taceo interim precioſiſſimos theſauros gemmarum, auri, argenti, unà cum aliis metallorũ generibus, aromatibus, rebusq; precioſis, quas è terræ uiſceribus eruimus, quarum hactenus non meminimus.

Poſt-

Postquam uero Dominus Deus locum illum amœnitate & utilitate affluentem, pro ineffabili sua bonitate præparasset, tum demum ad hominem creandum se contulit, qui cunctis illis rebus, quas hactenus recensuimus, & præesset & frueretur. Hunc certe donis longe excellentioribus donauit, quàm cætera animalia, ipsumq; ad suam ipsius condidit imaginem, ipsum inquam, & anima & corpore composuit, quorum utrunque perenne ac mortale fuisset, nisi mortalitatis uires per peccatũ fuissent eneruatæ. Ex eo quippe consecutum est, ut corpus corruptioni subijceretur, anima quoque multis inuolueretur calamitatibus, quamuis nunquam moriatur. Et primũ quidem hominem deus bonũ & omnibus numeris absolutissimum formauit, unde non immerito ad dei imaginem ac similitudinẽ creatus esse dicatur. Id quoque silentio prætereundum non est, quod omnipotens ille mundi conditor, non contentus fuit tam amœno ac iucundo terræ ornatu, nisi insuper horum (quem alio nomine paradisum uocant) insigni ac peculiari quodã splendore præstantem conderet, quem incolendum & custodiendum delectæ suæ traderet creaturæ. Ex eo utique nõ solo ardentissimus dei erga hominem affectus inclaruit, uerum etiam ex illo quoq;, quod hominem uollet esse otiosum & solum, quin adiutorium adderet, ut commodius, cõiuncta utriusq; opera, horrus ille & plantaretur & custodiretur. Adiutorium illud erat uxor, quam Hebræi uiraginẽ uo-

De creatione hominis.

cant, quam ex costa lateris eius formauit deus. Vsq; adeo plene ac absolute inexhaustã dei bonitas hominem absoluere uoluit, ne quicquam illi deesset, quod ad salubrem ac uitam uere beatam spectaret.

Iam è conuerso omnino æquitas ipsa expostulabat, ut ille homo, qui subtili ratione, & singulari intellectus acrimonia uoluntatisq; bonitate & uiribus prestantibus à deo præditus erat, erga eundem, qui amplissima hæc in eum effuderat dona, gratum se exhiberet, atq; benefactori creatori & domino per omnia esset obsequentissimus. Imò deus qui non modo bonus sed & iustus est, tale quiddam (promulgata lege çqua) ab homine postulabat, nimirum ut omnibus amœnissimi huius horti fructibus, ad uoluptatem usq; frueretur, tantum à fructu scientiæ boni ac mali abstineret. Id præceptum per se neq; graue neq; iniquum erat, siquidẽ nihil aliud postulabat, quàm obedientiã cum dilectione & reuerentia diuini numinis: in quod homo dei creatura oculos animi unice intendere, in hoc ut summum bonum & erga homines benignissimum, omnem spem & fiduciam figere, non autem ex semetipso sapere formasq; boni et mali fingere debeat, uerum (quod turius multo est) tantum id illicitum putet, quod Deus prohibuit: è diuerso ea omnia tanquam bona ac iusta probet, quæ deus nõ solũ permisit sed & præcepit.

Cæterum ut externo quodam & uisibili signo hoc ipsum quod uerbo & mandato suo inculca-

ri

rat animo hominis imprimeretur altius, dominus Adamo, uisibilem ac fertilem arborem in paradiso commonstrat, ac comminando prohibet, ne ex ea quicquam decerpat: siquidem futurum esse, ut eo ipso temporis momento, quo arboris huius fructum gustarit, perpetuo perierit. Cæterum homo fidei legibus uiolatis, fidelissimi deî præceptum prȩuaricabatur, plus acquiescens consilio uxoris & serpentis, quàm ueracissimo dei uerbo. Quę certe magna erat ingratitudo, quę suis rationibus & inuentis plus tribueret, quàm diuinis præceptis, nouas boni & mali formulas sibi præscribebat. Ex quo factum est, ut homo relicto deo, ei nec fuerit obsecutus, nec adhęserit, tanquam illi, qui unicuiq; hominum ex animo bene uelit. Persuasus enim uxoris suę uerbis, & serpentis perfida calliditate, iam non amplius deo creatori suo tanquam patri fidebat, sed de illo ut maligne inuido sentiebat, qui bonã cœlestis sapientię partem à se absconderit atque cȩlarit. Quando itaq; mens per incredulitatem uiciata à deo defecerat, diffidẽs unquam fore, ut illo patrono & largitore omnis boni, si quę uere bona essent, consequeretur, sua ipsius manu pomum, sibi, omniq; posteritati perniciem diram allaturum, decerpebat, & de interdicto comedebat cibo, atq; ita per aliud quoddam mediũ ad diuinitatis gradũ aspirabat, ea ratione si quę deessent consecuturus. Ita ex impietate, perfidia, inobedientia atq; ingratitudine capitis supplicium atq; ȩternę damnationis pœnam (dia-

bolo

bolo sese emancipans, cui, relicto deo, & seruierat & crediderat) meritus, in seruitutem diaboli, & tenebrarum cæcas uoragines pręcipitabatur. Atq; hæc de benignitate & fidelitate dei, simul & de hominis malitia & perfidia dicta sint.

Primarium atque firmissimum sanctissimæ nostræ Christianæ fidei fundamentum.

CAP. III.

De iustitia & misericordia dei.

IN hac igitur rerum cõditione, Deus Opt. Max. non tam honestis, quàm etiã iustissimis rationibus potuisset hominem, nõ solum tanquam fœdifragum atque contemptorẽ, repudiare, reijcere, denique affligere grauiter, sed etiam iusto iudicio condemnatum, in horrendas diaboli, tartariq; fauces præcipitare, imò ut hoc faceret, & ueritas & iustitia expostulabant. Sic enim apertis uerbis Adamo dixerat citra omnem obscuritatem, Eo ipso die, quo de fructu ligni huius comedes, morte morieris. Huic tamen iustitiæ & ueritatis rigori misericordia sese opponebat, patrocinando humanæ carnis infirmitati, ita temperans, medio quodam inuento, negotium, ut simul iustitiæ satis fieret, & humano interim per misericordiam parceretur generi. Illud uero mediũ, in quo iustitia & misericordia concurrunt, Christus Iesus est, qui ex mera dei gratia nobis donatus, pro peccatis nostris immolatus, diuinæ iustitiæ, ne quid desideraret, satisfecit, eidemq; nos reconcilians, satanæ & inferni arctissima uincula quibus uincti tenebamur, disru-

pi-

pit. Ipſe ſiquidē pro omnibus mortuus eſt, quod facile poſſumus conijcere ex unico illo dei uerbo, dicentis ad Adamū, Eo die quo de fructu illo comedes, morte morieris. Igitur quemadmodū per Adamum omnes mortui ſunt, ita Chriſtus quoq; pro omnibus nobis mortē ſubijt, ut per illius mortem uiueremus, atq; à tenebrarum tyrannide aſſerti, in regnum Chriſti dilectiſſimi filij dei tranſferremur. Hoc diuinæ ſapientię conſilium, dubio procul ante infinita ſęcula initum, etiam Adamo poſt lapſum ipſius, decoro quodam ordine manifeſtatū eſt, in hūc modum. Poſtquam homo de interdicto fructu arboris comediſſet, è ueſtigio oculi illius aperti ſunt, qbus illuminatis, cū ſeipſum conſyderaſſet, ac nuditatem conſpexiſſet, pudore ſuffuſus eſt. Is itaq; qui hactenus innocenter uixerat, de uelamine ſolicitus, uiliſſimo certe, cui non tantum fidebat, quin à conſpectu creatoris fugiens, latitaret, tegebatur: uel per id humanę naturę miſeriam prodens, quę non quicquam prēter inutilia peccatis ſuis apud deū prætexere ſolet. Deus itaq; pauitantē ac fugitantē inſecutus, ut refricaret uulnus, & iacturā beatiſſimę uitæ, qua exciderat, ob oculos poneret, eiuſmodi uerbis alloquitur, Adam ubi es? Agnoſcis ne tuam miſeriā? in quam ipſum amiſſa ſalute præcipitaſti? Atque ut grauiore, iamiam ceruici eius imminente, hominē leuaret, atq; peccati confeſſionē extorqueret ſalē aliquam, multū laborat, ſed fruſtra. Is nanq; malitiā ſuam nec agnoſcens nec confitens, tantū nudita-

Gratia dei Adamo nūciatur.

Peccatum.

rem excusat suam, quod à facie eius fugerit. Dominus itaq; urgens negotium, si quo modo culpę confessionem exculperet, addit, Quis quæso, tibi quod nudus esses ostendit? Cum & hic conatus quoque esset frustraneus, & ad cõfessionem extorquendam inutilis, subdit, Mirum ni comedisti de arbore, ex qua pręceperam tibi ne comederes. Cæterum homo nec sic quidem peccatum ingenue confiteri uolens, culpam in sociam, uxorem scilicet cõiicit, idq; tam acerbis tamq; suspectis uerbis, ut planè uideretur in corde suo satis impie & iniuste deum admissi sceleris authorẽ facere: quod uel ex illo liquet, quod non simpliciter domino responderet, Vxor mihi prohibitũ cibum obtulit, sed cum indignatione quadam in hæc erumperet uerba, Vxor, quam te authore habeo, id cõsilij dedit. Ac si diceret, Tu ipse harum rerum omniũ caput es. Illa enim, quam tu mihi dedisti sociam, me in fraudem illexit, ut præceptum tuum præuaricarer, non præuaricaturus haud dubie si illam nõ dedisses, quantumuis deus, qui uere iustus est, uxorem Adamo nequaquam dedisset, ut illum fraude deceptum seduceret, uerum potius consolationis gratia, ut tanquã uitæ socia mutuo auxilio ipsum iuuaret. In hoc quoq; negotio nefanda hominis audacia cum grauissimo delicto se prodit. Cæterum ne sic quidem paternus & ardentissimus iuuandi affectus in deo extinguitur, sed omnẽ mouet lapidem, si quo modo uel uxorẽ saltem huius calamitatis & miserię fontem ad confessionẽ pellet

Gratia.

pelleret. Sed hominis pertinacia omnem dei conatum euincebat. Similes habebãt labra lactucas, impius & contumax erat Adam, impia item & contumax erat Eua. Nam quemadmodum Adam omnem culpam in uxorem congesserat, sic & uxor cacodæmonem, qui sub serpentis specie apparuerat, transgressionis authorem facit. Hæc praua indolis contumacia, hereditaria quadam labe, etiam hodie corda hominum occupat, atque in ijsdem alte radices egit. Quis hominum uero (dummodo negotium illud, de quo nunc egimus, diligenter apud se expẽdat) adeò nullius esset iudicij, aut tantę impietatis, qui cogitaret tantum, nedum diceret, minutissimam promissionis, iustitię atq; beatitudinis ęternę partem, hominis aut uiribus, aut meritis imputandam esse? Cum luce clarius sit, quàm ineptus ac importunus, quamq; perditus ac miser homo per se sit: cui, (quantũ ad propriam indolem attinet) omnia negata sunt, pręter unum quiddam, quod est peccata peccatis, & inobedientiam inobedientia cumulare. E diuerso quis adeò oculis ac mente captus esse possit, ut non uideat omnem salutis nostrę rationem, gratię & misericordię dei adscribendam esse: quod & sequentia facile indicabũt, in quibus demonstrabimus, quid deus in hoc negotio cum homine egerit.

Cum igitur omnis culpa in serpente hęreret, do- *Pœna.*
minus serpentem nec interrogare nec audire dignatur, cum quod factum esset, res ipsa indicaret & manifestissimum esset. Deus etenim serpentem

non creauerat ut loqueretur: præterea in diabolo tanquam patre mendaciorum nulla erat ueritas. Itaque deus execratur diabolum, qui leberide tectus, homini imposuerat. Neque uerus serpens, quem dominus creauerat, quo humani generis aduersarius ceu instrumento usus fuerat, id quod fecerat, impune fert: nam illi quoq; dominus maledicit, hunc in modum, Super pectus tuum gradieris, & terrã comedes cunctis diebus uitæ tuę. Quibus peractis, ordo iam hominem postulabat, ut & is quoque secundum ueritatem & iustitiam diuinam, meritas pœnas daret, atque non solum maledictionem acciperet, sed insuper æterna morte damnaretur. Sed eas ob causas, quas in limine huius capitis enarraui, maledictionis huius uires euacuãtur per intercessorẽ Christum, quem deus apertissimis uerbis promittit, & in eo ac per eum uitę restitutionem. Eam ob rem dominus nõ inquit, Et tu homo quoq; maledictus esto, eo quod præceptum meũ præuaricatus es, sed, Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius: Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Ac si diceret, Tu muliere tanquam instrumento usus es ad humani generis perniciem, quæ deinceps mortuos atque condemnatos, ex propria indole ac natura pariat. Quapropter quemadmodum tu illa abusus es ad hominis interitum, ita mulier quoque instrumentum semi hi præbebit ad uitam hominis recuperandam. Et ea enim nascetur semen aut infans, qui tibi caput

Promissio.

tuum

tuum diminuat ac conterat, hoc est potentiã tuam atque imperium, cum peccato atque condemnatione, singula hæc cõtusa ac diminuta è manibus tuis extorqueat. Quãuis in hoc negotio peragendo humani corporis iacturam facturus sit. Hæc explanationis gratia copiosius cõmoda paraphrasi hoc modo reddi possunt. Homo sua transgressione æternæ mortis pœnã meruerat, ita ut secundum iustissimum iudicium meum, calumniatoris imperio cessisset. Sed ego eius ratione habita, illius miserebor, atque reconciliabor illi. Verum ne & ueritati & iustitiæ meæ aliquid decedat, curabo ut filius meus uera hominis natura assumpta, maledictionis & condemnationis onus, in suos humeros sublatũ, sua morte persoluat, atq; per meritum non meritæ mortis, hominẽ reum iam, atq; maledictioni expositum, in libertatem asserens, ex morte in uitam, ex potestate cacodæmonis in regnum suum cœleste, ex tenebris in lucem transferat. Ita firmũ & immobile manet sacrosanctę nostræ fidei fundamentum, quod scilicet omne genus humanum ex sola misericordia meraq; gratia dei à peccatis per Iesum Christum repurgatũ, æternæ fœlicitatis pręmium consequatur: deniq; à maledictione, diabolo, atque sempiterno supplicio liberetur. Ad hoc respexit diuus apostolus Paulus 8. cap. ad Rom. cum ait, Etenim quod lex præstare non poterat, hoc deus proprio filio misso sub specie carnis peccato obnoxię præstitit. Atque de peccato condemnauit peccatum per car- *Fides.*

nem, id est, per carnis suę oblationem pro peccatis immolatam, perq; uoluntariam mortem Christi. Ac in prima epistola ad Corinthios 1. cap. idem Paulus ait, Ex eodē autē uos estis in Christo Iesu, qui factus fuit nobis sapientia à deo, iustitiaq; & sanctificatio & redemptio. Vt quemadmodū scriptum est, Qui gloriatur, in domino & glorietur & confidat.

Euangeliū de IESV Christo.

Quādoquidē uero illa promissio prima est, atq; uerum illud Euangeliū, lætum, inquā, nuncium, salutem humano generi annunciās, maiori quadam diligentia & acriori iudicio & studio de singulis differendum est uocabulis.

Primo deus filium suum dominum nostrum Iesum Christum nuncupat Semen mulieris, idq; propter ueram propriamq; hominis substantiam atque naturam olim assumendam. Ex quo præuenitur hæreticæ quorundam opinioni, quæ de phantastico atque putatiuo Christi corpore, nescio quid somniari posset. Deinde addit Mulieris, Christum uocans semen mulieris: mulieris uniq; non uiri semen. Quo sanè mysterio adumbratum est, dominū nostrum Iesum Christum non è uirili semine, neque concipiendum neque nascendum: uerum è spiritu sancto, atque ex Maria uirgine. Itaq; planè absurdum est, ut ex dictione mulieris Euam intelligamus, sicut quorundam inepta est sententia, sed potius Mariam uirginem. Cæterum quod Maria uere uirgo existens mulieris nomine appellatur, sexus gratia fit. Nam uirgines quo-

qu

que mulieris uocabulo comprehenduntur, idq; cũ
ra castitatis & uirginitatis iacturã. Præterea deus
locutus est hoc in loco cum demonstratione, &
emphasi quadam ceu mysterium nobis commen
dans, significanter dixit, Ponam inimicitiam
ביני ובין האשה, id est, inter te & inter illam
mulierẽ. Nam per demonstratiuã particulã ה, sin
gularem quãdam intelligit mulierẽ, nimirũ eam,
quam nobis graphice depingit Esaias, dicens, Ec
ce uirgo concipiet, & uirgo pariet &c. Atq; hanc
dictionem Semen ita usus obtinuit, ut illam post
Adami tempora perpetuo in omnibus renoua
tionibus huius promissionis de Christo Iesu, om
nes patriarchæ atque prophetæ repetendo protu
lerint usque ad Dauidis tempora: post ea quippe
dominus noster frequẽtius flos, arbor, uel lignum
uitæ, surculus aut germen Dauidis uocatus est.
Paulus etiam in epistola ad Galatas cap. 3. manife
stissime indicat, atque explanat per dictionem Se
men, Christum intelligi. Hoc etiam multum lau
dis parit matri dei, quod deus locutus est, Ego ini
micitias ponam inter mulierem & inter te. In eo
enim maximam naturarum diuersitatem & inæ
qualitatẽ intelligit. Diabolus est elatus, uersutus,
malignus, falsus atque mendax. Confer nunc illi
Christi genitricem, atque naturam illius diligẽter
examina, atque facile deprehendes eam esse ab o
mni fastu alienissimam, simplicitatis studiosam,
mansuetam ac placidam, fidei ac synceritatis ple
nam, castam, puramq;. Atque hæc tam casta illiba

tacq; uirgo, & mater omni gratia pleniſſima, illum nobis peperit ſaluatorem, qui ſerpenti caput contriuit.

Iuſtitia. Serpentis caput diaboli poteſtas & regnum eſt, in quo illius aulici diu ſeruiẽdo hæc præmia conſequi poſſunt, peccatum, maledictionem, atq; æternam damnationẽ. Ne itaq; ſub illo principe merere cogamur, tantum impedit benedictum illud ſemen diuinitus homini, ut ſuccurrat, miſſum. Eadem hæc & diuus Paulus docet Hebr. 2. cap. ad hunc modum, Poſteaquam igitur pueri commercium habent cum ſanguine, & ipſe ſimiliter particeps factus eſt eorundem, ut per mortẽ aboleret eum qui mortis habebat imperium, hoc eſt diabolum: & liberos redderet eos quicunq; metu mortis per omnem uitam obnoxij erant ſeruitui. Nõ enim uidelicet angelos aſſumit, ſed ſemen Abrahæ aſſumit. Ad hanc ſententiam illuſtrandam ac comprobandam non parum facit quod ſequitur, Et tu calcaneo eius inſidiaberis. Calcaneum ima pars hominis eſt, quæ ceu effigie quadam aut paradigmate Chriſti carnem humanam nobis effingit. Eam carnem diabolus per Caiapham, Annam, Herodem, & Pontium Pilatum membra ſua letali odio ad interitum uſque proſecutus eſt. Id teſtatur Petrus prima epiſtola cap. 3. & ab initio quarti, Chriſtum in carne pro nobis paſſum eſſe: diuina quippe natura pati non poteſt, nec anima quoque mortalis eſt. Per cõminutionem uero humanitatis Chriſti, cœleſtis pater diaboli imperi

comminuit atq; protriuit, id est, per mortẽ protriuit mortem, atque uitam omnibus sanctis & fidelibus restituit. Hanc ob causam Christus saluator ipse ait, Ioan. 12. Nunc iudicium est mundi huius. Nunc princeps mũdi huius eiicietur foras, & ego si exaltatus à terra, id est, cum cruci affixus fuero, omnes traham ad me ipsum. Postremo dominus inquit, Inimicitias ponã inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius. Id facilime intelligere possumus ex diaboli eiusq; complicũ dictis & factis, qui sese Christo & gloriæ, & ueritatis eius assertoribus in omnibus opponunt. Verunta men licet serpens modis omnibus omnia obnixe faciat, tamen per Christum eiusq; sectatores manus dare compellitur atq; conculcatur. Vnde Paulus ad Romanos cap. 16. non citra maximum solamen omnium fidelium inquit, Deus autem pacis conteret satanã sub pedes uestros breui. In hoc etiam satis compendiose continetur, quid pij atq; fideles Christo ex officio debeant. Illis enim qui dicunt, Nũ peracta & transacta omnia sunt, si me peccatorem esse cõfitear, ac credo per benedictum semen salutem cõsequi? Illis, inquam, commode uereq; obiici potest, Omnes quicũq; spem ac fiduciam in benedicto semine collocant, etiam seminis illius naturam induunt: è diuerso, serpentis naturam, quæ nihil præter peccata & scelera gignit, plusquam nouercali aut capitali odio prosequuntur, atque perpetuum bellum aduersus mundum, diabolumq; suscipientes, non absq; ardentissimo

Pugna.

Christiana uita.

pioq; affectu diuinæ studēt uoluntati. Atque huc spectant quę sequūtur. Postquam enim homo periculo atq; metu æternæ mortis liberatus esset, placuit diuinæ sapiētiæ transgressorem pœna ad tempus durante corrigere, in qua (ceu discipuli sub præceptoris disciplina solent) in hoc sæculo exerceretur. Vxori uero, quod prior præceptum transgressa esset id oneris imponebat, scilicet mœrorē, anxietatem, dolorem in gerēdo uterum & pariendo. Ad hæc accedebat seruitus, quam marito debebat, cum timore ac subiectione animi. Viro autē hoc oneris imponebatur, ut terram maledictam, multo cum sudore excoleret. Eam maledictam fuisse, uel hoc subindicat, quod dominus ait, Quia audiuisti uocē uxoris tuæ, & comedisti de ligno, de quo præceperam ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus uitæ tuæ, spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In sudore uultus tui uesceris pane. Ad hæc mala, accessit corporis humani destructio, illi enim qui perennē uitā in paradiso degere potuissent, mortis imperio subijciebātur. Illis enim quæ modo retulimus hæc adijciebat dñs, In sudore uultus tui uesceris pane, donec reuertaris in terrā, de qua sumptus es, qa puluis es, & in puluerē reuerteris. Prioris illius meminit Paulus 1. Tim. 2. ca. cū inquit, Mulier seducta, obnoxia facta est transgressioni: salua tamen fiet per generationem liberorum, si manserit in dilectione ac fide, in sanctificatione ac castitate. De

secun

ſecundo idem Paulus loquitur in epiſtola ad Ephes. 4. cap. Quapropter depoſito mẽdacio, loquamini ueritatẽ quiſq; cum proximo ſuo, quoniam ſumus inuicem membra &c. Deinde, Qui furabatur, non amplius furetur: magis autẽ laboret operando manibus quod bonum fuerit, ut poſſit impartiri ei, qui opus habuerit. Eadem fermè docet in prima Theſſ. 4. cap. Ne quis opprimat aut fraudet fratrem ſuum in negotio, propterea quod ultor eſt dominus de his &c. Poſt hæc in eodem capite ſubiungitur, Et agatis res proprias & operemini proprijs manibus ueſtris, ſicuti uobis præcepimus: & uos geratis honeſte erga extraneos, ut nulla re uobis opus ſit. De morte uero talia dicit Paulus Hebr. 9. cap. Et quatenus illud manet homines, ut ſemel moriantur, poſt hoc autem iudicium. Ita & Chriſtus ſemel oblatus, ut peccata multorum tolleret.

De primis Chriſti fidelibus Adamo & Eua.

CAP. IIII.

HACTENVS, ni fallor, in primis hiſce dei promiſsionibus, liquido conſpeximus ſanctiſsimæ noſtræ profeſsionis periocham & fundamenta: nempe quod totum humanum genus ſuo ipſius merito, quin & malitia propria perieriſ, atq; non ſolum in corporis perniciem, ſed & animæ damnationem lapſum fuerit, quodq; in homine plane nihil ſit, quàm quod deo ſummo diſpli-

ceat: unde sequatur, quod nihil penitus & uiribus & meritis nostris ascribere debeamus, quàm peccata, quæ nobis maledictionem pareant. Cæterum deus ex profundissima sua misericordia nostri miserius, filium unigenitum suum Iesum Christum Dominum nostrum, tanquam pignus humano generi expositum, promisit, qui humanitate assumpta, corpus suum morti exponat, quo per omnia absolutissimo sacrificio, diaboli, mortis, peccati atq; inferni uires infringat, & quidquid se aduersus deum atq; hominis salutem extollit, cõminuat. Præterea se uelle inimicitias ponere inter mulieris semen atq; serpentis, quo ceu ænigmate quodam, id est, obscuriore quadam formula expressit, fore ut omnes nos qui huius seminis, id est, Adami filij extiterimus (dummodo fidem teneamus) alium mentis affectum diuinitus accipiamus, diabolo & eius operibus, munitione nostra freti, ceu hostes acerrimi opponamus nos, atq; innixi spei benedictionis, laboremus ac patiamur quæcunq; patienda imposuerit dominus. Quis uero adeo obtusi sit ingenij, qui non hic tanquam in speculo aperuisime uideat omnia ea, quę in sacris literis (quantum ad fidei nostræ institutionem, quantum etiam ad charitatis & innocentiæ præcepta) ad plenum continentur. Consyderet quæso, si quem desyderium cepit, 3. 4. & 2. cap. Pauli ad Rom. Præterea etiam 1. & 2. ad Ephes. atq; horum capitũ summam cum his nostris conferat, & dubio procul inueniet, ea quorum prius mentionem fecimus, quantum ad

prædicta

prædictæ rei substãtiam, parum, uel omnino nihil discordare.

Quandoquidem igitur Adamus & Eua in deum crediderũt, ita ex animo freti deo, ut post agnitum proprium peccatum suum, nullam aliam ad fœlicitatem æternam patêre crediderint uiã, quàm per promissum semen: interim tamen æquo animo subierunt quantumuis durissimum laborem, atq; onus satis intolerabile, quantum ad humanas uires, luce clarius est, etiam primos nostros parentes uere Christianos extitisse. Verum hanc eandem rem Mosis uerba apertius indicabunt. Et Adam uocauit nomen uxoris suæ Eua, eo quod mater esset omnium uiuẽtium. Cum enim cor ipsius iam solide confirmatum esset ex promissione dei, adeò ut non diffideret, quin ipse cum omnibus posteris suis per benedictum illud semen, æternæ uitæ particeps redderetur, qui alioquin ex proprio merito filij iræ, diaboli ac præsentissimæ mortis erant, indito & uxori nomine Euam uocat, tanquam uiuentium matrem, ab Hebraico nomen deducens. Ipse enim firmam quandam spem & fiduciam habebat, futurum esse, ut uxor ex uirtute & efficatia benedicti illius seminis, uiuos enitere tur liberos: nec uiuos tantum, quantum ad naturæ humanæ substantiam, quæ efficit, ut etiam bruta animalia uiua dicamus, uerum etiam quantum ad ipsam animæ essentiam, quæ perennis per se perpetuò duratura est. Adamus quippe satis temerarie tam sibi quàm suæ posteritati in æternæ

uitæ hæreditate luſerat, iacturam maximè pœnitendam faciens, quam tamen recuperauimus per interceſſorem Chriſtum Ieſum dominũ noſtrum.

Adamus igitur firmiter his credens, aliud uxori indidit nomen, cuius exemplum alij quoq; ſequuti, locis, ciuitatibus & hominibus quoq;, inſigniores aliquas ob cauſas nomina mutauerunt. Sic enim Iacob, Iſraelis nomen accepit, Simon, Petri: ſic Luz, Bethel, alio nomine uocata eſt: ſic denicq; & Eua à uita aut uiuendo ſuum adepta eſt nomen, Hebræis quippe dictio חיה idem quod Latinis ſuum uiuere ſignificat. Siquidem prius uocabatur אשה, hoc eſt uirago, propterea quod ex corpore uiri, quem Hebræi איש uocant, deſumpta eſſet, Gen. 2. Cæterum uero conſentaneum eſt Euam non aliam habuiſſe fidem quàm nuncipſe habebat Adam.

Conſolatio auxiliũ & benignitas in ipſa pœna.

Hoc etiam in clementiſsimo omnium rerum cõditore ſuſpiciendum eſt, quod in pœnę iamiam irrogandæ articulo, non ceſſat euidentiſſima magnę ſuæ miſericordię argumenta oſtendere. Cum enim iamiam expellendus eſſet homo ex amœniſſimo paradyſi horto, atq; in exilium relegandus, fidelis patris exemplum imitatus, paternum animi affectum expromit, fidelem patrem ſe in eo oſtendens, quod abdicandum filium, non omnino ſine conſolatione dimittit, ſed tegumento aduerſus æſtus, frigora omnesq; tempeſtates præmunit, idq; hãc ob cauſam, tempeſtates, terra, aër, & cum his omnia animaliũ genera, poſt hominis tranſ-

greſ-

gressionem & peccatum, excusso seruitutis iugo, homini terrorem incutiebant, tanquam ea, quæ iam imperio liberata, suas uires, suamq; sæuitiem in hominem exercere possent, quæ prius cicurata ac domita, homines tanquam dominũ agnoscentes, ipsi seruiuissent. Propterea si quid etiam hisce nostris temporibus, in bonis ac utilibus creaturis dei desyderatur, id omne nostris peccatis imputandum est. Posthęc dominus deus miserum atq; afflictum hominem blandis uerbis compellando, consolatur, hunc in modum, Ecce Adamus tanquam unus ex nobis factus est, sciens bonum & malum: uel, Adamo idem eueniet, quod uni nostrum, atq; sciet bonum & malum. In quibus uerbis, licet alì qui σαρκασμὸν facere uelint, tamen eorum sententia mihi non admodum probatur: sed potius, Deus, qui in essentia unus est, trinus autem in personis, uaticinando futura prædicit Adamo, fore scilicet, ut bona & mala experiatur, id est, fortunam & prosperam & aduersam per uarias calamitates obiectas. Interim tamẽ necessarium esse, ut forti atq; intrepido animo, quæcunq; offeruntur, patienter ferat, quandoquidem nihil aliud illi euenturum sit, quàm quod unus ex ipsis multo maiore difficultate experiatur olim. Quibus uerbis suboculte Christum filium suum, ac dominum nostrum designat, secundam illam personam in sanctissima Trinitate, cuius passione dominus Adamum consolatur, ac si dicat: Afflictiones atq; calamitates, uel (ut prouerbium habet) ipsa malorum Lerna

Consolatio & patiẽtia in Christo.

oneri ne tibi sit, quandoquidem uides, atque iam in animo, ni fallor, cõfirmatus es, unum ex nobis esse, qui humanam naturam assumpturus sit, idq; in tuam, atque omnis posteritatis gratiam: cuius calcaneo, id est humanitati, serpẽs insidias instruet per omnẽ uitam, per se, suiq; regni assertores negotium facessens, usque ad uitæ exitum. Nõ multum ab his dissentiunt ea, quæ diuus Petrus scribit priore epistola, cap. secundo, Siquidem in hoc uocati estis, quoniam & Christus afflictus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, ut insequeremini uestigia ipsius.

Explanatio fidei Adami.

Ex quibus omnibus, quæ iam fusius tractata sunt, facile est intelligere, qualem Adamus habuerit fidem in Christũ Iesum, nempe quod in promisso Christo, olim uenturo, utranque naturam, diuinam scilicet humanamq;, & cognouerit, & ueneratus sit. Atque illius mortem & crucem uerissime per fidem animo suo habuerit insculptam. Præterea passionem Christi, eam existimauerit, primo, quæ & diaboli regnum euerteret, & credentibus uitã restitueret: deinde, ut in illius uita, tanq; in speculo nos cõtemplemur, atq; rugas nçuosq;, quorum ingens copia est, illius exemplum secuti, in dictis & factis, uita & moribus repurgemus, atq; emundemus, interim quoq; ex perfectissimo illius exemplo tolerantiam addiscamus.

Huc non parum faciunt omnes doctrinæ, quæ nos docent aduersa patienter ferre, crucem Christi in humeros tollere, mũdi cõtumelias non inique ferre,

ſerre, ac deniq; ueterem Adamum ſubinde in nobis repueraſcentem extinguere: quæ res paſſim in omnibus prophetarũ & apoſtolorum ſcriptis commodis ac decoris depicta uerbis, fuſius tractatur.

Adamo uero atque Euæ nihil horum defuit, quamuis eius generis inſtitutiones literis mandatas non habuerint. Deus etenim de omnibus his præſens cum illis diſſerẽs, ui & efficacia diuini ſpiritus cordibus illorum inſculpſit. In harum rerum enumeratione, id mihi ſilentio non uidetur prætereundum eſſe, quòd primi noſtri parẽtes, & templis & ceremonijs carentes, tantum externa ſacrificia, tanquã quodã prototypo & exẽplari Chriſti ſacrificiũ referẽtia, cum alijs quibuſdam exercitijs & ſignis animorum gratitudinem teſtantibus, habuerunt. Id uerum eſſe ſacrificia Caini & Abelis teſtantur. Quorum enim authoritatem ſecuti dicerentur, ſi quis inficias eat, eos id moris ex paterna inſtitutione habere? Ipſe uero Adam unà cum uxore ſua Eua, & matre noſtrorũ omnium, non per ulla opera aut humana merita, ſed per fidem in benedictum ſemen, id eſt Chriſtum Ieſum æternæ fœlicitatis conſortium indeptus eſt.

Etiam ſanctos patriarchas & Chriſtianos & per Chriſtum ſaluatos fuiſſe.

CAP. V.

EAM fidem in Chriſtum Ieſum, quam modò retulimus, nimirum etiam ſanctiſſimus pater Adam filiorum ſuorum mẽtibus impreſsit, ut

& ipſi quoq; liberis ſuis promiſsionem dei, præterea gratiam cum conſilio de Meſſiah & ſeruatore mittendo, referentes, cordibus illorum inſerrent. Vnde nimirum etiam Abel tam excellentem tamq; magnificam habuit fidem, ut diuus Paulus ipſa ueritate coactus talia de ipſo pronunciarit in epiſtola ad Hebræos 11. cap. Per fidem uberiorem hoſtiam Abel obtulit deo, quàm Cain, per quam teſtimonium meruit, quod eſſet iuſtus, teſtimonium perhibente de illius donarijs deo, & per hanc mortuus adhuc loquitur &c. Quandoquidem igitur nemo niſi mentis inops iuſte negare poterit, omnes pios atque probos tantum per benedictum ſemen benedici atq; iuſtificari: interim tamen Abel pro iuſto reputatur, atq; teſte ſcriptura uere iuſtus ſit, neceſſario conſequitur, quod per fi-

De ſacrificio Abelis.

dem in Chriſtum Ieſum iuſtificatus ſit. Quod uero hoſtias deo ſummo, optimo atq; maximo obtulit, animi gratitudinem plenam atque perfectam exhibere atque oſtendere uoluit, non certe eo animi propoſito, quod externis aliquid fideret, ſed ut per externa internum animi affectum teſtaretur, qui tantum fretus ſatisfactione Ieſu Chriſti, externis & operibus & meritis prorſus nihil aſcribat, ſed agnoſcat per Chriſtum & eius gratiã omnia iuſtificari & purificari. Et externa ueterum ſacrificia præter id quod gratitudinis erant indicia, quibus deus laudaretur atque celebraretur, etiã exemplaria ac præcurrentia ſigna, unici atque æterni illius ſacrificij ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, extitu-

rum

runt. Atq; eam ob rem quasi futurorũ sacramenta fuerunt. Id de sacrificijs uetustissimi quiq; sentiẽtes immolauerũt, quemadmodũ sequentia ostendẽt.

Quemadmodum autem in Abelo typus atque forma hominis uere renati, & Christiani proponitur, ita Cain semen serpẽtis nobis repræsentat, id est filium Belial, qui dictamen dei contemnens serpenti ad interitum deducenti auscultat. Atque in his duobus fratribus facile est uidere qui nam fuerit sensus uerborum dei, cum diceret, Ego inimicitias ponã inter semẽ tuũ atq; mulieris semen: ac si diceret, Duo hominũ genera erunt, quorum alterũ benedicto semini Christo scilicet, alterum uero calumniatori diabolo adhærebit. Atq; inter hæc duo genera seditiones atq; letalia erũt odia, propterea quod in fide & religione dissentient. Ego etenim in meis sectatoribus postulabo ut à me solo pendeant, me timeant, me colant atque adorent, denicq; omnem spem de salute cõsequenda in me, per intercessionem benedicti seminis, fi gant: interim tamen probam, piam, honestam atque modestã uitam ducant. Hi uerò, qui à serpẽtis parte stabunt, huius generis habebunt præcepta, ut hypocrisi sint dediti, ut non rite mihi seruiant, non ex animo me diligant, non pie quemadmodum decet de me sentiant, mihi non ex animo fiant, ut mundũ hunc diligant, atque proprijs affectibus & appetitibus per omnia satisfacientes, inseruiant. Hæc omnia deprehenduntur in his duobus fratribus, sub quibus uera atque falsa fides pri

Cain omnium nebulonum pater.

ma habuit initia. Abel enim ſimplicitatis ſtudioſus erat, probus, & firmiter deo fidens. Cumq; deum pro ſummo ſuo theſauro haberet, munera illi offerebat de optimis & præſtantiſſimis quæ poſſidebat: nimirũ prius hac in animo cõcepta opinione, tutiſſimum eſſe deo creatori omnium animã cum corpore & facultatibus omnibus citra omnẽ hypocriſim & ſimulationem committere, & apud illum tanquam largiſſimũ fontem omnia quærere. Et ut re ipſa probaret ſe talem animi ſententiam tenere, pietati, probitati, atque humanitati ſeruiẽs, omnes affectuũ uires gliſcẽtes deprimebat. Atqui propter egregiam hanc fidem Abelis ſacrificium probabat deus, cum Caini oblationem tanquam hypocriticam reprobaret. Quamuis enim externa ſpecie in offerendis ſacrificijs dei cultorem eſſe ſe teſtaretur, tamen auaritiæ atque perfidiæ addictus, non abſq; magno dei & ueritatis cõtemptu terrenis indulgebat affectibus. Cuius rei euidentiſſimum argumentũ eſt, quod ipſe impulſus prauo atque maligno corde, accedente & pernitioſo ſerpentis conſilio, fratrem prorſus nihil mali meritum crudeliſſime interemit. Ex quo illud meruit, ut omnium latronum patriarcha ſuo merito dicatur, qui ſemen dei ſingulari atque ingenito odio proſequũtur. Rurſus autem Abel eccleſia Chriſti protomartyr factus eſt, & hanc in eccleſię Chriſti laudem tenebit perpetuò. Atque hi duo fratres illius certaminis typum prætulere, quo hic mũdus, ciuitas Satanę, & ciues maledictæ ciuitatis, in qui

ſerpen

ſerpens imperitat, caput, & princeps eſt, cõmittitur iam inde ad conſummationem uſque ſęculi, cum ciuitate & ciuibus dei urbis benedictæ, eccleſiæ inquam, in qua caput & princeps eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus. Ciues etenim atque incolæ ciuitatis dei, ſoli deo adhærent, illiq; ſeruiunt ex toto corde: atque omne ſpei fundamentum in ſolo Chriſto collocant. Sed ſerpentis municipes, quamuis reuera contemnant deum, nihilominus tamen de illo neſcio quid inaniter iactitãt, illi immolant, & ſeruire ſeſe affingũt, uerum non eo modo, quo cõueniebat. Quamprimum uero animaduertunt, confeſſionis fallacias deprehenſas, atq; animi fucum proditũ eſſe, ita ut omnibus ſumme diſpliceant, tum ad apertam uim atque uiolentiſſima latrocinia ſe conuertunt, à quibus per diuina oracula quàm diligentiſſime auocantur. Nanque deus & ipſum Cain ab animi propoſito terrebat, hiſce uerbis, Quare iratus es, & quare concidit facies tua? Nónne ſi bene egeris, recipies? ſin autem male, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit? ſed ſub te erit appetitus eius, uel ad te reſpectus eius, & tu dominaberis eius. Quod perinde eſt ac ſi diceret dominus, Non eſt quod fratri tuo ita ſuccenſeas. Nam nullam habes iuſtam ſuccenſendi cauſam. Si enim bene te geſſeris & rite obtuleris, bene eſt, cedet hoc in eximiam tuam & laudem & utilitatem. Sin perperàm & inique egeris, iam cubat tibi ante fores peccatũ, culpa, infortuniũ et interitus, perdesq; temetipſum. Nihil nocuit tibi fra-

Deus à latrocinio deterret.

ter tuus: non oberit tibi porrò uel tantillũ, Placuit ſanè mihi eius ſacrificiũ. Hac de cauſa metuis opinor, ne tuum locum & tuam occupet dignitatem. Non occupabit. Securus eſto. Non præripiet tibi ius primogenituræ, non dominabitur tibi, non reſpicies ad ipſum, non pendebis ab eius nutu, non parebis eius dictatis: quin potius ad te reſpectus eius, & tu dominaberis illius. Deſine itaq; à cruento iſto animi tui propoſito, & ne polluas te immerita fratris cæde.

Cæterum Cain explendæ libidinis ſuæ gratia, planè ſpreto atque contempto dei cõſilio fratrem nihil tale, ſed potius fraternum amorem meritum iugulabat. Cumq; poſt ea fidelis dominus cruentam fratricidam ad peccati agnitionem ſolicitaret, loco confeſſionis atque pœnitentiæ nihil præter magnifica uerba & inſultationem cõtra deũ edit. Quem animi faſtum conſpicatus deus exandeſcit, atque pœnitere neſcium hominem execratur.

De prima fidei uiolatione, eiusq; reſtitutione

Atqui tum demum factum ſuum examinans, miſeriamq; conſiderans, quod omnes impij faciunt, deſperat, denicq; ex malo peſſimus, ex maligno & peruerſo maligniſſimus atque peruerſiſſimus redditur, impietatẽ impietate, ſcelus ſcelere, cumulãs: ſiquidem prorſus nulla dei ratione habita, omnẽ ſuam ſpem defigit in terrena. Nam, ut præclarum in terra ſibi nomen pararet, primã condit urbem, eamq; à primogenito ſuo filio nominat Hanoch. Poſtea nata eſt Caino numeroſa ſoboles, ſed ſupra modum impia, adeò ut ſcriptura dicat, Adam iterum

iterum Euam uxorem ſuam cognouiſſe, quæ con cipiens pepererit filium, cuius nomen Seth uocabat. Adam quippe dicebat, Poſuit mihi deus aliud ſemen pro Abel quem occidit Cain. Sed & Seth, natus eſt filius, quẽ uocauit Enos, iſte cœpit inuocare nomen domini. Ex quibus uerbis facilimum eſt colligere pium Adamum, ita nullam penitus ſpem in Caino eiuſq; ſemine collocaſſe, ac ſi penitus orbatus fuiſſet liberis. Adam enim deum conditorem ſuum pie reuerebatur. Cain uero cum omni prole ſua contempto deo, ſerpentis conſilio, & præceptis acquieſcebat. Propterea Adamus alio filio nato, firmiter ſperat, eum Abeli latrocinio intercepti, uices reſarturum eſſe, honeſte, pieq; uiuendo, ex cuius ceu primariæ ſtirpis ſemine poſt multa ſæcula, benedictum illud ſemen, quod eſt Chriſtus Ieſus, naſcatur. Eam ob rem uocauit eũ Seth ab Hebræo uerbo שׁית, uel שׁת, quod eſt, poſuit, nomẽ deriuãs, ac ſi dicas, ſtirpẽ, palmitem, uel ſurculum. De Cain etenim latrone, deq; fructu quem poſteri ex eo caperent penitus deſperauit. Ex illo itaq; Adami filio Seth piorũ deducitur genus ad uſq; Noe, à Noe uero uſq; ad ſanctiſſimũ Abrahamũ, ab Abrahamo ad regẽ & prophetam Dauidem, & deinde ad Chriſtũ ſaluatorem uſque. Hic itaq; Seth ſacroſanctã noſtram fidem, ſub Cain penitus collapſam, in integrũ rurſus cõ ſtruit, in eo quod liberos ſuos cum nepotibus (ab Adamo patre uiua uoce prius inſtitutus, nimirum etiam diuino ſpiritu intrinſecus operante) nihil

aliud docuit, quàm unico deo fidere, atque in benedicto semine omnẽ spem, omnemq; fiduciã habere. Id enim sacra eloquia apertissimis uerbis exprimunt, cum dicunt, Tum incœptũ est inuocari nomen domini. Hactenus quidem solus Adam cum uxore sua Eua deum coluit, illiq; uere seruiuit. Siquidem prosapia Cain latissime se expandens, tanquam ea quæ iam ad centesimum atque quinquagesimum annum impie & turpissime uiuendo peruenerat, & quæ nulli honesto exercitio uacans, tantum uiolentiæ & crudelitati studebat. Itaq; ut prosapia Seth multiplicaretur, quæ in nullis alijs rebus, quàm in pietate & uere solida fide exercebatur, ait scriptura, nomen dei tum inuocatum esse: per quam inuocationem, nihil aliud intelligit, quàm uerè iustam fidem, & cultum deo placentem. A Seth itaq; & illius posteris, omnes serui dei, & nostræ religionis antistites originem traxerũt. Maledictam uerò & execrabilem Caini prosapiam deus omnipotens diluuio eluit, funditusq; perdidit.

Quid Enoch crediderit.

In sanctorum atque fidelium album etiam sanctissimum patriarcham Enoch referendum esse quis ambigat? cum scriptura sancta de eo testetur, quod cum deo ambularit, hoc est, omnem uitam suam ad dei uoluntatem ceu certissimum scopum direxerit: ne culmum quidem latum discedens ab omnibus his, quæ dominus deus Adamo præceperat. Propterea illo honore dignus habitus est à deo, ut repente ab hominum conspectu sublatus

in cœlum, animæ immortalitatem exemplo ſuo depingeret, ſimul etiam corporis reſurrectionem adumbraret: unde omnes pij ſolatiũ conciperent, fore aliquando, ut uitæ ſpacio excurſo, ſalutis participes efficiantur. Sic enim legis in ſcriptura, Ambulauit Enoch cum deo, & nõ apparuit, quia tulit eum deus. Quin & diuus Paulus magnificum quiddã profert de fide Enoch cap. 11. ad Hebræos ad hunc modũ, Per fidem Enoch fuit translatus, ne uideret mortem, nec fuit inuentus, propterea quod tranſtulerat eum deus: priuſquã enim transferretur, teſtimoniũ meruerat, quod placuiſſet deo. Atque ſine fide fieri nõ poteſt, ut quis illi placeat. Nam qui accedit ad deũ, hunc credere oportet eſſe deum, & remuneratorem quærentibus ſe. Ex quibus uerbis facillime elicere poſſumus, quod in omnibus per fidem ad benedictum ſemen reſpexerit, atque per Chriſtum interceſſorem deo placuerit.

Et hæc diſſenſio & inimicitia, quam inter ſemen Enos & Cain, hoc eſt filios dei, & ſerpẽtis ſeruos, extitiſſe retulimus, adeò alte radices egit, ut radicitus exſtirpari non potuerit, quin perpetuò diuiſis inter ſe copijs, quiuis ſuum ſecutus fuerit ducem ac imperatorem, atq; ita utriuſq; exercitus frequen timultitudinis concurſu augmentum nõ ſanè modicũ ſenſerit. Poſtremo tamen impij pios numero uiribus longè ſuperarunt. Nam filij dei non abſtinentes à connubio filiarum mundi, feros, truces atque ſanguinolentos homines genuerũt, qui

prorsus destituti omni ratione fidei, tantum affectibus indulgebant, quin etiam negligētes annos centum & uiginti à domino constitutos, si forsan intra id temporis spacium aliam uitæ rationē iniri tuerent, atque pœnam iamiam ceruicibus imminentē euitarent, firmiter in prauo uitæ proposito perseuerabant. Ex quibus ceu iustissimis causis deus uelut compulsus fuit, ut impiū mundū deleret, quo omnis posteritas ad mundi usque consummationem huius exempli terrore perpetuo in officio persisteret, consyderans, sæuissimam quidem, sed tamen iustissimā dei iram, ac simul commoneretur, quantopere impietas & iniustitia deo displiceat Itaq; deus inundatione aquarum omnem terram cōtegebat, atque aquarum ui omnia destruens, uitam omni uiuenti creaturæ eripiebat: quod factū est anno ab origine mundi millesimo sexcentesimo quinquagesimosexto. Hic enim annorum numerus, cōuerso ordine suppurationē facta, ab ætate Noe, qui annum sexcentesimum attigerat, usq; ad Adamū, certissima suppuratione colligitur. Id testatur 5. & 7. cap. Genes. Hunc uitæ exitum meruit peruersissima illa serpentis proles, quam deus respectu impiæ atq; iniustæ uitæ, sua ditus perdidit.

In hac communi omnium clade solus Noe, fidelis ille seruus dei, cum familia sua, in qua octo erant animæ, ex prouidentia & benignitate dei dirum atq; horrendum periculum, arcæ subsidio ereptus, euitauit. In quo certe temporis articulo, sa

ſanctiſsima noſtra ueriſsimaq; fides uere triumphauit, de uictoria ſerpenti extorta clara erigens trophæa. Noe enim nobiſcum in fide conſenſit, uere exiſtens de fideli ſemine dei, fretus nimirum benedicto ſemini, quod erat Ieſus Chriſtus. Quin & arca ipſa, exemplar Chriſti prætulit. Huic meæ ſententiæ ſuffragantur & Diui Petri dicta, Epiſtola 1. cap. 3. Semel exſpectabatur dei lenitas in diebus Noe, cum apparabatur arca, in qua paucę, hoc eſt, octo animæ ſeruatæ fuerant per aquam: Cuius figuræ nunc reſpondens baptiſmus, nos quoq; ſaluos reddit: quo non carnis ſordes abijciuntur, ſed quo fit, ut bona conſcientia bene reſpondeat apud deum per reſurrectionẽ Ieſu Chriſti, qui eſt ad dexteram dei. &c. Ex quo neceſſario ſequitur, quod in Chriſtum crediderit Noe. Præterea Noe primus eſt, cum quo mundi rector fœdus cum Adamo ictum, renouauit. Vnicum enim fœdus eſt, quod eſt, promiſsio Adamo ſtatim poſt tranſgreſsionem facta. Cæterum idem illud fœdus poſtmodum certis temporibus propter euidentiſsimas etiam cauſas & rationes, denuo renouauit deus ac cõfirmauit. In hac enim rerum conditione, id in animo uoluere potuiſſet Noe, actum eſſe de uniuerſo hominum genere, coniecturam faciens ex uerbis Dei, qui dixerat: Delebo hominem quem creaui, à facie terræ, ab homine uſque ad animãtia, à reptili uſque ad uolucres cœli. Propterea ſtatim ſubiungit, Tecum autem eriget fœdus meum. Vbi obſeruandum eſt quod

Promiſsio Chriſti renouatur.

non dicit, Feriam fœdus meũ tecum, ſed Erigam. Hoc autẽ dicit, Pacta & fœderis capita cũ Adamo inita planè integra & inuiolata manebũt. Licet enim mũdi interitus inſtet, tamẽ curabo ut ueritas, te duce, per oĩa obſtãtia erũpat, uincatq; Tu quippe ſuperſtes eris, ut ex ſtirpe tua, promiſſum illud & benedictũ ſemen naſcatur. His uerbis firmiter credens Noe, à deo per Chriſtum ſeruatus eſt. Hic ut certis quibuſdã ſignis fidem ſuam apertius atq; euidentius oſtenderet, quamprimum aquæ diluuij, quæ ex imbribus auctæ omnia contexerant, iam ſubſediſſent, protinus relicta arca, ad ſacrificia offerenda properauit: quibus ueluti certiſſimis indicijs & argumentis animi ſui & gratitudinem, & conſtantiam fidei teſtaretur: ſimul etiam confiteretur deum omnium bonorum eſſe auctorem, qui ſibi, ſuisq; poſteris ſemen benedictum, id eſt filiũ ſuum promiſerit, qui corporis ſui perfectatione humanum genus diuinæ iuſtitiæ reconciliet. Sic enim ſcriptura loquitur Gen. 8. Aedificauit autem Noe altare domino, & tollens de cunctis pecoribus, & uolucribus mundis, obtulit holocauſta ſuper altare, odoratusq; eſt dominus odorem ſuauitatis, & ait ad eum, Nequaquã ultra maledicam terræ propter hominem &c. Rurſus diuus Paulus Epheſ. 5. ait, Sitis igitur imitatores dei tanquam filij dilecti, & ambuletis in dilectione, quemadmodum & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis, oblationem & uictimam deo, in odorem bonæ fragrantiæ. Ex his autem

Sacrificiũ Noe.

tem ſcripturæ locis, ſi diligentius conferãtur, luce clarius intelligit Lector non omnino ſtupidus, externum illum odorem deo non tantopere placuiſſe, quantũ res & ſubſtantia uera per externam illam oblationem ſignificata, quę erat ſacrificium Chriſti, cuius reſpectu deus mundo reconciliatus eſt. Quo nimirum facit & euidentiſſimum patris teſtimonium, quod de filio cum in Iordane baptizaretur tulit, dicẽs, Hic eſt filius meus dilectus, in quo placatus ſum.

Poſt oblata uero ſacrificia, omnipotens deus etiam leges quaſdam ipſi Noe pręſcribebat, ſed tamen ſimiles his, quas maiorũ animis inſculpſerat, quantum attinet ad ſententiam, ut nullam in ijs repugnantiam aut diuerſitatem deprehendas. Prima coniugij inſtituta complectitur, cum liberorum educatione: in qua omnia ea comprehẽduntur, quæ aliàs de diſciplina, caſtitate, temperantia, ſolicita cura in educatione, pietate probitateq;, denicq; de obedientia & inſtitutione in honeſtis artibus, ſcribuntur præcipiũturq;. Secunda apertam uim prohibet, cum omni fraude, dolo malo et inſidijs, ne uidelicet carnẽ cum ſanguine comedat. In hac enim lege tacita occultaq; figura innuere uidetur, ne quis per cędes, oppreſsiones pauperum, non fœnore, ui, fraude ac dolo, uitę neceſsitatibus ſuccurrat. Interim tamen omnia quæ mouentur uiuunt, illius imperio ſubijciũtur, poteſtate data illis ad neceſsitatẽ utatur. Et ut breuibus dicam, quicquid ad dilectionem dei & proximi ſpectat,

renouatur, & à Noe illiusq; liberis requiritur.

Prosapia Noe diuisa mundo incolas dat.

A Noe originem duxerunt omnes populi, tam pij quàm impij. Nam in filijs quoq;, quorum tres numero erãt Iaphet, Sem & Cham, diuinæ, id est, piæ, & serpentinæ, hoc est diabolicæ indolis indicia illuxerũt. Nanq; Cham caput & primaria origo est Aegyptiorũ, Assyriorũ, Babyloniorumq;, apud quos omnis idololatria & contemptus dei insigniter florens, etiam ad alias nationes utpote Græcas & Romanas, serpentis auxilio dispersa, penetrauit. Ex quibus interim facile conijcere possumus, Christianam nostram fidem antiquitate cæteras omnes longè antecellere, & omnium religionum longe uetustissimam esse. Hic enim clarissime uidere est, post annos demum mille & octingentos uel nongẽtos, insanæ atq; impiæ Gentilium idololatriæ fundamenta iacta esse: idq; factum esse ab execrandæ detestandæq; impietatis hominibus. Maledictus enim Cham Aegyptiorum pater fuit: Nemroth uero impius ille grassator atq; tyrannus, Babylonici regni primus conditor extitit, qui ut animũ suum omnibus testatum faceret, turrim qui culmine nubes tãgeret extruere nititur. Atq; perfeciſſet, nisi in ipso opere supra modum feruente, per linguarum confusionẽ diuinitus immissam fuisset præpeditus, quemadmodum Gen. 11. legimus. Insumma, humani generis hostis, in prosapia Cham maximi nominis fuit & uires suas maxime exeruit. Verum eo non contentus erat, quin etiam Stirpi Sem & Iaphet

Gentilitia fides siue Idololatria.

phet (à quo nos Germani ſumus oriundi) ſuos ceu ſuppoſititios pueros ſuggereret.

De ſtirpe Sem nati ſunt, Abraham, Iſaac & Iacob teſte Moſe undecimo Geneſeos. Et quemadmodum prius retulimus, puritas & ſynceritas fidei apud Chaldæos bona ex parte obſcurata erat: propterea deus reuocans Abrahamum ex gente idolorum cultui dedita, & Chriſtianæ fidei præcepta reſtituens in genuinum, quem Adamus tenuerat, uſum, talibus alloquirur uerbis, quorum Moſes meminit Gen. 12. in hunc modum: Egrede te de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & ueni in terram, quam monſtrauero tibi. Faciamq; te in gẽtem magnam, & benedicam tibi & magnificabo nomen tuum, eriſq; benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicentibus maledicam. Atq; in te benedicentur omnes cognationes terræ. Huius rei teſtimonium aliud legimus Gen. 22. cap. ubi dominus per Moſem inquit, Et in ſemine tuo benedicentur omnes gentes terræ. Id rudius atq; planius (quod aiunt) Paulus explanat 3. cap. in Epiſtola ad Galatas: qui dicit, ſemen Abrahæ, in quo benedicantur omnes gentes, Chriſtum eſſe. Quæ prolixiora cum ſint, breuitatis gratia omiſimus. Propterea, hæc iam ſecunda aut tertia erat renouatio promiſſionis Chriſti, benedicti illius ſeminis. In primis enim Adamo promittebatur: eadẽ promiſsio inter eum & Noe renouabatur. Tertius ab Adamo erat Abraham, qui & ipſe certa promiſsione de

Abrahami fides in Chriſtum.

Christo mittendo confirmabatur. Atq; ea promissio licet tribus uicibus facta sit, tamen eadem est, idem Messias atq; saluator, eadem denique fides. Et Abraham credidit in Iesum Christum, atq; per fidem iustitiam & æternam salutem consequutus est. Christus etenim redemptor noster ipse testatur Ioannis 8. Abrahamum diem suum uidisse, atq; ex animo gauisum fuisse. Cæterum quid aliud est diem domini uidere, quàm splendore & uirtute euangelij illustrari? Nõ enim corporeis oculis diem domini adeoq; ipsum dominum conspexit, sed fidei oculis eum intuitus est, qui ipsum omni expleuit gaudio, inq; æternæ fœlicitatis hæredem asciuit. Christus enim uerum illud gaudium est, quod afflictas nostras conscientias cõfirmat atq; reficit. Eo modo, eaq; ratione Abraham pater omnium credentium dictus atq; factus est, teste Paul. Roma. 4. Ex quo illud quoq; colligere possumus, fore, ut Abrahami fidem, dicta & facta imitantes, atq; reipsa exprimentes, ueri Abrahami filij simus futuri, inq; illius sinu, ut scripturæ testantur, requiem capturi, id est, in regno dei consortio Abrahæ & omnium sanctorum fruituri. Sic enim scriptura dicit, Lucæ 13. 16. 19. Matth. 8. Quin etiam Paulus ad Gala. 3. cap. dicit: Abraham credidit deo, & imputatum est illi ad iustitiam. Scitis igitur, quod qui ex fide sunt, hi sunt filij Abrahæ: quin & hæredes secundum promissionem. Hæc fide impellente, Abraham Christiana opera peregit, adeoq; fidem suam per opera probauit. Reliqui

Abrahami opera fide plena.

quit enim patriam dulcissimam unà cum dijs & idolis patrijs, & id quidem ultrò: omnis generis difficultates, famem, exilium, miseriamq; longanimi pertulit patientia: in diuisione terrarum non auarus fuit erga Loth ex fratre nepotẽ, sed optionem illi permisit: pro eodem uitam suam periculis exposuit, dum uidelicet iustis armis sumptis illum unà cum reliquis oppressis & captiuis è potentissima hostium manu & interitu præsentissimo eriperet. Præterea liberalis & munificus fuit erga omnes, misericors quoq;, benignus & hospitalis: pro peccatoribus fideliter & iugiter intercessit apud deum: angustias item, persequutiones, pressuras, iniurias q; graues perpessus sustinuit: addè his quod unigenitum quem diligebat Isaac, quia ita placere deo credidit, immolare uoluit, ac quod animi destinatam uoluntatem attinet immolauit. Vnde & illustre à deo meruit testimonium domino per angelum dicente, Nunc demum cognoui quod timeas deum, cum filio tuo unico illi non peperceris propter me. Et ut unico uerbo omnia complectar, Nulla est uirtus Christiana in nouo Testamento commendata pijs, quam non item deprehendas in uita, in dictis inquam, & factis Abrahę patris nostri. Qui hac de causa ab ipso domino nostro Iesu Christo & apostolis eius ecclesiæ ut fidei & uiræ Christianæ absolutissimũ exemplar proponitur. Atq; & hic quoq; deprehendimus Christianorum fidem antiquitate Iudaicam religionem longè antecel- *Iudæorum fides.*

lere. Iudæi enim de circuncisione, deq; Iudaico & Israelitico nomine gloriabantur. Præterea etiam quod legem & pontificatum cum ceremonijs primi acceperint. Interim tamen scripturæ probant, Gen. 15. 17. Rom. 4. Abrahamum deo tanquam insigniter charũ placuisse, atq; iustitiæ & probitatis nomẽ meruisse, etiã ante acceptã circuncisionis institutionẽ. Antequã enim circuncideretur, nona gesimum nonum attigerat annum, Mose teste, Gen. 17. cum tamen promissio diuinitus facta, circuncisionem multis annis præcessisset. Præterea scriptura apertissime testatur, quod Abraham deo crediderit, & hoc illi imputatum sit ad iustitiam. Addamus quod Israel & Iudas, à quibus nomen acceperunt, multis elapsis annis post nati sunt. Quin & lex ipsa secundũ Pauli supputationem, Galat. 3. quadringentis & triginta annis post promissionem lata est. Ex quo sequitur Christianam fidem duobus millibus & quadraginta annis, circuncisionem: & duobus millibus quadringentis & quadragintanouẽ annis legẽ, cum pontificatu & ceremonijs Iudaicis, superare. Nam ab Adamo usque ad diluuiũ, mille, sexcenti & quinquaginta sex anni elapsi sunt: & anni trecẽti sexaginta tres omne tempus à diluuio usque ad Abrahami ex Chaldæa profectionem explebũt. Deinde omne temporis interuallum ab Abrahami profectione, usque ad exitum Israelis ex Aegypto, quadringentos & triginta annos conficit. Et quinquagesimo

die ab exitu, lex Israeli in monte Sinai dabatur, Exod. 19. & 20. cap. Et post aliquot dies demum summum illud sacerdotiũ cum alijs ecclesiasticis ritibus instituebatur. Quod uero deus cum Abrahamo fœdus percussit, cum circuncisionem institueret, plus facit ad confirmationem sanctissimæ nostræ fidei, quàm ut Iudaicarum ceremoniarum uetustati ac dignitati aliquid addat. Qua de re prius etiam libellum composui, cuius hæc erat inscriptio, De unico & æterno fœdere dei &c.

Fides Isaac & Iacob.

Isaac & Iacob Abrahami filij fuerunt, nõ modo secundũ carnem, sed etiam secundũ spiritum. Cuius rei euidentissimum argumentum est, quod & patris & aui (Abrahami scilicet) fidẽ tenuerunt, atque illius exemplũ secuti, freti Christo promisso, omni spe & fiducia in deum solum posita, modestiæ atque probitati studuerunt. Huius rei testimonia in sacris eloquijs plurima illis hinc atque illinc offeruntur. Quin & ipse Iacob, quem deus alio nomine Israelem nuncupauit, unde & populus Iudaicus Israelis nomen accepit, plurimas habuit reuelationes de Christo, qualis & illa fuit de scala, quæ terræ innixa, cacumine cœlum contingebat, in qua angeli domini ascendebãt & descendebant. Cuius mentionem habemus Genes. 28. Ea nanq; reuelatione ceu paradigmate Christus proponebatur, qui, ut ipse testatur Ioan. 14. Via, uẽritas, ac uita est, per quem solus aditus ad patrem in cœlos detur. Ipse quoq; dominus apertissimis uerbis alludit ad Iacobi uisionem, Ioãnis 1. cap.

cum ait, Amen amen dico uobis, posthac uidebitis cœlum apertum, & angelos dei ascendentes & descendentes super filium hominis. Et Iaacob firmiter hæc animo insculpens ac imprimens, huius rei confirmandæ gratia in loco eodem altare extruit, idq; ex iussu dei, quo dubio procul, ceu prototypo crucem, passionem & sacrificium Christi significauit, quo loci deum pie ac reuerenter adorauit atq; coluit. Ad hæc omni suæ familiæ præcipiebat, ut idola atq; simulachra alienorũ deorum, quæ ex Mesopotamia attulerant, in conspectum suum proferrent, quæ in unum cumulum congesta subter terebynthũ iuxta Sichem unà cum inauribus defodiebat, ut in Genes. libro, capite 35. legimus. Et cum iamiam decessurus esset, de Christo domino & seruatore mũdi apertissima prædixit, quod de stirpe Iudæ nasciturus sit, sed eo demum tempore, quando imperium de Iuda auferatur. Id quod Herodis temporibus factum est. Siquidem tricesimo secũdo anno imperij Herodis, Christus in Bethlehem Iudææ natus est. De quare Iaacob moribundus hæc prædixit Genes. 49. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec ueniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Aequè solidã & firmam fidem Iaacobi patris sanctissimi Ioseph filius eius tenuit, qui freno carni suæ iniecto, non solum seruitutis & uinculorũ molestias ac difficultates patiẽtia euicit, sed & adepto imperio in omnibus rebus administrãdis se cæteris principibus omnibus, ceu exemplum

plum iuſtitiæ & æquitatis propoſuit. Hic Ioſeph Ieſu Chriſti domini noſtri typũ geſſit, qui eodem modo ut Ioſeph à ſuis uenditus, & in manus & poteſtatem Gentiũ traditus, fratres non quantum ad corpus, ſed ad animam, fame periclitãtes fideliter eripuit. Ex his igitur omnibus quę hactenus aliquanto fuſius tractata ſunt, manifeſtiſſime patet, fidem in Chriſtũ Ieſum à mũdi initio uſque ad Ioſephi tempora ſupputatione facta, per annos bis mille ducẽtos & quinquaginta ac amplius duraſſe, atque ita omnes ſanctos patriarchas, ante latam legem, non per legẽ, propriasúe uires & merita, ſed per benedictum ſemen Chriſtum Ieſum dominum noſtrum iuſtitiæ & ſalutis æternæ participes effectos fuiſſe.

Etiam dei legem, quæ per Moſen promulgata eſt ad Chriſtum nos ducere: ac typis ſeu figuris omnia Chriſti adumbrare.

CAP. VI.

OMNE illud tempus ſi diligenter ſupputes per quod Iſraelitæ poſt Ioſephi obitum in Aegypto, uſq; ad liberationẽ per Moſen factam remanſerunt, annos centum & trigintanouem inuenies. Et quemadmodum temporibus Noe, ij etiam malorum conſuetudine & conuerſatione erant infecti, ac deprauati, ſic & Iſraelitæ Aegyptum iam incolentes, Aegyptiorum quoque idolatriã cum cæteris ſuperſtitionibus imbiberunt. Quare nihil aliud ſibi pararunt, quàm quod lon-

Iſrael erat in Aegypto.

go tempore grauiter oppressi libidini Aegyptia-
cæ parere cogebãtur. Inuenti sunt tamẽ in impol
lura illa Israelitarum turba nõ pauci uiri boni, qui
patrum suorum antiquam fidem mordicus tenen
tes, Aegyptiorum execrandam & detestandã abo
minationem letali persequebantur odio. Nam de
Mose, qui sexagesimo circiter post Ioseph morẽ
anno nascebatur, tale quiddam Paul. scribit Heb.
11. Per fidem Moses iam grandis, renuit uocari fi-
lius filiæ Pharaonis, potius eligens simul malis
affici cum populo dei, quàm temporarijs peccati
cõmodis perfrui, maiores arbitratus diuitias pro-
brum Christi, quàm Aegyptiorũ thesauros: respe-
ctum enim habebat remunerationis. Cæterum
nemo prorsus erit, qui animo desideret cum Chri
sto pati, nisi prius certior factus de passione, uerit
fructũ passionis Christi. Ex quo necessario sequi-
tur, quod Moses fidelem Christi cognitionem te-
nuerit, etiam in omnibus periculorũ & afflictio-
num procellis. Et ex illius exemplo absq; omni
dubio facile colligimus, etiã alios complures pios
iuxta ac fortes in Aegypto extitisse, qui eandem
quam Moses tenuerint fidem, atque in Aegypti-
ca illa seruitute fuerint afflicti, quemadmodũ &
posterioribus sæculis pij persecutionẽ sunt passi:
puta, temporibus Iudicum, Regum, Iuda & Isra-
elis: ne quid dicam de Antiocho rege, de Cæsari-
bus Nerone, Traiano, Domitiano, Maximino, Iu
liano, & alijs compluribus, qui ut in pios sæui-
rint, scripta ad posteros transmissa multis exempli

luculẽtissime docẽt. Veruntamẽ nec impij impune id fecerũt, sed etiã eo ipso tẽpore, quo pios affligebant atque premebant, propriæ impietatis, ingratitudinis, inobediẽtiæ, idololatriæ, atque aliorum enormium flagitiorum pœnas egregie dederũt.

Cum uero constitutum illud tempus adesset, quod dominus ante multa tempora Abrahamo reuelarat, quemadmodũ Genes. 15. legimus, tum deus omnipotens Mosem populo suo ducẽ præficiens, Israelem suum per signa & prodigia supra modum admiranda ex Aegypto eduxit. Per quæ signa, diuina clementia in primis graphice nobis ob oculos ponit inenarrabilem suam potentiam, deinde benignitatem & misericordiam, qua utitur erga suos. Interim tamen & iustitiæ suæ rigorem, atque ultionis & uindictæ suæ uehementiã contra hostes submersis Aegyptijs ostẽdit, ex quo totus orbis cognoscat, non alium uerum & omnipotentem esse deum, quàm deum Israelis, in cuius manu omnia sint: qui sectatores suos ex mera gratia sustentet, atque hostibus suis iustissimo iudicio, præmia factis digna retribuat. Sed prçter cætera illud admiratione dignissimũ est, quod dominus in arduo illo negotio, redemptionẽ per Christũ Iesum filium suũ & dominum nostrum futuram, admodum euidẽter proposuit, atque ueram illam & efficaciã redemptionis typo quodam expressit. Nanque ea ipsa nocte, quæ præcedebat diem, quo per Mosen educendi & liberandi erant, dominus illis præcipiebat, ut agnum mactarent,

atque illius sanguine postes & superliminaria illinerent. Fore enim, ut angelus, qui primogenita omnia Aegyptiorum ea nocte interempturus sit, conspecto sanguine, ipsis parcat, Exod. 12. Paulus autem testatur 1. Corinth. 5. Christum esse Paschā nostrum, qui pro nobis immolatus sit, Et Ioānes Baptista Christum suis discipulis commonstrans, agnū illum esse testatur, qui tollat peccatum mundi. Ex quo facile illud primum colligimus, pecuinum sanguinem primogenitorū Israelis pericula non propulsasse, sed sanguinē benedicti & promissi seminis Christi post multa sæcula immolandi. Denicq; Christi uēturi beneficio & uirtute Israelem liberatū esse ex Aegypto. Deinde liberationē illam ex seruitute Aegyptiaca, nihil fuisse aliud quàm exemplar & formam ueræ illius liberationis, per quam è diaboli potestate erepti, & ab æterna morte adserti, per Christum Iesum liberamur, atque in terram illam promissam, hoc est in æternum gaudium, quod deus Adamo, Noe, Abrahamo, Isaac & Iacobo pollicitus est, transferimur. Postquam uerò dominus populū suum ex Aegypto eduxit, atq; etiam sicco pede per mare rubrum traductum eripuit, Pharaonem uerò cum omni exercitu suo aquarum ui oppressit, præcepit populo, ut se purificatione & sanctificatione ad mysterium & rem sanctissimā se præpararet, fore enim ut fœdus cum illis feriat, illos in peculium de cunctis Gentibus sibi delegat, atq; leges & iura præscribat. Id re ipsa exhibuit, nam ipse legem suam compo

componens promulgãsq; ore ſuo pronunciauit, atq; propriis digitis in duas tabulas lapideas inſculpſit: quarum altera quatuor continebat præcepta, ad gloriam dei ſpectãtia. Quorum primum hoc eſt, ut illum ſolum unicum & uerum deum agnoſcamus atq; ueneremur: & excluſis aliis diis omnem ſpem & fiduciam in illo ſolo habeamus infixam. Secundo prohibet ne ullũ nobis ex ulla materia ſimulachrum aut ſimilitudinem ullarum rerum effingamus, quibus ſeruiamus, diuinumq; exhibeamus cultum. Tertio cauet ne auguſto & illo magnifico uenerandoq; nomine dei in uanis & uilibus utamur rebus. Quarto præcipit, ut ſabbatum ſanctificemus, hoc eſt, uacantes ab externis operibus, in diuinis & ad animæ ſalutem ſpectantibus exerceamur ſtudiis. Altera illa tabula ſex complectitur præcepta, quæ amorẽ proximi præſcribunt. Et quemadmodũ quatuor illa præcepta non aliud poſtulant, quàm ut deum ſolum ex totis uiribus diligamus, ita cõſequẽtia ſex hac ſumma comprehenduntur, Diliges proximum tuum tanquam teipſum. Illa uero ſic collocantur. Quintum in ordine illud eſt, Honora patrem & matrem tuam. Sextum, Non occides. Septimum, Non committes adulterium. Octauum, Non faces furtum. Nonũ, Nõ dices falſum teſtimoniũ. Decimũ & ultimum, Quæcunq; proximi tui ſunt non concupiſces. In quibus præceptis omne id aplenum comprehẽditur, quod ad uere beatam & abſolutam uitam ſanctorum ſpectat, quodq;

1. præceptum. 2 3 4 5 6 7 8 9 10

omnia ſacræ literaturæ uolumina, de uero cultu dei, deq; uera probitate & integritate morũ, quam ſectari debemus, maxima uerborum copia nobis præſcribunt.

Quicunq; uero hæc decem capita ſiue præcepta dei diligentius paulò expenderit, eaq; contulerit cum dictis et factis ſanctorum patriarcharum, qui ſanè hucuſq; nullas habuerunt leges ſcriptas, deprehendet dominũ ſcripta hac lege planè nihil noui cœpiſſe, nihil noui, et quo hactenus caruerũt ſancti, inuexiſſe in orbem, ſed ueterea magis repa raſſe, & quod hactenus in mollia corda patrũ inſcripſerat, nũc, cũ populus lapidea ueluti corda gereret, in lapideas cõſignaſſe atq; inſculpſiſſe tabulas. Nam quod ſoli deo ſeruiendum ſit, & præter illum nulli alij dij uel colendi uel adorandi, primi illi patres firmiter & crediderunt & ſeruauerunt, quod omnia ipſorum dicta & facta plene teſtantur. Quantum uero ad ſimulachra attinet, declarat manifeſte Iacobi exemplũ, idola ex Meſopotamia allata ſub terebyntho defodientis, Gene. 35. quid omnes ſanctos facere oporteat & quid hactenus ſancti fecerint. Si uero conſyderemus Abrahami iuramenta, uel ex illis ſolis patebit, quantæ authoritatis nomen dei apud illos fuerit, quo non, niſi neceſsitate aliqua coacti, maxima cum reuerentia uſi ſunt. Sabbati inſtitutio nõ in monte cum leges ferrentur, ſed ſeptimo die creationis mundi primum habuit originem, Gen. 1. Cui pa-

tres

tres nimirum acquieuerunt, ſabbatum ſecundum dei uoluntatem rite ſanctificantes, Ioan. 7. Ideo uero et ſignificãter dicitur, Memẽto ut diem ſabbati ſanctifices. Cham non honorans patrem Noe, maledictionem accipit, Cain impius in patrem ac fratricidiũ committẽs, idem quod Cham meretur. Adulteri etiam ſub Gentilium magiſtratibus capite plectebantur. Id uel Abimelech Paleſtinorum regis uerba Geneſis 26. indicant. Si itaque libet argumentari à minori ad maius, liquido patebit, quod ſi apud Gentes ſcortationes & adulteria exoſa fuerunt, eadem multo magis ſanctiſsimos dei amicos tanquam peſtifera horruiſſe uenena. Furta uero cum omnibus dolis ac fraudibus, quàm ſanctis fuerint aduerſa, uel Gẽ. liber cap. 13. facile oſtendit in hiſtoria Loth & Abrahami. Quid enim aliud cauſæ extitiſſe exiſtimas, quod paſtores utriuſq; adrixas eſſent promptiores, quàm uel aliquorum furta, fraudes & cæteras eius generis inſidias? Econtra quàm ad fidem & concordiam fuerint proni, actio Iacobi cum Laban prodit, Gen. 29. 30. & ſequentibus capitibus. Mendacia & teſtimonia falſa tam procul à patribus ſanctiſsimis aberant, ut in omnibus rebus integerrime agendo, atq; fidem ſeruãdo, maximam laudem & gloriam fuerint conſecuti. Interim tamen eos, humano more in quibuſdam rebus affectuum aſſultus perpeſſos quidem eſſe, ſed tamen non ſuccubuiſſe, quis neget? Omnibus enim notiſsimum eſt, caſtiſsimi Ioſephi factum, qui nihil

curans petulantiſsimæ dominæ ſuæ illecebras, concubitum eius tanquam dirum quoddam toxicum fugiebat. Ex quo liquido conſpicimus, nihil in hoc decalogo præſcriptum eſſe, quod deus à patribus non poſtularit, quodq; illi non ſumma fide præſtiterint atq; exhibuerint. Dominus itaq; tabulas legis ſeruo ſuo Moſi cõmendans, ut eas deferret ad populum, non ſane nouam & patribus hactenus incognitam religionem cõdere ac tradere, ſed ueteres ac priſcas magis leges, latiſsime tamen ſparſas & nullum in ordinẽ collectas, iam in compendium recolligere, in ordinem certum redigere & ſcripto mandare uoluit, quo & certæ apud poſteros extarent leges ſcriptę, & memoriæ quoq; Iſraelitarum, quorum animi alioqui idololatrarum conuerſatione in Aegypto ſatis deprauati erant, cõſuleretur. Ad quod conficiendum nulla alia aut commodior ratio in promptu erat. Omnes uero ritus, omniaq; inſtitura, iudicia & iura, quæ legibus hiſce tabularibus poſtea addita ſunt, per ſe principales leges non ſunt, ſed decalogo tantũ explanationis gratia addita. Quicquid enim ſpectat ad ſolidam pietatem, ad legitimum dei cultum, ad ueram atq; perfectam iuſtitiam, deniq; ad graphicam deſcriptionem bonæ & malæ, honeſtæ & turpis uitæ, id omne in hiſce decem præceptis ad plenum & continetur & exprimitur.

Chriſtus ac fides.

Hic obiiciat aliquis, Quandoquidẽ decalogus, ut tu teſtaris, omnem complectitur ueritatem, qui

fit

fit quod in eo benedicti ſeminis, patribus promiſ
ſi, prorſus nulla fit mentio? Hactenus patres ſan-
cti, diuinitus edocti, crediderunt ſe iuſtitiam & ui
tam, deniq; gratiam dei per fidem in benedictum
ſemen, Chriſtum inquam Ieſum, non per propria
merita, ſed per meram dei gratiam conſequutu-
ros: Nunc autem preſcribuntur leges, quæ præ-
cipiũt faciẽda, ac rurſum prohibẽt fugienda: qua-
ſi uita & iuſtitia gratia q; dei noſtris operibus atq;
meritis debeatur: quaſi qui hęc uel fecerit uel omi
ſerit, uita æterna aut morte dignus ſit. Vbi igitur
nũc Chriſtus eſt? ubi illa Patriarcharũ fides & con
feſsio? Hic certe nulla fidei, multa uero operum fit
mentio. Ad id reſpondemus: Hæc obiectio non
paucos ſeduxit, ut de gratia dei, de q; iuſtificatio-
ne noſtri ſecus atq; ueros ſectatores dei decet, ſen
ſerint. Horum impias ineptias (niſi ineptias uoca
re nimis tenue ſit) non mea ratio, ſed Pauli electiſ
ſimi uaſis uerba euertent atq; cõfutabunt, ut hinc
non modo lux clarior ſed etiam authoritas maior
huic negotio accedat. Verba Pauli hęc ſunt in epi
ſtola ad Galatas 3. cap. Fratres ſecundum homi-
nem dico. Hominis licet teſtamentum, tamen ſi
ſit comprobatum, nemo reiicit, aut illi addit ali-
quid. Porrò Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones &
ſemini eius. Non dicit & ſeminibus, tanquam de
multis, ſed tanquam de uno, & in ſemine tuo, qui
eſt Chriſtus. Hactenus Paulus. Quando igitur te
ſtamenta & legata hominum tanta apud homi-
nes in authoritate ſunt, ut ipſis, ſi modo legitime

condita confirmata'q; sint, non liceat quicquam uel addere uel adimere, sed per omnia & in omnibus permaneant inuiolata: quanto æquius iustius'q; est ut æterni quoque dei testamentum apud homines permaneat inuiolatum cui nemo uel tantillum addat aut adimat. Cæterum testamentum cõdidit & confirmauit deus Abrahæ & semini eius: quo illi promisit semen, per quod ipsi & uniuersæ posteritati eius benedictio & salus contingat. Porrò eam salutem & benedictionem apertis & disertis uerbis, non in multos, sed in unum collocauit. Proinde nephas est huic testamento dei, quod omnem salutem, benedictionem, uitam & iustitiam in uno Christo seruatore nostro collocat, demonstrat & promittit, & non in multis, hoc est in nostris uiribus, atque externis operibus legis, uel tantillum addere aut adimere. Nec'q; arbitrandũ est legem propterea additã esse, quod Christus suis uiribus suo'q; merito nos à tã codęmonis imperio & tyrannide liberare nõ potuerit, & nobis salus atq; iustitia per obseruationẽ legis per'q; opera nostra sit parãda. Sic enim sequitur in Pauli loco iã antè citato: Hoc aũt dico (hoc est, quæ prius adduxi de testamẽto huc tendũt) testamentum ante comprobatum à deo erga Christum, lex, quæ post annos quadrigentos & triginta cœpit, nõ facit irritum, ut abroget promissionẽ. Nam si ex lege est hæreditas, non iam est ex promissione. Atqui Abrahæ per promissionem donauit deus. Atq; hæc Pauli uerba sunt, ex quibus

quius

quiuis facile colligere poteſt, omne genus homi-
num, tantum ex gratia & benignitate dei, perq́
intercedentem promiſſionem, citra omnia merita
iuſtificari atque ſaluari: atque inſuper legem pro-
miſſioni, hoc eſt teſtamento dei nil derogare, ſed
ſubſtantiam rei manere integram, æternam nimi
rum fœlicitatẽ nobis tanquam gratuitum munus
donari. Nunc quærat aliquis, Cum igitur ſalus
etiam ante latam legem ſatis clarè expoſita, atque
nulli alij rei aſcripta ſit, quàm gratiæ dei, quid im
pulit deum, ut legem ferret. An non erat teſtamen
tum aut promiſſio patribus facta efficax ſatis ſalu
ti paranda? Ad hanc interrogationem reſpondet
Paulus hunc in modum, Quid igitur lex? Propter
tranſgreſſiones addita fuit, donec ueniret ſemen,
cui promiſſum fuerat. Horum uerborum ſenſus
hic eſt, Lex non acceſſit, ut uel promiſſionem eua-
cuaret uel doceret operibus noſtris & non gra-
tuito liberaliq́ dei dono ſaluari, ſed addita eſt pro
pter tranſgreſſiones. Iſraelitæ enim in Aegypto
idololatrarum diuturna conuerſatione corrupti,
traditiones patrũ, diuinitus acceptas, præuarican-
tes, eò cæcitatis deuenerant, ut amiſſo omni pieta
tis iudicio, nullum amplius diſcrimen haberent
inter pietatem & impietatem, inter æquum & ini
quum, ignari etiã in quibus uel ſalus uel condem
natio cõſiſteret. Ideo uerò benignus dominus his
legem dedit, ex qua dei uoluntatẽ diſcerent, intelli
gerentq́ quid peccatũ uel iniquum, quid iuſtũ uel
æquũ ſit, denicq́ ut in ſeipſos deſcenderent, ſeipſos

Quomodo benedictũ ſemen in lege propona tur.

agnoſcerent, indicioq; legis depræhenderent, ijs ſe uiribus deſtitui, quibus illis opus eſt qui ſancta illa legis opera rite uolunt exprimere, atq; iccirco toti mũdo mediatore ſummopere opus eſſe, qui le gẽ perficiẽs nobis ſuã iuſtitiã cõmunicet. Atq; hoc modo data eſt lex, ut per ipſam promiſſio promo ueatur, & nos ductu legis ad cognitionẽ intercẽ ſoris Chriſti perducamur. Sic enim ſequitur in uer bis Pauli, Ordinata per angelos, in manu inter ceſſoris. Interceſſor autem unius non eſt, at deus unus eſt. Lex igit eſt aduerſus promiſſiones dei? Abſit. Etenim ſi data fuiſſet lex quæ uere poſſet ui uificare, uere ex lege eſſet iuſtitia. Sed cõcluſit ſcri ptura omnia ſub peccatũ, ut promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Cæterum antequam ueniſſet fides (id eſt Ieſus Chriſtus in quem nos credimus) ſub lege cuſtodiebamur, cõcluſi in eam fidẽ, quæ erat reuelanda. Itaq; lex pædagogus no ſter fuit ad Chriſtum, ut ex fide iuſtificaremur &c. Ex his Pauli uerbis quiuis facile intelligit quare data ſit lex, quæ tantum abeſt ut promiſſioni pro miſſi ſeminis ulla ex parte aduerſetur, ut multo potius à nobis ipſis, atque adeò ab omnibus crea turis ad Ieſum Chriſtũ ſolum nos abducat. Con firmat itaq; lex primam illam de benedicto ſemi ne promiſſionem, docetq; omnes ueræ ſalutis & iuſtitiæ theſauros in benedicto ſemine collectos, nobis per fidẽ cõmunicari. Interim tamen nemo negat legem, regulam aut formã quandam eſſe, ſecundum quam omnes uitæ noſtræ actiones di

rigamus

rigamus. Hæ tamen si fide destituamur, fiantq; ex nostris uiribus, nullam merentur laudem. Si uerò fidem habeamus, exerit ea uires suas, & operatur incessanter bona opera lege præcepta per charitatem. Cæterũ deo interim soli omnem gloriam tribuit & honorem, homini ac eius uiribus corruptionem & infirmitatem.

De quibusdam typis Christũ referentibus.

Insuper deus in populo suo uaria operatus est, quibus negotium Iesu Christi euidenter illi ob oculos poneret, è quorum numero est Agnus ille paschalis, cuius paulò ante mentionem fecimus. Huc etiã referendus est serpens ille æneus à Mose in deserto in sublica suspensus: ut quos pupugissent serpentes uenenati, uiso serpente æneo, ui ueneni nõ extinguerentur. Clarũ etenim est æneum serpentem ueneno infectos non sanasse, sed dominũ adumbrare potius uoluisse futura sua mysteria, nimirum daturum aliquando patrem mundi filiũ qui in crucem sit affigendus, ut omnes, quĩ à serpente, diabolo scilicet, & à peccatis infecti & coinquinati sunt, per fidem in crucifixũ dei filium à morte & interitu liberentur. Sic enim legimus Sap. 16. cap. Sed nõ in perpetuum ira tua permansit, nam ad correptionem in breui turbati sunt, signum habẽtes salutis, ad commemorationẽ mandati legis tuæ. Qui enim cõuersus est, nõ per hoc quod uidebat, sanabatur, sed per te omnium saluatorem. His licet planis, clariora tamen profecerimus. Dominus Iesus Christus in Euãgelio secũdum Ioã, Et sicut Moses, inq;, exaltauit serpentẽ in

deſerto, ita exaltari oportet filiũ hominis, ut omnis qui credit, nõ pereat, ſed habeat uitã æternam.

Huius generis aliud adducit diuus Paulus 1. Corinth. 10. cap. cum ait: Nolim autem uos ignorare fratres, quod patres noſtri omnes per mare tranſierunt, & omnes in Moſen baptizati ſunt in nube & mari, & omnes eandẽ eſcam ſpiritualem comedebant, & omnes eundem potũ ſpiritualem bibebant. Bibebant enim de ſpirituali, quæ illos comitabatur, petra. Petra uerò fuit Chriſtus. Præterea ſi quis paulò diligentius expendat explicationem decalogi, præſertim tabulæ prioris, quæ nobis præſcribit, quomodo, quaq; ratione coram deo uiuendum ſit, quomodo illum amare, adorare & colere cõueniat, quo pacto etiam illi ſeruire & adhærere debeamus, mox deprehendet uniuerſum Chriſti negotium in priore illa tabula ad plenũ cõprehendi. Quicqd enim poſtea ordinatione dei additũ eſt decalogo, de tabernaculo, de ſacerdotio, deq; ſacrificijs & id genus ceremonijs, ad primæ tabulæ explicationem additum eſt, adeoq; ad primam tabulam pertinet. Nam ſcriptura, quæ eſt ipſum os dei, hæc omnia ſua iura, obſeruationes ſuas, ſua præcepta & inſtituta, ſuos ritus, ſuas itẽ ordinationes & cultus ſuos appellat. Nũc ſi quis me quærat, ac dicat, Cum in confeſſo ſit, dominũ eſſe ſpiritũ, quomodo poteſt illi externis uiſibilibus, denicq; carnalibus rebus, quales eſſe cõſtat Iudaicas illas ceremonias, ſeruire? Reſpõdeo, Externos ritus illos, populo dei ſacramentorũ & ſignorũ ui

De ceremonijs & ſacrificijs Iudæorum.

Heb. 10.

fuisse, quibus cœlestia illa bona & inuisibilia ipsi repræsentabantur. Substantia enim & reipsa hoc nõ erãt quod dicebãtur. Ex quo sequitur, illos deo neq; seruiuisse, neq; placuisse, q huiuscemodi ritus absq; fide & mẽtis eleuatione peregerint: ediuerso, qui uere in dominũ crediderũt, illi adhæserunt, quorum deniq; corda in altum sublata fuerunt, atque terrenis illis, uisibilibusq; rebus non inhæserunt duntaxat, hos uere placuisse deo. Cæterum quod Israëlitæ unam tantum aram, eamq; in uno tantum loco, in qua hostias immolabant, extruxerunt, ne id quidem mysterio caret: ea quippe crucem Christi, qui semel duntaxat & uno in loco pro peccatis totius mundi offerẽdus erat, præfigurabat. Ideoq;, quod summus etiã sacerdos semel in anno tantũ ingrediebatur in tabernaculum cum sanguine, significabat Messiam promissum, hoc est dominum nostrum Iesum Christum, in hunc mundum esse uenturum, qui semel effusione sanguinis sui facta, nos patri reconciliet, ac ubi nos plene à peccatis nostris expiarit, ad patrẽ rursus ascendat. Imò uniuersa sacrificia, omnisq; sanguinis effusio, quam in sacris frequentẽ fuisse sacrosanctæ literæ ubiq; testãtur, mortem domini nostri Iesu Christi designarunt. Et quod legimus in ueteri Testamento, nihil sine sanguine purificatum esse, id innuit etiam nostras sordes, non nisi per sanguinem Iesu Christi emundari posse. Et eorum illud sacerdotium cum pontifice, cui id muneris delegatum erat, ut doceret, oraret, intercede-

Altare.

Sacrificia.

Põtificatus

ret atque immolaret, Christi officium ceu prototy
po expressum est, qui in hunc uenit mundum, ut
ipsam nos ueritatem atque iustitiam doceret: deni
que ut semetipsum deo patri hostiam pro peccatis
nostris offeret, emundatisq; nobis resurgeret ex
mortuis, ascenderet in cœlos, cõfidensq; ad dexte
ram dei patris, ibi pro nobis apud patrem appa
reret perpetuò, & pro nobis uelut uerus & sum
mus pontifex populi dei intercederet. Atque hæc
est breuis quædam explicatio figurarum ueteris
Testamenti, adeoq; spiritus uiuificans literæ mor
tuæ. De quo copiosissime elegantissimeq; disputa
uit beatus apostolus Paulus in elegantissima &
doctissima sua Epistola quã scripsit ad Hebræos.

Cæterum ex his omnibus facile possumus in
telligere, quomodo hi ritus & hæ ceremoniæ ue
terum fuerint sacramenta: & in quem usum popu
lo dei tradita sint: non ut externa specie seu litera
aut uisibilibus corporalibusq; rebus deũ qui spiri
tus est, sibi demereantur. Sed ut sublatis ad res si
gnificatas animis, ipsam inquam dei gratiam &
misericordiam uera fide apprehenderent. Ex mise
ricordia enim filiũ suum nobis unigenitũ dedit,
per cuius redemptionẽ saluati sumus. Nam cum
iustissimo iudicio humanum genus condemnare
potuisset propter scelera admissa, pepercit tamẽ ei
propter filium quem pro nobis in mortem tradi
dit, morteq; eius immerita mortem nostram cõ
meritam dissoluit. Cæterum huiusmodi exercita
animi, & cogitationes pias, quæ ex fide nas

tur, deus probat, taliq; fide uere colitur. In hoc enī prædictos ritus atque ceremonias instituit, ut per externum in illis exercitium, internū hominem formaret, & in fide uera institueret. Quotquot ergo Israelitarum deo placuerunt, non propter literam & externam ceremoniarum obseruationem placuerunt deo, sed propter spiritum & fidem in Christū. Ergo cum sacer coijt cœtus ad celebranda sacra, sancti & pij dei cultores oculos corporis non defigebant in externa duntaxat sacrificia, sed oculos magis animi atque fidei in ipsum Christū dominum intenderunt, atque hæc secū in animis suis reputarunt, Deus certe purgandorum criminū gratia sacrificare iussit, adeoq; nos homines sibi sacrificare iussit, necesse est itaq; nos omnes esse peccatores maximos. Itaq; posset is iure æquissimo, quemadmodū nunc pecudes inter sacrificandum mactātur, & sanguis eorum effunditur, nos quoque non tantū temporaliter affligere, sed animam simul cum corpore in æternam condemnationem præcipitare, ueruntamen misertus nostri, semen promisit Christum Iesum, qui instar pecudis huius, suspensus in crucem, per proprij sanguinis effusionem nos purget, atque sua morte, mortuos nos, uitæ restituat. Id quod non minus certo fit, quàm hostia nunc in omnium conspectu & mactatur & immolatur. Et quemadmodum sanguis oblatæ pecudis animalis, corporaliter populo aspergitur, ad emundationem peccatorum: sic etiam sanguis Christi, animabus nostris aspersus,

Quomodo ueteres fideles sacris interfuerit.

mundans recreabit nos & restituet uitæ æternæ. Atque ex hac & huiusmodi pia animi cogitatione, fideliq; sacrificiorum cõsideratione, uera etiam exorta est pœnitentia, exortum est & gaudiũ, exorta cõsolatio, exultatio & laus, ut iã quoq; clementissimo deo patri & psallerẽt, & officiosissime gratias agerent. Huc pertinẽt aliquot Psalmi compositi de sacrificijs. Huc pertinent Sermones prophetarum, quibus sacrificia nimirum quod non rite & ex fide peragerẽtur, reprobarũt. Externus enim illorũ sacrificiorum fastus, si absq; fide in deum & benedictum semen exerceatur, adeò non prodest quicquam exercentibus, ut etiam abominatio coram deo uideatur. Nunc quærat aliquis, Potuisse ne deus negotium Christi filij sui & uerę religionis alia ratione, ac minore cum fastu, pompa, & sumptu sacrificiorum & ceremoniarum, populo suo adumbrare proponereq; Ad eam quæstionem sic respondeo, Si populus Israeliticus in Aegypto non fuisset deprauatus per commercium idololatrarum, si denique puritatem & syncerita tem fidei patrum Abrahæ, Isaac & Iacobi retinuisset, nihil haud dubie ceremoniarum accessisset amplius, sed manfisset forma religionis ac fidei prisca, simplex, minime sumptuosa & paucis contenta ceremonijs: nunc uerò uiderãt in Aegypto cultum dei sumptuosum & multis implicaritibus: habebant enim illi sua augusta templa altaria, sacrificia, sacerdotes, festa, ac mundum ornatum uarium & præstantissimum. Hi

cedebat, quod in diem ac in toto terrarum orbe idololatria ualde increſcebat, ita ut fermè nulla eſſet gens, quæ non infecta impietate, externum ſibi cultum confingeret quo deo ſeruiret. Quapropter ut deus populum ſuum in officio retineret, in fide, inquam, in deum uerũ & in ſemen benedictum, & ne ullum dijs alienis honorem tribueret, aut proprios ſibi Aegyptiacósue deos aut Ethnicos cultus effingens reciperet, ceremonias & cultũ illum externũ inuenit, populoq; ſuo tradidit, ut in eo exerceretur, quẽ nulli peregrino deo aut creaturæ, ſed ſoli deo uero exhiberet. Atq; in eo interim totũ ſalutare benedicti ſeminis, Meſſiæ inquã, olim mittendi, negotiũ adumbrare uoluit, donec ueniret & illa impleret, quæ figuræ implenda fore prædicebant, adeoq; & promittebant. Præterea deus pro ſapientia ſua ineffabili, proq; miſericordia & beneuolẽtia erga genus humanum maxima, hactenus ſeſe hominum imbecillitati accõmodauit, quæ ſpiritualia & cœleſtia negotia rectius intelligit cum per uiſibilia & corporalia ſuffigurãtur. Ideoq; uoluit dominus craſſo & carnali populo Iudæorum cœleſtia filij ſui myſteria per huiuſmodi temporalia & uiſibilia ſigna adumbrare. Quæ tamen non niſi ad tempus correctionis data ſunt, hoc eſt ceremoniæ ita inſtituta ſunt, ut tunc rurſus abolerentur, quum Chriſtus ueniens ipſa adimpleret. Proinde cum Chriſtus in mundum uenit, & omnia illa impleuit quæ de ipſo ſcripta & figurata ſunt in lege &

prophetis, ceſſant iam figuræ, neque ualent amplius externa illa ſacramẽta, ut porrò ſint exercenda à ſanctis. Et hæc de ceremonijs.

De legibus externis, & reipub. ad miniſtrationc.

Quod uerò etiam polytica quædam ceremonijs & legibus interſeruntur, nõ mirandum, præſcribunt enim nobis inſtitutiones & iura, quibus ducibus pacifice, tranquille, & in ſumma rerum fœlicitate tã in urbibus, quàm in agris degamus. Continent enim formam emendi & uendendi. Tradunt rationem quo pacto nos gerere debeamus in bello & in pace. Diſſerunt de iure hæreditario & hæreditatibus adeundis, de ſupplicijs à ſceleratis ſumẽdis, de iudicijs & iudicibus, de mutuo dato & accepto, deq; huius generis alijs capitibus innumeris. Quæ ſanè nemo ſanus noua dixerit eſſe præcepta. Singula enim & uniuerſa referũtur ad capita illa ſex ſecundæ decalogi tabulæ, quæ explicant fuſiſſime, ac una interim hac Paulina comprehenduntur ſententia, Diliges proximum tuũ ſicut teipſum. Et in hac Chriſti domini in Euãgelio dicentis, Omnia igitur quæcunq; uolueritis, ut faciãt uobis homines, eadẽ et uos facite illis. Cæterũ huiuſmodi leges ac formulas recte, pacifice, honeſte, iuſte ac pie uiuendi, etiam ſanctiſſimi patres iam inde à mũdi exordio cordibus inſculptã habuerunt. Quas deus per Moſen iam quoq; literis comprehendi ac mundo reuelari uoluit, ne ulla parte neceſſariæ & ſanctæ doctrinæ deſtitueretur, aut quiſquã ullã ſuæ poſſet malitiæ ignorantiam prætexere.

De prima ſanctarum ſcripturarum origine & earum authoritate.

CAP. VII.

HOC uero negotium, quod hactenus tractauimus, non me authorem habet, ſed quicquid adduximus, ex ſacris literis adduximus, imò ex ore dei deſumpſimus. Deus enim Moſen conſtituit, qui harum rerum omnium certam conſcriberet hiſtoriam, conſcriptamq; poſteritati relinqueret, ut eſſet doctrina & teſtimonium ueritatis æternæ. Id uero Moſes maxima fide præſtitit uniuerſam hiſtoriã quatuor libris cõplectens. Quorum primus liber uulgari uocabulo Geneſis appellatur. In eo omne illud quod notatu dignũ erat, à primis mundi fundamentis uſq; ad ſua tempora, ex inſtinctu diuini numinis, miro compendio, ſed tamen citra obſcuritatem complexus eſt. Nanq; in eo deſcribit creationem mundi, gentium uariarum originem: diſſerit de patriarchis & priſcis illis iuſtis ſanctis ſeruisq; dei, de fide, uita & conuerſatione ſiue moribus eorũ, de promiſsionibus atq; operibus dei admirandis. Atq; hæc omnia ita deſcripſit ſicuti edoctus fuerat ex ſpiritu ſancto, ſicut acceperat à patribus ac quædam in libris Aegyptiorum legerat. Moſes etenim inſigniter eruditus fuit in omni ſapientia Aegyptiorum, quemadmodum de illo Stephanus teſtatur Actorum 7. Reliqui tres libri ſuorum temporum continent hiſtoriam, quam non ex aliorum relatione didicerat, ſed quam ipſe uiderat, &

cuius magna pars fuerat. Secundus quippe liber Mosis, qui Exodus, id est, exitus uel egressio cognominatur, describit quomodo Israelitæ ab Aegyptijs pressi, post suffocatos in mari rubro Aegyptios, liberati ex Aegypto, in terram exierint promissam, legem interim acceperint, denique tabernaculum unà cum ceremonijs planè mysticis receperint, atque ex præcepto dei extruxerint. Tertius liber Mosis, qui Leuiticus dicitur, cõtinet Ius pontificium, sacerdotum inquam institutionem & officium, qualis ipsos deceat uita, quàm denique doctos & rerum diuinarum peritos esse oporteat. Tradit insuper sacrificiorum ritus, festorum dierum celebritates, consuetudines uarias & cæteros eius generis ritus atque ceremonias. Quarto libro, quem nuncupant librum Numerorum, pergit in contexenda historia, atque exponit quomodo Israelitæ superatis & emensis uastissimi eremi difficultatibus uenerint ad Iordanem. Interim consignat quo ordine profecti sint, quantus Israelitarum numerus fuerit, præterea quomodo domino & Mosi obmurmurantes atque rebellantes à iustissimo ultore deo sint afflicti. Eodem libro perstringit aliquot uictorias Israelitarum, & leges atque iura aliquot uel repetit uel clarius enarrans illustrat felicissime. Hisce libris quatuor adiecit Moses etiam quintum librum, ueluti Enchiridiõ & auctarium quoddam, quo omnia suorum temporum gesta atque summam etiã totius legis complecti uoluit, cumque Deuteronomium appellauit; quem idem

&

& in arcam, deo ſic dictãte, reponere, certisq; temporibus coram frequenti populo recitari iubet, quemadmodum copioſius legis Deut. cap. 31.

In hiſce uero quinq; libris, quos diuina clemẽtia per Moſen nobis tradidit, prima principia, firmiſsima fundamenta, atq; dogmata pleniſsima ſacroſanctæ fidei noſtræ continẽtur, eccleſiæq; traduntur. Omnes enim prophetæ ad legẽ reſpicientes, legiq; dei (quinq; utiq; libris Moſi) innitentes ſui ſæculi hominibus prædicarunt, & poſteris clara ingenij monumenta reliquerunt. Sicuti & dominus noſter Chriſtus Ieſus & diſcipuli illius ad Moſen ceu ad fontem omnis ueritatis atq; pietatis nos relegarunt. Quinimo non legimus ullum uere ſapientem, prudentem, cordatum atq; uere pium hominẽ de ſcriptis Moſaicis uel tantillum dubitaſſe, nedũ illa uituperaſſe. Atq; ex huiuſmodi dei & ueritatis ueraciſsimo fideliſsimoq; miniſtro deſumpſimus, quæ hactenus in hoc libello noſtro tradidimus de antiquiſsima fide & uera religione. Tantum uero de lege dicere uolui tabularum, quod ea nihil noui tradit, ſed ſanctam illam longeq; uetuſtiſsimam dei uoluntatem reparat, adeoq; & in literas refert: quod deniq; tota lex ad Chriſtum reſpicit, & omnes homines ad Chriſtum ducit. Vnde conſequens eſt, ſanctos qui ſub lege uixerunt, tametſi legi fuerunt ſubditi, nihilominus tamẽ propter fidẽ in uenturũ Meſsiã fuiſſe Chriſtianos. Quid enim clarius illo, quod Paulus

Rom. 10. cap. dicit, Perfectio legis Christus ad iustificationem omni credenti. Et ad Galat. 3. cap. Cæterum antequam ueniſſet fides, ſub lege cuſtodiebamur, concluſi in eam fidem, quæ erat reuelanda. Itaq; lex pædagogus noſter fuit ad Christum, ut ex fide iuſtificaremur. Nouum hoc & inauditum, ſcio, uidebitur multis hominibus, cæterum firmiſsime ſpero cordatiores & religioſiores quoſq; intelligere, & candide cõfeſſuros eſſe, hanc ueram illam, antiquam piamq; theologiam eſſe, quæ deo patri omnem honorem & gloriam defert per Ieſum Chriſtum in ſpiritu ſancto, cui honor & gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

Reges Iſraeliticos ſanctos, adeoq; uniuerſum Iſraelis populum omnem ſalutis ſuæ fiduciam collocaſſe non in legem ſed in Chriſtum Ieſum.

CAPVT VIII.

De fide quã Ioſua habuit.

POST legem latam, & ceremonias inſtitutas, Moſes fidelis ille miniſter dei naturæ concedit, natus annos centum & uiginti, atq; ex præcepto dei, populum relictum forti & fideli Ioſue commendat, ut ipſum poſt obitum ſuum ducat & regat: qui ſanè typus Chriſti ſaluatoris noſtri extitit. Quemadmodum enim Iſraelitæ non per Moſen, ſed per Ioſuam in deſideratiſsimam illam terram ducuntur: ſic & nos quoq; non per legis opera, non per noſtra merita, ſed per gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti in æternam illam requiem

quiem introducimur. Id quod Diuus apostolus Paulus copiosius prosequitur in Epistola ad Heb. 4. capite. Hic Iosue ueram fidem & religionem eiusq; spiritum & legitimum sensum (dubio procul) intactum atq; incontaminatum, quemadmodum à patribus per Mosen, dictante deo, acceperat, seruauit, retinuit, defendit, sed & alijs, ut & ipsi rite seruarent, tradidit & districte mãdauit. Quod, & si in multis, tamen in eo præcipue elucescit, quod Rubenitis, Gaditis & dimidiæ tribui Manasis concedere non uolebat, ut aliud altare ad sacra peragenda extruerent, præter unicum illud, quod ex mandato domini extructum erat. In eo nanq;, quemadmodum & supra retulimus, uis & efficatia, atq; perfectio unicæ crucis, mortis, & sacrificij redẽptoris Christi Iesu significabatur. Qua propter Iosue nolebat, ut quicquam cruci & sacrificio Christi adderetur, sed ut omnis honor purgationis & remissionis peccatorum illi soli deferretur. *Ios. 22.*

Quod uero Iosue unà cum alijs iudicibus principibus atq; regibus Israelis ipsum secutis, grauia sæua atq; periculosissima bella gesit, quod sæpius collatis signis conflixit cum hostibus, quod denicq; multas regiones uastando & populando perdidit, & habitatores omnes excindens inæstimabilem humani sanguinis uim effudit, magistratus certe & principis (instrumentum sese deo operanti præbens) functus est officio: idq; iubente præcipientéue domino, qui certo apud se decreue *De prælijs & sanguinis effusione, quæ apud ueteres extitit.*

rat de ſimulachrorum cultoribus pœnas ſumere, atq; impios illos, quos per longanimitatem diu tolerando, atq; ad pœnitentiam ſolicitando, nihil profecerat, ſuorum amicorũ gladijs funditus delere. Voluit idẽ præterea dominus pericula ab hoſtibus iã populo ſancto imminẽtia ſuorũ ſectatorũ armis auertere, atq; ſuos à ui hoſtiũ eripere. Iã & propter peccata populi ſui ſæpius tradebat ipſum in manus et poteſtatẽ hoſtiũ, ut eos caſtigãs ueluti uirga errantes reduceret in uiã. Tunc itaq; in fœdam conuerſi fugam crudeliſsime cædebantur, & uicti opprimebantur ab impijs idololatris. Idq; durabat tantiſper, donec peccata ſua agnoſcerent atq; pœnitentiam agendo dominum inuocarent, in ſolum dominum per benedictum ſemen ſpem ſuam collocarẽt, illum ſolum adorarent, &, quemadmodum præceperat, omnibus idolis & deorum cultibus prorſus ex Iſraele profligatis, ipſi honeſte & pie uiuẽdo ſeruirent. Quo facto, ſalutem illis præſtabat, atq; uirtute ſua ipſos eripiebat, idq; per miniſterium ſuorum ducum, quibus ut inſtrumentis ſuis utebatur. Atq; huius generis bella, liberationes oppreſſorum, ac ſceleratorum hominum ſupplicia, non fuerunt ſine fide carnalia opera, quæ dum neceſsitas iubet, imitari prorſus non liceat, ut quidam Manichęorum & Anabaptiſtarum phanatico ſpiritu rapti, ſomniant. Nam & Paulus manifeſtiſsime inquit, Hebr. 11. cap. Deficiet me tempus commemorantem de

Gedeone,

Gedeone, de Barac & Samſone, & Hiephthae, nec non Dauide, Samuele ac prophetis, qui per fidem expugnarunt regna, operati ſunt iuſtitiam, aſſecuti ſunt promiſſiones, occluſerunt ora leonũ, extinxerũt uim ignis, effugerunt acies gladij, uali di facti ſunt ex imbecillitate, effecti ſunt robuſti in bello, incurſiones auerterũt exterorum. Quæ opera hactenus enumerata diuus Paulus tanquam excellentiſſima fidei opera extollit. Nephas itaq; eſt ipſa tanquã carnis ſiue carnalia damnare opera. Nec fidei ſanctæ uel hodie aduerſum eſt, cum magiſtratus ſubditos, à deo ſibi cõmiſſos, ex bono pietatis & iuſtitiæ affectu, ab iniurijs defendit, in libertate parta retinet, ut cum pace & tranquillita tererum ſuo iure poſſint uti. Aut etiam cum magiſtratus malos, facinoroſos, idololatras, et fidei perſequutores plectit, neque permittit ut libidinem uſque expleant. Significanter autẽ moneo, id officij eſſe eorum in quorum poteſtatem ab ipſo deo traditus eſt gladius. Alioqui enim Chriſtus Petrũ gladium ſtringentem, ita affatur: Conuerte gladium tuum in uaginam ſuam: ſiquidem qui gladium ſumunt, gladio etiam peribũt. Illud autem in bellis, quæ populus dei cõtra impios gerit, præcipue nobis ob oculos ponitur, quod dominus ad Euam Geneſ. 3. dixit, Ego ponam inimicitias inter te & mulierem, & ſemen tuum & ſemen illius. Pij enim uere ſemen Chriſti ſunt, ſicut impios & incredulos diaboli ſemen eſſe conſtat. In his nobis maximas diſcordias uſque cernimus. Sed

tamen in eorum cõflictu dei uerba confirmari uidemus. Pij enim semper caput serpenti proterunt, licet ipse calcaneis eorũ insidietur, hoc est eò propellat, ut post multas & uarias calamitates, quas exantlarunt, huius corpusculi iacturam faciant. Qui enim uere fideles fuerunt, non minus afflictionum & persequutionum, non tantũ propter peccata, sed & propter iustitiam & confessionem fidei, etiã ante Christi incarnationẽ, tempore promissionis, perpessi sunt, quàm ij, qui post Christũ natũ, uero illo gratiæ & perfectionis tẽpore fortiter in militia euãgelica militãtes, martyrij coronã meruerunt. Parum ergo in sacris literis exercitati sunt, imò ignorantiam suam produnt, qui dicunt ueteris Testamenti populũ uictoriosum fuisse populum, & regnis quidem corporalibus illis occupandis natum: populum uerò Christianum sine noui Testamenti calamitosum & omniũ iniurijs esse expositum populum, nulli uictoriæ nullisue regnis consequendis natum. Verum disserui hac de re copiosius in libello meo, quem ædidi De unico & æterno dei Testamẽto. Vtcunq; uero hæc habeant, illud tamen absq; contrauersia certissimũ est, ueram fidem, quæ in dubijs & periculosis temporibus modo uincens emicabat, mox uicta opprimebatur, reuera tamen à Iosue administratione per omnium Iudicum gubernationem usque ad Dauidis regis tempora incolumem & inuiolabilem perstitisse.

Quin

Quin & Dauid calamitosus homo fuit, uarijs ac diutinis afflictionibus atq; ærumnis perpetuò expositus, ac incessanter exercitatus, donec ad imperij dignitatem perueniret. Hæc uera esse, libri Samuelis, cum plerisq; Psalmis, à Rege ipso compositis, testantur. Postquam uero ad regni fastigiũ euectus esset, idq; per auxilium dei, dicentis, Inueni hominem secundum cor meum: ita penitus in dei uerba iurauit, ut posthabitis alijs negotijs, hoc solum curauerit, ut uera fides ante omnia promoueretur & propagaretur. Cæterum quandoquidem in Dauidis mentionem incidimus, uisum est in transcursu ad Christi gloriam (cui animã cum corpore, imò omnia quę in nobis sunt, debemus) ornandam, breuibus indicare, quam nam habuerit fidem Dauid rex & propheta dei inclytus, & quomodo Christum Iesum dominũ nostrum dei & hominis filium syncera cõfessione cõfessus sit. Id quod nulla alia ratione commodiore potero, quàm si Psalmum centesimũnonum explanem, cuius uerba hæc sunt,

Dauidis cõfessio & fides.

Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum uorum.

IN hoc primo uersu statim in ipso limine tres illas trinitatis personas distinguens confitetur, atque inter hæc Christi naturam diuinam & im-

Christus uerus deus est

perium æternũ ac cœleſte. Eundem hunc uerſum ad hunc modum intellexit, & citauit ſaluator noſter Ieſus Chriſtus Matth. 22. Nam cõfiteur duas quidem perſonas, ſed tamen illas in una atq; inſeparabili diuinitatis ſubſtantia. Nam dicit, Dixit dominus domino meo. Ea uerba ſi quis expendat, atque ſermonis idioma conſideret, niſi planè omni ratione deſtitutus ſit, inficias ire non poteſt, alium eſſe qui dicit, & alium eſſe ad quem dicitur & fit ſermo: ex quo neceſſario ſequitur duas eſſe perſonas. Cæterum nõ eſt interim niſi unus deus & dominus, pater ſcilicet & filius: atq; hi duo, pater ſcilicet qui dicit, & filius ad quem dicitur, ſunt ille dominus atque deus, ideoq; unum ſunt, unius nimirum ſubſtantiæ atque eſſentiæ, deus unique uiuus, uerus atque æternus. Præterea filius, quod diuinæ ſubſtantiæ naturam attinet, patre nihil eſt inferior. Et cum nequeat eſſe pater qui non habet filium: deus autem pater ſit & æternus quidem pater, neceſſe eſt et filium eſſe æternum. Rurſus cum non poſſit niſi unum eſſe æternum & infinitum ſine principio & fine: pater autẽ & filius ſint ſine principio & fine, neceſſe eſt patrem & filium una cum ſancto ſpiritu (qui & ipſe infinitus eſt) unũ ac uerũ eſſe deum. Sic enim & Ioan. pronũciauit, In principio (hoc eſt ab æterno: nequit enim principij principium dari) & uerbũ erat apud deum, & deus erat uerbum. Et ſtatim ſubiungit, Ieſum Chriſtum dominum noſtrum uerbum illud eſſe. Sic enim in eodem ſequitur, Et uerbum caro factum

ctum est. Propterea & propheta Dauid, non sine maximis causis filium dei, dominũ suum uocat, dicens, Dixit dominus domino meo. Principio enim Christum propterea dominum suum nũcupat, quod cõfitetur & credit, Christum hunc promissum Abrahæ & semini eius, suum uerũ & naturalem dominum esse, nimirum uerum deum: quemadmodum & Thomas fecit, cum diceret Ioannis uicesimo, Dominus meus & deus meus. Deinde dominum suum disertis uerbis uocat Dauid, quod ex lumbis suis quantum ad carnem nasciturus esset. Christus enim passim in sacris literis filius Dauidis nominatur. Suum ergo appellat, quod de sua adeoq; propria carne esset Christus Dauidi nascendus. Quantum ergo ex uerbis minime obscuris colligere licet, duas agnoscit in Christo naturas Dauid, diuinam scilicet & humanã. Quod uerò regnũ Christi æternũ sit futurum, & quod humanitatem eius supra omnes, ut Paulus ait, cœlos euehi oporteat, testatur Dauid hisce uerbis, Sede à dextris meis, donec inimicos tuos ponam scabellum pedum tuorum. Marcus enim ait 16. cap. Itaq; postquam loquutus fuisset eis, receptus est in cœlum, & cõsedit à dextris dei. Plura de hac insuper re tradidit Paulus 1. Corinth. 15. cap. Porrò necesse est illum esse uerum deum, qui æternum regnare debet, & cui omnes subijciuntur hostes siue inimici. Sequitur uersus secundus.

Christi regnum.

Virgam uirtutis tuæ emittet dominus ex Zion, dominaberis in medio inimicorum tuorum.

Prædicatio Christi.

Hic loquitur Propheta de prędicatione ſancti Euangelij, quæ efficiet ut homines ab idololatria & uita prophana, ad Chriſtũ cõuertantur, Chriſtusq; in hoc mũdo in medio hoſtium ſuorum regnum obtineat. Priore uerſu loquutus eſt de cœleſti regno Chriſti, nimirum quod ipſe deus uerus æternum uiuere & regnare debeat, nõ tantum in hoc ſæculo, ſed & in futuro ſine fine in ſæcula ſæculorum. In præſenti uerò uerſu loquitur de eo regno præcipue quo apud nos in hoc mũdo regnat per Euangelium. Virga enim uel ſceptrum uirtutis, Chriſti Euangelium nobis deſignat, uim & uirtutẽ dei, per quam omnes fideles ſanctificantur & ſaluantur, per quam dei hoſtes deo reconciliantur, ediuerſo uerò qua impœnitẽtes & incorrigibiles proſtrati atterũtur. Hinc fit, ut Chriſtus in medio hoſtium ſuorũ & dominari & triumphare dicatur. Chriſtus pręterea is eſt, qui ſpiritu oris ſui Antichriſtum aduerſus ſe inſurgentem perimit. Verbũ uerò illud, ipſa, inquam, prædicatio Euangelij primitus ex Zion uel Hieruſalem exiuit, atq; in omnem mundum emanauit, quemadmodum Eſaias, & Lucas Actorum 1. cap. teſtantur. Nunc tertius uerſus ſequitur.

Popu

Populus autem tuus ſpontaneus erit in die belli ſiue exercitus tui. Ros natiuitatis tuæ eſt tibi in ſancto decore ex utero auroræ.

Hiſce uerbis regius propheta Dauid magnificam & uictricem Chriſtianorum fidem deſcribit. Cum enim Euangeliũ prædicatur, è ueſtigio pugna atrociſſima exoritur inter pios & impios, inter ſemen Chriſti & ſerpentis, inter idololatras & uere religioſos Chriſti ſectatores. In ea dei hoſtes dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum in ſuis membris, id eſt fidelibus, crudeliſſime perſequũtur. Hi autem ſpontaneo promptiſſimoq; animo & animam & facultates, honorem item & gloriam pro ueritate & teſtamẽto dei quibuſuis periculis exponunt. Sic enim ſancti dei martyres in prima Eccleſia, quæ tempore apoſtolorum cœpit, & quę protinus poſt ipſorum exitum è mundo collecta eſt, ſpõtanea cum animi promptitudine fidem Chriſto principi ſeruauerunt, corporaq; ſua tormentis uarijs ſubijcientes ultrò in confeſſione nominis Ieſu Chriſti expirarũt. Deinde in eodem illo ueru purißimam & ſanctiſſimam Chriſti ſaluatoris noſtri conceptionem & natiuitatem, eleganti & oppoſita ſimilitudine adiecta, depingit, cum dicit, Natiuitas tua, ſancta, & prorſus magnifica erit, ci omnem pollutionem, cõtra omnium aliorum hominum, qui naſcuntur, conſuetudinẽ: quemad

Chriſti conceptio & natiuitas.

modum enim ros sereno cœlo, ex aurora, tanquã ex utero materno, illibate & purissime nascitur: sic etiam tu, sanctus scilicet sanctorum immaculate ex purissima uirgine nasceris. Verum de hac re qui copiosiora petit, legat 1. cap. Euang. Lucæ.

Dominus iurauit & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternũ secundũ ordinẽ Melchisedech.

Pontificatus Christi.

In quarto uersu Christi officium describit Dauid, quod scilicet ordinatus sit à patre unicus & æternus ille sacerdos, qui seipsum pro peccatis totius mundi offerat, qui etiam semper in cõspectu patris appareat, ac precibus suis pro nobis intercedat. Hæc omnia fusius exponit diuus Paulus in epistola ad Hebræos 5.7.8.9. & 10. cap. Atque in hoc uersu præcipue & fundatum & comprehensum est, quod passim in scripturis de merito Christi, de condonatione peccatorum, de iustificatione, de intercessione, deniq; de eo legimus, quod Christus sit unica salus nostra, unicus mediator, unica & uera satisfactio & iustificatio omnium fidelium.

Dominus stat tibi à dextera tua, is in die iræ suæ reges conficiet.

Prosper Christi successus.

Testatur quintus uersus patrem perpetuò futurum in partibus filij sui, negotiaq; eius fideliter promoturum, reges autem, principes atque ma-

gnar

gnates, nisi pœnitentiam egerint, & in Christum crediderint, nisi gratiam illius implorare, quàm iram & uires eius experiri maluerint, multis confectos uulneribus interempturum. Id quod maximo suo tormento & dedecore senserunt Herodes, Nero, Domitianus, Maximinus, Iulianus, ac reliqui quos breuitatis causa non recenseo. Cæterum sequens uersus præcedentem pulchre exponit.

Iudicabit in gentibus, omnia implebit cadaueribus, quando cõtundet capita in multis regionibus.

Christus & gentibus quoque prædicatur, inter quos etiã regnat. In quo equidem negotio multi se Christo opponunt, de quibus tamen memorabilem sumit uindictam. Et quemadmodum rex aliquis hostes suos prælio uincit, atque cæsorũ cadaueribus locum in quo prælium cõmissum est, complet, deinde etiam belli authorem, & sedem, regni utiq; metropolim, aggreditur & oppugnat: ita etiam Christus de suis hostibus ultionem sumit, & potentiam ac imperium eorum proferens subuertit. Id quod palàm conspeximus, in impio illo atq; sanguinolẽto Romanorum imperio, atque in multis aliis regnis ac dominijs. Præcipuè uerò conteret dominus noster Iesus Christus caput atq; potentiã ueteris illius serpentis principis huius sæculi, sicut prædictum est, Genesis cap. 3.

Idem dominus noſter poſtremo ueniet, ad iudicandum uiuos & mortuos, quo hoſtes ſuos ſempiterno afficiat ſupplicio. Septimus & ultimus Pſalmi uerſus hic eſt.

De torrente in uia bibet, ac propterea caput attollet.

Nouiſsimo illo pſalmi uerſu, paſsionem Chriſti & gloriam eius attingit. In uia, inquit, id eſt, in uita ſua, quam aget in hoc calamitoſo ſæculo, de torrente bibet, id eſt, innumeras afflictiones calamitatesq; exhauriēs patietur. Nam calicem bibere in ſcripturis ſignificat pati, ac paſsionis eſſe conſortem: ſed ex torrente bibere, eſt omnigenis afflictionibus adobrui inuolui atq; excruciari, imò flumine quodā calamitatū abſorberi ac quodamodo deleri penitus. Quibus ſane uerbis ineffabilem cruciatum & infanda tormēta, adeoq; ipſam mortem Chriſti horribilem ſed ſalutarem ſignificare uoluit. At mortem hanc Chriſti magna conſequuta eſt gloria, reſurrectio ſcilicet & aſcenſio in cœlos. Gloriæ huius meminit S. Paulus in Epiſtola ad Philip. 2. cap. cum inquit: Is enim affectus ſit in uobis, qui fuit in Chriſto Ieſu, qui cum eſſet in forma dei, non rapinam arbitratus eſt, ut eſſet æqualis deo, ſed ſeipſum inaniuit, forma ſerui ſumpta, in ſimilitudine hominum conſtitutus: & figura repertus ut homo, humilē præbuit ſemetipſum, factus obediens uſq; ad mortem, mortem autem

autem crucis. Quapropter & deus illum in ſum mam extulit ſublimitatem, ac donauit illi nomẽ, quod eſt ſupra omne nomen &c. Atque hæc de pſalmo iſto Dauidis dicta ſint, deq; ſententia eius quam habuit Dauid de Chriſto Ieſu, ac de fide noſtra Chriſtiana.

Collatio fidei Dauidis cum noſtra.

Nunc maxima me tenet admiratio, an quiſquã porrò ſit, qui poſt tot & tanta ſcripturę teſtimonia adducta, non intelligat Dauidis fidem prorſus nihil diſtare ab illa, quã nos confitemur, cum dicimus: Credo in unum deũ, patrẽ omnipotentẽ. Et quę ſequũtur, noti enim ſunt articuli ſymboli apoſtolici. Sacroſanctam enim trinitatẽ ſub una diuina natura, non hoc tãtum in Pſalmo ſed & in 33. confitetur cum dicit, Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorũ. Illud enim certiſsimum eſt, unum tantum eſſe deum creatorem cœli & terræ, qui in præſentiarum dominus ſiue deus, uerbũ & ſpiritus, hoc eſt trinitas appellatur. Præterea nihil eſt in articulis ſymboli Apoſtolici, de diuina & humana natura Chriſti, de illius conceptione, natiuitate, paſsione, cruce & morte, deniq; de illius reſurrectione, aſcenſione & iudicio extremo, quod non hic pſalmus pleniſsime uerbis plus quàm apertis contineat. Si quis etiam deſyderat quippiam de ſancta & uniuerſa Eccleſia, de remiſsione peccatorum, de reſurrectione corporis & uita æterna, idem hic pſalmus per collectionẽ deductionẽmue non obſcure dabit, ſed & alij eius Pſalmi de ijs teſtabuntur & co-

pioſius & ſignificantius. Propterea neceſſario ſequitur, quod fidem noſtram et habuerit Dauid & confeſſus ſit, ac per eam ſalutẽ ſit indeptus. Cetera patribus propter promiſsionẽ ipſi factã maxima cũ laude & gloria Pater Chriſti appellatur. Preterea omnes ſancti prophetę, qui poſt Dauidis tempora floruerũt, Dauidis ſcripta tanq̃ alterius cuiuſdã Moſis ſuſpicientes, quã plurima ex hymnis illius teſtimonia prophetijs ſuis inſeruere. Vix enim alius eſt, qui Dauide apertius omne negotiũ Chriſti tractarit. Quo nomine haud dubie ampliorẽ præ alijs Iſraelitis conſequutus eſt gloriã, laudẽ atq; honorẽ. De qua re teſtabitur Ieſus filius Syrach Eccle. 47. cap. Hanc fidem in deum per leſum Chriſtum, Dauid non ex ſeipſo, ſed ex ſancto ſpiritu habuit, deinde ex doctrina & inſtitutione prophetarum, utpote, Samuelis, Nathan, Gad, aliorumq; ſacerdotum ſuorum, qui eius rei cognitionem ex deo, ex patribus, & ex libris Moſaicis hauſerant. Qui autem ſic credidit, dei patris & filij eius gloriã ſalutaremq; fidem non ſibi ſoli ſeruare, ſed promouere potius multisq; populis prædicari uoluit. Iccirco fidem illam ſuam & religionem omnibus ſuis militibus & militiæ præfectis, omnibus ſuis neceſſarijs & amicis, omnibus ſuis aulicis, ſenatoribus, præſidibus, uniuerſo denicq; populo in toto ſuo regno, tradidit atq; commendauit, tanto cum ardore tantaq; cũ fide & diligentia, ut reliquiæ doctrinæ & traditionis eius per multa ſæcula poſteris eius inhærerent. Quoquæ

Dauid pro mouet fidẽ.

quot enim ex illis recte & crediderunt & rẽpub. administrarunt, dicũtur ambulasse in uijs Dauid patris sui. Quotquot autem ueram fidem negligentes deserebant, & res administrabant impie ac scelerate, illis scriptura tale testimonium perhibet, quod à uia patris ipsorum Dauidis tanquam spuri deflexerint. Cuius quidem rei exempla infinita suppeditant libri Regum & Chronicorum. Insuper Deus Optimus Maximus tã regibus quàm populo Israelis propter Dauidem seruum suum dilectissimum, id est, propter promissionẽ, quem Dauidi promisit, frequẽter parcit, adeoq; propter Iesum Christum, quem Ezechiel Dauidẽ uocat. In 3. Reg. 15. cap. de Abia sic scriptum legis, Abia ambulauit in omnibus peccatis patris sui, quæ fecerat ante eum, nec erat cor eius perfectum cum domino deo suo, sicut cor Dauid patris eius. Sed propter Dauid dedit ei dominus deus suus lucernam in Hierusalem, ut suscitaret filiũ eius post ipsum, & staret in Hierusalem, eò quod fecisset Dauid rectum in oculis domini, & non declinasset ab omnibus quæ præceperat ei dominus. Cunctis diebus uitæ suæ, excepto sermone Vriæ Hethæi. Ad eundem modum legis & de Ezechia 4. Reg. 18. cap. Fecit itaq; quod rectum erat in oculis domini, iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius. Fiduciam collocauit in domino deo Israelis, ideò ut post eum non fuerit similis ei de cunctis regibus Iuda, sed neque in his, qui ante eum fuerant, & adhæsit domino, & non recessit à uestigijs

Dauid exẽplum ueræ fidei.

eius, fecitq; mandata eius, quæ præceperat dominus Mosi. Et de Iosia legimus 4. Reg. 23. Similis illi non fuit ante eum qui reuerteretur ad dominũ in omni corde suo, & in tota anima sua, & uniuersa uirtute sua, iuxta omnem legem Mosi: neq; post eum surrexit illi similis. Cæterũ huius loci explanationem 2. Chronicorum cap. 34. legimus. Octo annorum erat Iosias cum regnare cœpisset: & triginta & uno anno regnauit in Hierusalẽ. Fecitq; quod rectum erat in conspectu domini, & ambulauit in uijs Dauid patris sui, non declinauit neq; ad dexterã neque ad sinistram. Octauo enim anno regni sui, cum adhuc puer esset (sedecim nimirum annorum) cœpit querere deum patris sui Dauid. Et duodecimo anno postquam regnare cœperat, mũdauit Iudam & Hierusalem ab excelsis, & lucis, simulachrisq; & sculptilibus. Atque hactenus de eo disputauimus, quod uniuersa domus Israel, & omnes pij reges Iuda, Christo, non legi Mosaicæ cõfisi iusti & salui facti sunt. Si quis autem annorum seu temporum supputationem desiderat, is 3. Regum 6. capite annos quadringentos & octoginta, ab exitu uidelicet Israelis ex Aegypto usque ad quartum annum imperij Solomonis inueniet. Inde autem ad captiuitatem Babylonicam supputantur anni quadringenti ac uiginti nouẽ. Qui collati efficiunt annos nongentos & nouem.

Omnes

Omnes ſancti prophetæ ad Chriſtum ſuas prophetias dirigunt, atque in eo ſolo ſalutem atque iuſtitiam prædicant.

CAP. IX.

De temporibus prophetarum.

OPeræprecium uero erit aliquanto altius repetere tempora Regũ Iuda & Iſraelis, quæ multam habent ſimilitudinem cum temporibus Iudicum Iſraeliticorum. Quemadmodum enim deus populo ſuo ſub adminiſtratione ducis Ioſue primùm multas & ſplendidas uictorias, deinde etiam pacem & rerum tranquillitatem conceſſit: ita idem dominus Iſraelitis regnante Dauide maximas, uariasq; uictorias, ſuccedente autem patri filio Solomone pacem & fœlicitatem præclariſſimam, imò exemplo carentem, contulit. Et ſicut à morte Ioſue principis clariſſimi gloria & fœlicitas Iſraeliticæ Reipublicæ deficiebat, quod rebellio rebellionem, ſeditio & perſecutio, ſeditionem & perſecutionem exciperet, licet in terra & pacem aliquam & liberatores haberent, Othonielem puto, Ehud, Barac, Gedeonem, Iephthae & Samſonem: ſic & Iſraelis gloria & regni maieſtas mox à Solomone indies decreſcebat & minuebatur. Decẽ quippe tribus Iſraelis à domo Dauidis deficientes (adhçrentibus duabus duntaxat tribubus, Iuda uidelicet & Beniamin, Roboam filio Solomonis ueluti legitimo regi) crearunt ſibi nõ conſilio dei oraculo, Ieroboam regem. Vnicum ergo Iſraelis regnũ in duo regna ſcinditur, regnant pruno rege duo, ſortitur item regnum duo di-

uersa nomina, ut illa pars cui Roboam dominabatur, regnũ Iuda, quam uerò tenebat Ieroboam regnũ Israelis diceretur. Hoc uerò rege Ieroboam ita dictante nouam religionẽ & nouum cultum recepit. Nõ quod Israelitę deum patrum suorum prorsus negarent atque abijcerent: sed quod illi confícto ex seipsis cultu extra uerbum dei ad morem gentilitium seruire pergerent. Cæterũ quemadmodum ex paruis initijs res maximæ nascuntur, ita religionis cultusq; immutatio, licet colendi dei gratia inuẽtus esset, maioris tum impietatis & idololatriæ causa & origo extitit. Subinde enim altius in profundissimos idololatriæ gurgites immersi impietate seipsos superarunt, ita ut deus uindictam ulterius differre non posset, quin regem Assyriorũ mitteret, qui regiones eorum populando ac deuastando, captiuos ipsos abduceret, ac in uarias Gentium nationes dispergeret. Rex Iuda & tribus Iuda ac Beniamin Israelitis paulò religiosiores ac præceptorũ dei obseruantiores erant. Sunt tamen in illis quoque inuenti qui impietate & cultu simulachrorum nõ reges modo Israelis, sed reges etiam gentilium superstitiosissimos superarunt. Propter hos factũ est ut post multa scelera admissa, uniuersus Iuda à Nabuchodonosore deletus partim, partim in captiuitatem Babylonicam grauissimã misere abductus sit. Sed priusquã hæc fierent, uidere est, in Iuda præsertim, miram & religionis & politiæ immutationẽ. Nonnunquã enim iustitia & uera religione oppressa, omnia in

iniquitas, uis, ſuperſtitio atque idololatria exulta-
bat. Aliquãdo iuſtitia ac fides recuperatis uiribus
aduerſus iniuſtitiam & perfidiam inſurgens præ-
ualebat, triumphabatq; oppreſſa iniuſtitia & ido-
lolatria. Hoc ipſum factum eſt, & in Iſrael tempo
ribus regis Iehu & Heliæ prophetæ. Quanquam
tunc uideatur magis ſuppliciũ eſſe ſumptum de
iniquis, ſceleratis, & idololatris, quàm renouata
religio uera. Pauciſſimi enim pœnitentiam ege-
runt, & ſerio ueram religionem receperunt. Con
gruunt hęc regum tẽpora cum tẽporibus poſt 300.
annos natiuitatẽ domini inſequutis. Quibus, iux
ta uaticinium Iſaiæ 49. imperatores atque reges
pietatis & ueræ religionis ſtudioſiſſimi ad regi-
am & imperatoriã dignitatem perueniebant, at-
que mox idolorum cultu oppreſſo iuſtitiam reſti-
tuebant, ueramq; fidem & religionem promo-
uebant. Eos excipiebant rurſus alij iniuſtitiæ &
idololatriæ amatores, omnis uerò iuſtitiæ & ue-
ritatis atrociſſimi hoſtes. Ergo grauiſſime ueram
religionem perſequuti ſunt. Cæterũ merita mox
& factis ſuis condigna acceperunt præmia. Tan-
ti uerò refert boni ne an mali imperent.

In his autem admirandis rerum mutationibus,
regnantibusq; diuerſis in regnis regibus Iuda &
Iſraelis, prophetæ diuinitus miſſi nunquam defue
runt, qui grauiter accuſarent ſcelera, ſceleratos ac
idololatriam, ediuerſo uerò iuſtitiam & ueri dei
cultum traderent. Et ſtatim poſt Dauidis & Solo-
monis tempora (in quibus doctiſſimorum uiro-

rum

rum & prophetarum copia ingens fuit, quibus & iam dictos reges annumerandos censeo, qui spiritu sapientiæ & prophetiæ insigniter præ cæteris illustres fuerunt,) hi quidem, quorum uidelicet Biblia meminerũt sacra, excellentia & uetustate claruerunt. Primum Semeias, qui uixit temporibus Roboam regis Iuda. Deinde Ahias Silonites, qui prophetabat sub Ieroboam. Hunc sequitur Azarias, filius Obed, qui floruit tempore Asa regis Iuda. Ei cõnumeratur Iehu filius Anani, quem propter ueritatis confessionẽ rex Israelis Baasa truculẽtissime trucidauit. Helias propheta dei maximus, & Micheas filius Iemla, sub Achab & Iosaphat regibus prophetarũt. Et quẽadmodũ tẽporibus Dauidis maximus numerus doctorum hominum erat, sic etiam 2. lib. Paralip. 17. cap. testatur regnante rege Iosaphat eruditissimorũ Leuitarũ & prophetarum magnã extitisse copiam. Helisæus Iehu rege, Zacharias Ioiadæ filius Ioas rege imperante floruit, à quo etiam postea lapidibus propter ingenuam fidei confessionẽ obrutus est. Verum nulli extant libri, quos his temporibus illi scripserint, & ad posteros transmiserint Prophetæ: tantũ extat Prophetia Abdiæ, quam imperante impio Achab quidam arbitrantur conscriptam. Porrò regnum Iudæ obtinentibus, Vsia, Iothan, Achas, & Ezechia, pleraq; pars eorum uixit & prophetauit, quorum libros & sermones hodie habemus reliquos. Sub illis enim prædicarunt uaticinãtes, & ea quæ uiua uoce docuerant, scriptis & libris

consecrarunt, Ionas, Oseas, Isaias, Ioel, Nahum, Amos & Michæas. Post illos Manasse regnante, Abakuk suam prophetiam & recitauit & scripsit. Iosiæ regis pietate & sanctimonia iuxta insignis, tempora, Sophonias, Baruch & Ieremias attigerunt. Hunc postremum domino uisum est reseruare, ut calamitates excidij & urbis & templi Hierosolymitani, deinde Babylonicæ captiuitatis miserias uideret, & scriptis consecraret. Porrò in exilio Babylonico concionati sunt & cõtiones suas scriptis mandarunt, Ezechiel & Daniel. Post liberationem Israelis ex captiuitate Babylonica, postquam iam in patriam rediissent, prophetarum officio & scribendo & docendo defuncti sunt, Ezras, Haggeus, Zacharias, Malachias, & Nehemias. Præter hos iam dictos nimirũ & alij fuerunt prædicatores uiri pij & docti, quorũ tamen nulla fit in sacris mẽtio. Verum hi, quos hactenus enumerauimus, clarissimi fuerũt, per quorũ ministerium placuit deo Optimo, Maximo, omnia ea quæ ad salutem fidelium pertinent absolutissime tradere. Ideoq; si aliorum etiam prophetarũ libri, qui temporum iniuria interciderunt extarent hodie, idem tamen in his traderetur quod in illis de pietate & salute traditum est. Quandoquidem hi qui extant ibi tam probe consentiunt per omnia.

Siue igitur hi nostri sint, quorum scripta extant, siue alij isti, quorum libri ad nos nõ peruenerunt, omnes tamen uno ore eam doctrinam tradiderunt, eamq; confessi sunt fidem, cuius summã iam

Testimonia prophetarũ de Christo.

ante complexi ſumus, & quam omnes ſancti patres, Adam, Noe, Abraham, Moſes & Dauid habuerũt: & poſteriores quidem tanto clarius quanto magis ſtuduerunt Prophetæ legem exponendo illuſtrare, eorumq; errores, qui legẽ perperam interpretabantur, euertere. Propterea uſq; ſumma cum diligentia homines à litera ad ſpiritum reuocabant, à ceremonijs & ſacrificijs ad Ieſum Chriſtum, ab idolorũ ſeruitute ad unius dei cultũ, qui ex gratia & miſericordia ſua, nõ ex noſtris operibus aut meritis nos per promiſſum ſemen ſeruat. Hoc ipſum & Paulus animaduertit, qui propterea dixit in epiſtola ad Roma. 3. cap. Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro in conſpectu eius. Per legem enim agnitio peccati. Nunc uerò abſque lege iuſtitia dei manifeſtata eſt, comprobata tamen teſtimonio legis & prophetarum. Iuſtitia, inquam, dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes, & ſuper omnes eos qui credunt. Sic etiam Petrus Actorum 3. cap. ait, Quin & omnes prophetæ à Samuele ac deinceps quotquot locuti ſunt, etiam annunciauerunt dies iſtos. Et Actorum 10. hæc de Chriſto loquitur: Huic omnes Prophetæ teſtimoniũ ferunt, quod remiſſionem peccatorum accepturus ſit per nomen eius, quiſquis credit in eum. Ergo qui uel modice in libris prophetarum exercitatus eſt, non neſcit nihil ab apoſtolis ſcriptum in nouo Teſtamẽto de domino Chriſto Ieſu, quod non item legatur in ſermonibus prophetarum. Porrò qui parum exercitatus eſt in libris prophe-

tarum

tarum, is haud dubie obseruauit in nouo Testamento, quod omnes apostoli suam doctrinam de domino Iesu ex lege & prophetis probãt, quodq; ipse dominus Iesus omnia sua scriptis prophetarum cõfirmat, ut taceamus interim, quòd omnes Euãgelistæ passim & frequẽter in Euangelio, hac utuntur particula, Et hoc factum est, ut impleretur quod dictum est per prophetã. Verum ne parum exercitati quicquã desyderent, placuit, nunc & paucis quidẽ præcipuos quosq; articulos fidei nostræ de domino nostro Iesu Christo, ex prophetarum oraculis demonstrare.

Christus uerus deus & homo.

De uera diuinitate & humanitate Christi Iesu domini nostri, qui in Bethlehem Iudææ ex purissima uirgine, quæ genus à Dauide trahat, nasci debeat, prophetę id testantur. Esaias 7. cap. sic inquit: Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabit nomen eius Emmanuel, hoc est, deus nobiscum. Michęas cap. 5. sic dicit: Et tu Bethlehem Ephrata, licet paruula sis in millibus Iuda, attamen ex te mihi egreditur, qui sit dominator in Israel: & egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Rursus autem Isaias in cap. 9. testatur, Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperium erit super humero eius, & uocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus. Fortis, Pater æternitatis, Princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, ut confirmet illud & corroboret in iudicio & iustitia, amodo

uſq; in ſempiternum. Iere. item 23. cap. hæc legimus uerba: Ecce dies uenient, dicit dominus, et ſuſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex & ſapiens erit, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra. In diebus illis ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit confidenter. Et hoc eſt nomẽ, quo uocabũt eũ, Dominus iuſtus noſter, uel deus iuſtitia noſtra.

De præcurſore Chriſti.

De aduentu Ioannis Baptiſtæ, præcurſoris domini noſtri Ieſu Chriſti, qui in hoc miſſus erat, ut populum adhuc rudem inſtitueret, & Chriſto uiam præpararet, hæc ſcribit Malachias 3. cap. Ecce ego mittam angelum meum, & præparabit uiam ante faciẽ meam, et ſtatim ueniet ad templũ ſuum, dominator quem uos quęritis, & angelus teſtamenti, quem uos uultis. Ecce uenit, dicit dominus exercituum: Et quis poterit cogitare diem aduentus eius, &c. Et poſt illa: Ecce ego mittam uobis Heliam prophetã, antequam dies domini ueniat magnus & horribilis.

De prædicatione & miraculis Chriſti.

De doctrina & prædicatione Chriſti, de gratia dei, de remiſſione peccatorum, deq; ſignis & miraculis domini, hæc dicit Eſaias cap. 61. Spiritus domini ſuper me, eo quod unxerit me: ad annunciandum manſuetis miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clauſis aperitionem. Vt prædicarem annum placabilem domino, in diem ultionis deo noſtro, ut conſolarer omnes lugentes, &c. Ezechielis 34. hęc ſcribuntur, Et ſuſcitabo ſuper ea paſtorem unum, qui paſcat ea, ſeruum meum Dauid, ipſe paſcet ea,

& erit eis in pastorem. Ego autẽ ero eis in deum, & seruus meus Dauid princeps in medio eorum. Ego dominus locutus sum. Rursus autem Isaias 35. sic inquit: Dicite ijs qui sunt pusillanimes corde, Fortes este et ne timeatis. Ecce deus uester cum uindicta & retributione ueniet: deus ipse ueniet & saluabit uos. Tunc aperientur oculi cæcorũ, & aures surdorum patebũt. Tunc saliet sicut ceruus, claudus, & aperta erit lingua mutorum, &c.

Regnum Christi.

De regno Christi, in quo ipse solus regnet totumq; orbem sibi subiectum habens omnibus imperitet, maiestatẽ item regiam in eo declaret quod asina uectus urbem ingrediatur Hierosolymorum, hæc scribit Isaias cap. 2. Et erit in nouissimis diebus, præparatus mons domus domini in uertice montium, & eleuabitur super colles. Et fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi & dicent: Venite ascendamus ad montem domini, & ad domum dei Iacob, & docebit nos uias suas, & ambulabimus in semitis eius, quia de Sion exibit lex, & uerbum domini de Hierusalem. Quę sequuntur ex Danielis cap. 7. desumpsimus: Aspiciebam ergo in uisione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis ueniebat, & usq; ad antiquũ dierũ peruenit, eumq; adduxerunt ante illũ. Et dedit ei potestatem, honorem & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ seruient ipsi. Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Isaias ait, 62. cap. Et uidebunt gentes iustitiam tuam, & cuncti

reges gloriã tuam. Et uocabitur tibi (ò Zion) nomen nouum, quod os domini nominauit. Et eris corona gloriæ in manu domini: & dyadema regni in manu dei tui &c. Et ſtatim ſubiungit: Transite tranſite per portas, præparate uiam populo, planum facite iter, & à ſaxis repurgate, & leuate ſignum ad populos. Ecce dominus diuulgat uſq; ad fines terræ. Dicite filiæ Sion: Ecce ſaluator tuus uenit, ecce merces eius cum eo, & opus eius coram eo. Et uocabunt eos populum ſanctũ redemptos domini. Zacharias uero prophetat ad hunc modum 9. cap. Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Hieruſalem, ecce rex tuus uenit tibi iuſtus & ſaluator, ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ. Deinde poſt uerſum unum atq; alterum ſubiungit: Et loquetur pacem Gentibus, & poteſtas eius à mari uſq; ad mare: & à fluminibus uſq; ad fines terræ.

Paſsio aut mors Chriſti.

De morte ac paſsione Chriſti Daniel hæc dicit cap. 9. Et poſt hebdomadas ſexaginta duas excindetur Meſsias ut nihil ei. Vel, Et nihil ei, quod ſcilicet iuſte impingere poſsint habebunt: cum innocentia eius & teſtata & manifeſta ſit omnibus. Iſaias iterum ſic dicit cap. 50. Dominus deus aperuit mihi aurem, ego autem rebellis non fui, nec ſum retroactus. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas uellentibus. Faciem meam non auerti à contumelijs & ſputo. Dominus deus auxiliator meus, & ideo non ſum confuſus: ideo faciem meam inſtar ſilicis obduro, & ſcio quod non con-

fundar. In 53. cap. Christum à Iudæis flagris con
sciſſum, & omnibus modis excruciatũ ſic depin-
git: Nõ eſt ſpecies ei neq; decor: cũ intuemur eum
nihil habet pulchritudinis, ut cupiamus ipſum.
Deſpectus eſt & contemptiſſimus uirorum, uir
inquam dolorum, & qui infirmitatẽ eſt expertus.
Erit ut is à quo abſconderet quis faciem, nempe
cõtemptus ut eum nihili reputemus: cum tamen
ipſe portet noſtras infirmitates, & dolores noſtros
ipſe baiulet. Nos autem exiſtibamus ipſum per-
cuſſum à deo & afflictum. Ipſe uerò uulneratus
eſt propter tranſgreſſiones noſtras, & attritus eſt
propter iniquitates noſtras. Mulcta enim corre-
ctionis noſtræ ei impoſita eſt, & liuore eius nobis
medicatum eſt. Nos omnes tanquam ouis erra-
uimus, quiſque uiam ſuam ſectatus eſt: dominus
autem fecit incurrere in ipſum omnium noſtrum
iniquitates. Mulctatus eſt & afflictus, nec tamen
os ſuum aperuit. Sicut pecus ad mactationem du
cetur, & ſicut agnus coram tonſoribus ſuis mu-
tus eſt, ſic is non aperuit os ſuum. Et quæ ſequun
tur. Nam totũ illud caput 53. tam graphice Chri-
ſti ſalurare negotium nobis ob oculos ponit, ut di
uus Hieronymus non immerito dixerit Iſaiam,
non tantũ prophetam, ſed & Euangeliſtam fuiſſe
diſſimum. Zacharias pontificatũ & ſacrificium
Chriſti, 3. capite ſuæ prophetiæ depingit, prote
tans fore ut unico ſuo ſacrificio omnia peccata
expiet, ac proinde ſeptẽ oculos in ipſum fore figẽ-
dos, id eſt, omnium eorũ oculos conuertendos ad

Christum, qui pacem & tranquillitatem conscientiarum quærent atque inuenient. Conuersus ergo ad summum pontificem, aliosq; sacerdotes fit ait dominus: Audi Iesu sacerdos magne, tu & sodales tui qui ante te sedẽt, quia uiri portendentes sunt. Ecce enim ego adducam seruum meum germen. En enim lapis quem posui ante te Iesu, super lapidem unum oculi sunt septem. Et ecce ego cælabo sculpturã eius, ait dominus exercituum, & auferam iniquitatem terræ illius in die una. In die illa, dicit dominus exercituũ, uocabit uir amicum suum subter uineam & subter ficum.

Sepultura & resurrectio Christi

Sepultura & resurrectio domini nostri IESV Christi in propheta Iona clarissimo euidentissimoq; typo exprimitur. Ita enim redemptor noster Iesus Christus, Matth. 12. inquit, Quemadmodum fuit Ionas in uentre cœti tribus diebus, actribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.

Ascensio Christi & missio sancti spiritus.

De ascensione Iesu Christi, deq; missione spiritus sancti, Ioel scripsit 2. capite. Cuius testimonio Petrus Actorum 2. cap. utitur.

De uocatione omnium gentiũ, deq; administratione ac statu & forma ecclesiæ sanctæ catholicæ differit celeberrimus propheta Isaias in cap. 49. & inde usque ad prophetiæ suæ finem. Habes ergo Lector pie, prophetas etiam suis temporibus Christum insequentibus sæculis mittendum prædicasse, neque populum Israeliticum pro cõsequenda iustitia & uita relegasse ad legem propriæ meritq;

merita, sed ad Christum, de quo omnia prophetauerunt, quæ mox consequuta sunt. Propterea diuus Petrus epistola 1. cap. 1. dixit, Credentes exultatis gaudio ineffabili & glorificato reportantes finem fidei uestræ, salutem animarum, de qua salute exquisierant, & scrutati sunt prophetæ, qui de futura in uos gratia uaticinati sunt. Scrutantes ad quem, aut cuiusmodi temporis articulum significaret, qui in illis erat spiritus Christi, qui priusquã acciderent, testabatur uenturas in Christum afflictiones, &, quæ essent cõsequuturæ, glorias. Quibus & illud reuelatũ est, quod haud sibijpsis, imò nobis ministrarent hæc, quæ nunc annunciata sunt nobis per eos, qui uobis prædicarunt Euangelium, per spiritũ sanctum emissum è cœlo &c. In hoc testimonio sanctissimus apostolus Petrus præcipue respexit ad prophetiã Danielis, qui non solum testimonium perhibuit passioni Christi, sed & certum tempus aduentui Messiæ constituit. Nam quemadmodum deus omnibus sęculis à condito mundo benedicti seminis promissionem, maxime in ipsis periculorũ procellis, in mutationibus & innouationibus rerum, renouatam maiore quadam euidentia populo suo proposuit, sicuti factum est temporibus Noe, cum per aquarum inundationem mundum delere cõstituisset, temporibus deinde Abrahami, cum sibi peculiarem populum deligere instituisset. Rursus tempore Mosis, cum deus sibi ex omnibus gentibus populum deligeret, atque ex Aegypto educeret, ter-

Quib. tẽpo ribus deus suã de Christo promissionẽ renouarit.

ramq; Chanaan traderet inhabitandam: sub Dauide, cum omnia in tanto splendore & dignitate, tantaq; rerũ fœlicitate constituta essent, ut diligenter præcauendum esset, ne quis opinionem conciperet, Dauidem esse Messiam illum patribus promissum: ante captiuitatem Babylonicam, atque etiam temporibus prophetarum, qui, quemadmodum prius retulimus, & ore & scriptis dei promissiones confirmarent, ne quis de illis dubitaret, tanquam destructo templo, concremata urbe, populoq; Israelitico in captiuitatem abducto, ex cuius sanguine Christum originem sumpturũ dei promissiones iam multa ante sæcula prædixerant, & illæ quoque sublatæ ac penitus abolitæ uiderentur: Sic etiã in captiuitate, cum populus ex desperatione fermè cogitare potuisset, penitus actum esse de promissionibus dei, deus ex ineffabili sua benignitate & clemẽtia uisione apertissima, quæ Messiam promitteret, Danielis cor illuminat, in hunc modum, Populus liberabitur ex exilio Babylonico, reuertetur aũt Hierosolymã, ibiq; templũ dirutũ restaurabit & urbẽ, tamen maxima cum difficultate & molestia. Addit mox, Numerabis autem à restaurata urbe usque ad Christi tempora, hebdomadas sexaginta & nouem. Porrò sexagintanouem hebdomades conficiũt quadringentos octoginta & tres annos. Hunc annorũ numerum inuenies, si supputationẽ ineas à tricesimosecundo anno Darij Histaspis, qui & Artaxerxes cognominabatur. Huius enim anno 32. ciuitas perfecta

Hæc prophetia Danielis 9. ca. legitur.

fecta, eusq; ruinæ restauratæ sunt, teste Nehemia 5. cap. progrediaris autem usque ad quadragesimum secundũ imperij Cæsaris Augusti annum, quo Christus natus est, ut Lucas ait Euangelij sui 2. cap. Non contentus erat deus, hunc aduentus Christi articulum Danieli per angelum indicasse, nisi & suppliciũ quo ab impijs & incredulis præter meritum plectendus esset, adderet, simulq; admoneret, fore, ut omnia sacrificia cum ceremonijs post Christum immolatum cessarent. Fore etiam ut peregrinus populus è remotis partibus orbis adueniat, qui post expugnatã ciuitatem, templum etiam destruat, ac faciem omnium rerum ita inuertat, ut spectaculi fœditas horrorem spectantibus incutiat. Id quod in ultima illa hebdomada intra septuaginta annorũ spacium adimpletum est. Quod uel hac ratione colligere licet. Dominus Iesus triginta annorũ excurso spacio, ad doctrinã & mortẽ properabat: tricesimo quippe post natiuitatẽ anno à Ioanne baptizabatur: dein triennio expleto, cruci affigebatur: postea uero intra annos quadraginta Hierosolyma à Tito & Vespasiano euersa solo æquabatur. Omne uerò temporis spacium à captiuitate Babylonica usque ad natiuitatem Christi, annos sexcentos uigintiquinq; continuit. Durauit enim captiuitas Babylonica annos septuaginta. Cæterum primo anno Cyri liberabantur captiui. Secundo uerò eius anno templi fundamenta prima sunt iacta, cui anno quadragesimosexto summa manus imponebatur, qui

annus sextus erat Darij. At tricesimo secundo Darij anno, urbs sancta restaurata & perfecta est. Sunt itaq; anni centũ quadraginta duo. Quibus si ex Daniele addas annos quadringentos octoginta tres, numerum inuenies annorum 625.

De ea fide quæ fuit post Babylonicam captiuitatẽ.

Intra horum annorum spatium sacrosancta nostra fides, unà cum professoribus suis infinitas calamitates exhausit, nam semen serpentis ipsum dei semen, id est populum dei, grauiter ac supra modum afflixit, pressitq;. Nam in Babylone à Babylonijs, rursus apud Medos admodum exercitati, ac ubi è captiuitate redijssent, primũ quidem à Persis, mox ab alijs gentilibus tantum non proculcati sunt. Quanquam uerò undique sæuarum in morem procellarũ persecutiones & afflictiones miseros quaterent, uicit tamen ueritas perpetuò, Daniele, Haggæo, Zacharia, Ezra, Nehemia, & Malachia, hanc constanter & profitentibus & propugnantibus. Postea supra modũ afflicti sunt ab impijssimo Antiocho tempore Machabæorũ, post quos tempora subinde & deteriora & periculosiora insequuta sunt, donec Aulus Gabinus, Pompeius & Crassus, imperatores Romani, Iudęam armis subactã diuexarent. Eodem tempore uera religio & fides grauiter laborare cœpit. Nam opera serpentis illius ueteris exoriebantur uariæ sectæ in populo dei, puta Pharisæorum ac Sadducæorum, exoriebatur simonia, exoriebantur & falsa dogmata. Quæ omnia dominus noster Iesus Christus aduentu suo in mundum oppugnauit

constãtissime, sectas Iudaicas, & sectis implicitos homines appellans genimina uiperarum, ac serpentis progenię, ficuti plenius tradit fides historiæ Euangelicæ. Cæterũ in hac corruptione & cõsceleratione populi Israelitici nõ deerãt tamen pij & honesti homines, qui pijs & ardentibus uotis deum ipsum uerum, ac Christum domini, & expectarent & toto corde exquirerent, quamuis errores & seductiones indies accrescerent. Horum è numero fuerunt haud dubie Zacharias pater Ioannis Baptistæ, & Simeon ille iustus. Zacharias, quippe cum intellexisset ex angeli oraculo Christum dominum iam iam aduenturũ in mundum in gratias & laudes dei effusus, sic canit, Laudandus dominus deus Israel, quia uisitauit & fecit redemptionem populo suo. Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui. Sicut locutus est per os sanctorum, qui à sæculo fuerũt prophetarum suorum, fore, ut seruaremur ab inimicis nostris, & de manu omniũ qui oderunt nos. Vt uteretur misericordia erga patres nostros, & memor esset Testamenti sui sancti, præstaretq; Et reliqua quæ Lucæ 1. cap. leguntur. Simeon uero uiso puero Iesu, suscepit ipsum in ulnas suas, & maximo ineffabiliq; cordis desiderio, clamauit, Nunc dimittis seruum tuum domine, secundum uerbum tuum in pace. Quia uiderunt oculi mei, salutare tuum. Quod parasti ante faciem omnium populorum. Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.

Ad hunc uerò modũ corda omniũ piorũ, *qui* uixerunt in Teſtamento ueteri à temporibus Adami uſque ad Chriſtũ annis ter millibus nongẽtis et octoginta quatuor, ſolo Chriſto Ieſu innitebantur, in quem omnem fiduciã ſuam ac ſaluris ſpem collocauerunt, quem unice deſiderarũt, per quem & ſalutem conſequuti ſunt. Conſtat itaq; fidem illam noſtram Chriſtianam ſimul cum mundo ſumpſiſſe initium, eamq; unicam, ueram, indubitatamq; fuiſſe, eſſe, atque futuram etiam uſque ad mundi conſummationem.

De Gratioſis Chriſti temporibus, deq; eo quod ipſe teſtetur totius mundi ſalutem ex ſe ſolo pendere.

CAPVT X.

Quàm magnifica & ardua res fides Chriſtiana ſit.

ATQVE hactenus adũbraui uerius quàm deſcripſerim plẽne tempus illud promiſſionis, quo omnipotens & miſericors deus, omnes ſuos ſeruos charosq; amicos per benedictum ſemen. dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, non tantum conſolatus eſt, ſed & purificauit, & per ſuam gratiam ſeruauit. Ex quo didicimus & perſpeximus, ſacroſanctã fidem in Chriſtum Ieſum, quantũ ad uetuſtatẽ, etiam mũdi initijs nihil cedere: atq; idcirco ipſam eſſe fidẽ & religionem antiquiſsimam, plane indubitatam, ueram, atq; ſynceram, quam mordicus tenuerint, & in qua deo & ſeruierint & placuerint omnes ſancti Patriarchæ, Adam uidelicet, Seth, Enoch, & Noe, Abra-

ham

ham item Isaac & Iacob, Prophetæ quoq; sanctimonia et rerum peritia iuxta insignes: quales fuere primum quidē Moses ille magnus & illustris omnium Prophetarū antesignanus & princeps, unà cū disertissimo eruditissimoq; fratre suo Aarone, deinde qui sequuntur sancti illi sacerdotes Eleazarus, Phinees, & alij: quibus addas licebit magnificos Duces & Iudices Israelis Iosue, Gedeonem cū alijs: iam & uictorijs ac potentia clarissimos reges, Dauidem, & Ezechiam, Iosaphat & Iosiam: quibus rursus annumerabis præclarissimos & deo dilectissimos prophetas Samuelem, Heliam, Isaiam, Danielem, Zachariam ac reliquos, qui augustam ac sacrosanctam hanc fidei Christianæ confessionē, unà cum cæteris omnibus è plebe & singulis omnibusq; tribubus Israelis nō omnino rudibus hominibus tenuere: in eadē illa fide seruati sunt quotquot ab initio mundi seruati & ad æternā salutem ordinati sunt. Proinde quæcunq; adducūtur ab aduersarijs de sanctitate, uetustate, multitudine, eruditione, cōsilijs, patribus, statutis, signis, & miraculis cōtra hanc ueram fidem nostram, nullius sunt momēti: id quod facile colliget non omnino stupidus lector ex ijs quæ tradiuimus hucusq;. Et quamuis id quod instituimus nunc absoluerim, hoc est ex scripturis sanctis euincrim Christianam fidem mox ab ipsis mundi initijs & ab ipsa rerū origine durasse, placuit tamen breuem Exegesim ac institutionē subnectere, quę explicet nobis tempus illud gratiæ, quo omnibus

dei promiſsionibus ſatis factum eſt: rurſus quę de monſtret, dei inſtitutum neutiquam fuiſſe per filij ſui incarnationem, nouam aliquam religionem, aut nouam aliquam fidem, & nouã ſalutis rationem mũdo inferre, quæ diſcrepet ab ea, quæ patribus diuinitus data fuerat. Præterquam quod nouum Teſtamentũ non tã planiora quàm pleniora omnia habet. Ideo uero ſacrificia omnia, figuræ omnes, unà cũ reliquis ceremonijs prorſus ſunt abolita: nã in Chriſto omnis eſt plenitudo ac perfectio. Verũ hinc nõ ſequitur, q̃d Teſtamentũ uetus propter abolitas & obliteratas figuras & propter impletas promiſsiones protinus reijciendum ſit, ut quidam indocti ac ſtolidi blaterant, quinimo maioris precij et ęſtimationis erit porrò apud peritiores, uel hoc potiſsimũ nomine, quod per Chriſti doctrinam illuſtrati intelligunt quid figuræ & typi ſignificent, quare hęc aut illa diuinitus ſic fint inſtituta, & quis uerus eorum uſus ſit, quis ſenſus genuinus & ſalutaris. Iam enim maiore cum utilitate & uoluptate quiuis leget Legem & prophetas: uidet enim quò ſingula ſint referenda, quis ſingulorum ſit uſus atq; uerus ſenſus. Ideo autem & hac ratione apoſtoli ipſi, dum per initia prædicationis ſuæ Iudæis ueram religionem & Chriſtum domini prædicarunt, ex lege & prophetis prædicarunt. Id quod creberrime occurrit legenti Acta apoſtolorum. Quid quod ipſe etiam dominus Ieſus cum duobus illis diſcipulis Emaũ proficiſcens, his ita concionabatur, ut corda ipſorum fla gra-

Nouum & uetus Teſtamentum

flagrantiſsimo ſpiritus igne accenderentur. Con cionabatur autem ex Moſe & prophetis. Nam exorſus, ut ait Lucas, à Moſe, & recẽſens omnium prophetarum uaticinia, interpretabatur illis ex o= mnibus ſcripturis quæ de ipſo erant, quod uideli cet Chriſtum hæc pati oportuiſſet & ſic ingredi in gloriam ſuam. Nexu itaq; arctiſsimo & ueluti ca tena quadam inuicem cõnectuntur utraq; Teſta= menta, dum alterum ſe refert ad alterum, atq; alte rum pendet ex altero, adeo ut alterum ſine altero nõ poſsit recte intelligi, ac nouum Teſtamentum ſit ueluti Commentarius ueteris. Quicquid enim lex & Prophetæ obſcurius præſcribunt, id Chri= ſtus cum Apoſtolis ſuis interpretatur. Accedamus igitur tandem ad inſtitutum noſtrum, ac diſſera= mus iam de tempore illo gratiæ.

De natiui= tate ſalua= toris noſtri Ieſu Chri= ſti.

Anno quadrageſimo ſecundo Auguſti Cæſa= ris, qui erat annus ter milleſimus noningenteſi= mus octogeſimus quartus, uel ſecundum Euſebij ſupputationem, quinquies milleſimus cẽteſimus nonageſimus nonus à cõdito mundo, Ieſus Chri ſtus, benedictum illud ſemen, in Bethlehẽ natus eſt, ex Maria caſtiſsima uirgine. Et quãtumuis ue= rus homo natus faſcijs inuolueretur, & reponere tur in præſepi, tamẽ auguſtæ eius diuinitatis indi cidæ gratia, angelus domini paſtoribus magna rum daritate apparet, pacifice illos cõpellans atq; adhortans, ne expaueſcerent, ſe enim annuntiare gaudium magnum, omni populo euenturũ, atq; his adiecit, hodie illis natũ eſſe Chriſtũ dominum

in ciuitate Dauidis. Atq; necessariũ plane erat primum testimonium ab angelo ferri Christo, ut uel eo nomine omnibus hominibus gratius foret & maiorem authoritatẽ haberet. Et quandoquidem omnes sancti à condito mundo desyderio desyderarunt promissum illud semen, dicit angelus, se ingens gaudium annuntiare omnibus, hoc est non tantum illis, qui adhuc in uiuis essent, sed & his quoq;, qui in fide & spe benedicti seminis natura concessissent, deniq; illis etiam, qui post multa sæcula in hoc mundo essent nascendi. Cæterum causa excellentissimæ illius lætitiæ hęc erat, quod saluator Iesus Christus (qui promissum illud semen est) natus esset, qui serpentis caput conculcans Satanæ potestatem comminueret, totũ mundum à peccato repurgatum, & à condemnatione assertum, pristinæ libertati restitueret. Addit ergo angelus, gaudium illud omni populo euenisse. Dixerat enim ad Abrahamum dominus, In semine tuo benedicentur omnes populi terræ. Hoc uero semen, inquit angelus domini, iam natum est in ciuitate Dauid, nimirum de stirpe Dauid: unde Prophetæ nascendum prædixerunt Messiam, & quo nomine Christum surculum Dauidis nuncuparunt. Atq; hæc est gratia illa dei, quod miseros nos atq; perditos peccatores, qui iam monis atq; cacodæmonis perquam arctissimis uinculis tenebamur, per filium suum in hunc mundum missum, eripuit. Hoc ipsum est & nouum Testamentum. Nam & Hieremias huic nostræ senten-

Quid nouum Testamentũ proprie sit.

tię

tiæ ſuo teſtimonio aſtipulatur, cum ait prophe=tiæ ſuæ 31. cap. Dabo legem meam in uiſceribus illorum, & corde illorũ inſcribam eam, & ero eis in deum, & ipſi erunt mihi in populum. Et paulo poſt: Omnes cognoſcent me à minimo eorum uſq; ad maximum, ait dominus, quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius. Perfecta uero hęc peccatorum condonatio, non propterea nouũ Teſtamentum appellatur quod ueteres nõ habuerint peccatorũ remiſsionem, ſed quod ea promiſsio, cuius ſpe & fiducia ueteres fouebantur, nunc non modo ſit renouata, ſed plenè exhibita, & iccirco externas figuras atq; ceremonias plane eſſe abolitas. Ea ratione & hoc modo proponitur dominus noſter Ieſus à patre uniuerſo mundo ſaluator & uita, in quo non tantum nos uiuamus, ſed omnes illi qui ante & poſt incarnationem ipſius in ipſum credunt ab exordio ad finem uſq; mundi: ut in ſolo Chriſto, inquam, omnes ſaluentur quotquot ſaluantur homines.

Porrò dum naſceretur Chriſtus, ſicuti modo dicere cœperam, & angelus uſum & fructum nativitatis ſuæ paſtoribus exponeret, ſubito apparuit apud illum angelum uniuerſus cœleſtis militiæ exercitus, qui deum laudabat ac dicebat, Gloria in altiſsimis deo, et in terra pax, hominibus bona uoluntas. Quibus nos docuerũt quæ gratitudo, quæ acepti beneficij agnitio ex officio homines deo, pro eo quod deus cumulatiſſimum donum

& beneficium ineffabile nobis nimirum conu-
lit: quod nos deceat deũ laudibus uehere, illiq; ex
animo fidere, & mutua beneuolentia cum omni
bus hominibus cohærere. Et certe finis legis
charitas est, ex syncero pectore profecta, ex bona
item conscientia, & fide non fucata: quod & Pau
lus dixit 1. Tim. 1.

De præcur sore Christi Ioanne Baptista.

Anno decimoquinto Tiberij Cæsaris, qui erat
annus à condito mundo quater millesimus decie
mus & quartus, factum est uerbum domini ad Io
annem filium Zachariæ in deserto, qui diuinę uo
cationi obediens, populo Israelitico uitę pœniten
tiam prædicabat, & simul cum ea remissionem
peccatorum in Christo Iesu: cui & testimonium fe
rebat, eum esse perfectionem legis & Prophetā
rum, uerum deum & hominem, unicum item &
æternum saluatorem, qui sui corporis sacrificio to
tum mũdum à peccatis suis purgaturus esset. Imò
illi nõ sat erat uerbis illius laudem ebuccinasse, ni
si etiam digito commonstraret ac diceret, Ecce a-
gnus dei qui tollit peccatum mundi. Idem omnia
iustificationis, uitę & salutis nostrę adeo uni & so
li Christo dei filio tribuit, ut apertissime dicat, Qui
credit in filium dei, habet uitam æternam. Qui in
filium non crediderit, uitam non uidebit, sed ira
domini manet in eo. Atque hæc causa erat cur di
scipulos à se dimissos iuberet Christo adhærere.
In ipso uerò officij sui cursu, prorsus nullam men
tionem facit ceremoniarum, figurarum, sacrifi-
ciorum, tanquã eorum quæ ad uitam & iustitiam

con

consequendã necessaria sint, sed Christum solum manifeste & pure prædicat, quod Euangelica testabitur ueritas apud Ioannem in cap. 1. & 3. apud Matth. in 3. & Luc. in 3.

Quin & dominus ipse accedens ad Ioannem, ab ipso baptizari uoluit. At ubi baptizatus esset, ecce aperti sunt illi cœli, ac spiritus sanctus cœlitus demissus sub specie columbæ, in capite Christi consedit, sed & uox patris è cœlis audita est huiusmodi, Hic est filius meus dilectus, in quo placatus sum. Quæ omnia facta sunt, ut post testimonium angelorum, & Ioãnis sanctissimi hominis, etiam dei testimonio cœlitus misso corda nostra confirmarentur, quo tutius securiusq; illi innitẽtes nos totos ipsi summa cum fiducia committeremus. Post testimonium illi à patre datum, desertum petijt, cum antiquo serpẽte pugnaturus. Nã quemadmodum perditio nostra in paradiso à tentatione initium sumpsit: ita etiam salutem nostram à tentatione in deserto inchoare Christo seruatori nostro placuit. Et quemadmodũ Adam omnium nostrorum pater cibum prohibitum gustauit: ita seruator noster Christus cibo abstinuit minime uetito, sed maxime concesso, ieiunauitq; quadraginta diebus & noctibus totidem, ut damnum quod intulerat Adami intemperantia, abstinentia sua, & precibus sobrijs pensaret. Postea prodijt ad populum, ut officium sibi à patre delegatũ exoriretur, Euãgelij uidelicet prædicationem, quam hunc in modum exorsus legitur: Tempus exple-

De factis & doctrina Iesu Christi.

tum est, & regnũ dei appropinquauit, propterea pœnitentiam agite, & credite Euangelio, ut salui efficiamini. Huic doctrinæ signa addidit, omnis generis morbos curando, dæmonia expellendo, resuscitãdo mortuos, ut uel ex ipsis operibus constaret Christum esse omnium rerum dominum, & uerum totius mundi saluatorem. Interim uerò dum afflictis, & uariorum morborum generibus fatigatis opem ferret, à sanatis non postulabat sacrificia in templo quæ offerrent, neque quicquam aliud corporalium rerum, præter solam fidem ac fidutiã in eum, à quo beneficia accepissent. Quippe non alia uox erat, qua frequentius sanatos alloqueretur, quàm illa, Si potes credere, bene habebit res. Et iterum, Ecce sanus factus es, ne peccaueris amplius, ne quid deterius tibi contingat: uel hoc ipso innuens, peccata morborum, omniumq; causas esse calamitatum. Interim quoq; docet circa quæ uersetur, & in quibus consistat capitibus pura ac uera religio, nimirum in uera fide, atque innocentia uitæ, ut per omnem uitam immaculatos nos, sicuti & Iacobus apostolus ait, seruemus à mundo. Quæ uerò religio, & uerus dei cultus uideri poterat, eam reijciens traducit. Cuius quidem generis sunt, oratio battologia uitiata, hypocritica itẽ, ambitioneq; corrupta ieiunia & elee mosynæ. Humanas traditiones, ceu planè inutiles ac noxias, sectas item, & sectarum insignia, hypocriticas uestes, apparatum illum externum, purificationes ac baptismata, & quæ huius generis

alia sunt opera pharisaica, prorsus contemnit atq; damnat. Præterea templum media ingreditur luce, ac mẽsas nummulariorum subuertit, ipsum æs effundens dispergit, quæcunq; item ad emptionẽ & uenditionem pertinebant, dissipat: ipsos uerò ementes atque uendẽtes flagello è funiculis contexto ceu impudẽtes canes eiicit ex templo. Templum enim non in hunc finem diuinitus erat institutum, & ab hominibus extructum, ut emptioni & uenditioni seruiret, essetq; spelunca latronũ, sed ut uerbum dei in ipso annũciaretur, externus item cultus exerceretur, & publicæ fierent preces siue orationes. Cæterum totius doctrinæ Christi hæc tria potissimum fuere capita: principio quod dũtaxat per ipsum Christũ, per passionẽ ac mortẽ ipsius, & nõ per ullũ aliud mediũ, remissionẽ peccatorum, ueram iustitiã, & uitã æternã consequamur. Addit causam, Se enim unicũ esse mediatorẽ inter deum & hominẽ, unicũ sacerdotem, intercessorem, consolatorem, unicam iustitiam, satisfactionem, redemptionẽ, sanctificationem, unicum item & æternum illud sacrificium, certissimumq; gratiæ pignus & uita, ac salus sempiterna. Testimonia singularia quibus hæc probantur, legere poteris Ioannis 3. 6. 14. & 16. Deinde docuit Christus deum uere & religiose coli, non ullis sacrificijs aut apparatu & splendore externo, sed charitate potius, misericordia & beneficẽtia. Postremò autem studiose filios dei adhortatur, ut ab omnibus operibus tenebrarum sibi caueant, ac iustitiæ

& luci Euangelicę ſumma cum fide & diligentia ſtudeant. Intra hoſce limites uera ſanctimonia, hoc eſt, omnia uere bona opera, deoq; placentia, omnino continentur.

De paſſione et morte IESV *Chriſti.*

Poſtquam uerò uniuerſam ueræ iuſtitiæ & religionis doctrinam abſoluiſſet, falſam autem religionem eruẽdo è latebris, in quibus ſub ueri cultus prætextu latuerat, confutaſſet, ad ſacrificium, quo ipſe corpus ſuum offerat, accingitur, ut hoc peccata noſtra apud patrẽ omnia expiaret. In quo negotio peragendo tanquam uerum uerę patientiæ exemplar, hoſtiaq; ſpontanea ultrò ſeſe in hoſtium ſuorum & proditoris manum tradidit, obuiam illis procedendo, certus, futurum eſſe, ut caperetur, uinculis cõſtringeretur, hinc inde ad principes pertraheretur, in quorum cõſpectu nullam æquitatis aut iuſtitiæ defenſionem inueniret, ſed tantum opprobria, contumelias atque iniurias. Et certe non temperarunt ſibi neque à ui & uiolentia manuũ nefandi homines, quin ipſum cæderent, capillis traherent, faciem inſuper ſpuis deturparent, ac denicq; capitis condemnarent, demum & ad ſupplicium raperent. Priuſquam tamen duceretur, corpus flagellis laceratum, non citra ludibrium purpurea ueſte amictum, caput uerò corona ex ſpinis contexta exornatum decorarunt ſcilicet. Hic accedit illud etiam, quod nõ tam propter contumeliam, quàm rei & nouitatem & truculentiam horrendum eſt, quod propriis humeris ſanguine madentibus, crucem (graue certe

&

& intollerabile põdus) uſque ad Caluarię locum portauit, ubi cruci affixus, medium inter duos latrones tenuit, maximos certe & inenarrabiles dolores, à ſexta uſque ad nonam perferẽs: quos cum fortiter hucuſq; ſuſtinuiſſet, erumpens tandem in uocem ualidiſſimam clamauit, Conſummatũ eſt. Cumq; ſentiret ex dolorum uehementia uitæ finem adeſſe, Patrem ſuum cœleſtem compellans, ait, Pater, in manus tuas cõmendo ſpiritũ meum. Atque hoc modo precioſiſſimã ſeſe patri hoſtiam obtulit pro peccatis noſtris, uere utiq; mortuus, ut nos per mortẽ eius uiueremus. Hanc filij dei mortem protinus quædam conſecuta ſunt, ex quibus facile colligere licet quisnam fructus fidelibus ex morte domini exoriatur. Primo enim uelũ illud, quod Sanctuariũ ſiue ſanctum à ſancto illo ſanctorum dirimebat, à ſummo uſque ad imum diſciſſum eſt. Quo utiq; Chriſtus teſtatus eſt, quod per mortem ſuam, non tam ceremoniæ, quàm cætera, quæ futurorum typum geſsêre, finem ſint ſortita, ita ut in poſterũ nihil ualeant. Præterea quod per mortem eius aditus nobis paratus ſit in ſancta ſanctorum, nimirum in uitam æternam: item quod omnia ea, quæ per tabernaculum, ſacrificiorum ritus & inſtituta adumbrata ſunt, abſolutiſſimam perfectionem conſecuta ſint, ita ut iam nihil amplius ſuperſit in mundo, cui ſatisfactionem & facultatem conſequendę gratiæ dei, remiſſionisq; peccatorũ tribuamus, quàm unicæ cruci ſeu paſſioni domini noſtri Ieſu Chriſti: deniq; quod cal

caneus ſemini uirginis quidem contritus ſit, hoc eſt, caro Chriſti cõciſſa atque occiſa, ſed quod interim etiam ſerpenti antiquo caput planè ſit conculcatum, hoc eſt omnis poteſtas, omneq; ablata ſiue ereptum imperium. Quoniam uerò uictus noſter, ideo factum eſt, ut mox à morte eius mortui reſurgerent, apparerentq; ciuibus Hieroſolymitanis. Nam mors Chriſti eſt uita noſtra. Poſthæc cõſecuti ſunt & terræmotus, & ſciſſę ſunt petræ. Siquidem annunciatio mortis Chriſti, totum mundum conuertit, imò & immutauit, multaq; ſaxea & prædura pectora emolliuit, quæ ſponte receperũt fidem, egeruntq; pœnitentiam. At ubi defuncti corporis latus, militis lãcea transuerberatum, aperiretur, adeoq; petra illa (ſicut Zacharias futurum prædixerat) exculperetur, profudit aquam & ſanguinem. Quo myſterio declaratum eſt toti mundo manifeſtiſſime, quod uera uita & purificatio fidelium exoriatur & profluat ex morte domini noſtri IESV. Aqua enim purgat, in ſanguine conſiſtit uita hominis. Porrò hoc Chriſti ſanguine precioſo omnes hoſtiæ ſeu uictimæ cruentæ, adeoq; ſanguis omnis è medio ſublatus eſt. Nam ualet & efficax eſt porrò in Eccleſia unicus modo ſanguis filij dei, qui per fidem cordibus noſtris aſperſus, purificat nos ad uitam æternam. Atque hæc paſſio, hæcq; corporis Chriſti ſacroſancta oblatio, in qua ſalus & ſatisfactio pro peccatis totius mundi perfecta eſt, facta eſt anno imperij Cæſaris Tyberij 19. qui erat à condito orbe

orbe quater milleſimus ſeptimus & decimus, 25. die menſis Martij.

Cæterum integrum Ieſu Chriſti corpus, à cruce ſumptum, honorificentiſſime ſepultum eſt. Vnde & tertia die reſurrexit, ſic ut anima corpori ipſius rurſus coniuncta, & caro eius à mortuis reſuſcitata, uere reſurrexerit, ſed iam non amplius corruptibilis atque mortalis, uerum purgata, defecata, adeoq; clarificata. Nam primitiæ illorum eſt dominus qui ex mortuis reſurgunt. Quemadmodũ enim per unum hominem mors irrepſit in mundum: ita per unum hominem eſt reſurrectio mortuorum. Et quemadmodum nos omnes per Adamum anima & corpore morimur: ita pleniſſime per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum anima & corpore reſtituimur uitæ. *De gloria & maieſtate Ieſu Chriſti.* *1. Cor. 15.*

Hanc uitæ ſpem per reſurrectionem ſuam dominus firmiſſime pectoribus noſtris imprimere uolens, nõ protinus à reſurrectione ſua cœlos conſcendit, ſed per dies quadraginta continuos manſit apud diſcipulos, quos & de reſurrectionis ueritate inſtituit pleniſſime, ne quid in ipſis remaneret dubij aut hæſitationis. Poſtquã uerò multis & euidentibus argumẽtis demõſtrationibuſq; ueri illi corporis reſurrectionẽ comprobaſſet, ſimul & illa cõpleſſet, quę pater cœleſtis illum in hoc ſæculo perficere uoluerat, ad montem oliuarũ in oculis diſcipulorum ſuorum integer anima & corpore aſcendit in cœlum, ubi conſedit ad dexteram patris, habitaturus illic in uera ueri corporis ſui

ſubſtantia, uſque ad nouiſſimũ diem, in quo, cum eâdem rurſus apparebit in nubibus cœli, iudicaturus uiuos & mortuos. In eo iudicio transferentur omnes eos qui hanc uitam pie & ſancte tranſegerunt, integros (ſicut & ipſe integer in cœlos receptus eſt) cum anima & corpore ad uitam ſempiternam. Contra uerò omnes eos anima & corpore æternæ damnationi mancipabit, qui iuſtitiæ & ueritati Chriſti refragantes, & in ſerpẽtis antiquæ ambulantes ſemitis, impietati & iniuſtitiæ ſeſe emanciparunt. Atque tum demum perfecte conſummabitur ſalus noſtra, cum uidelicet filij dei integri anima & corpore ſempiterna cum deo perfruentur requie, per meritum domini noſtri Ieſu Chriſti. Cui ſit gloria, honor & imperium in omnia ſæcula, Amen.

Delectos Chriſti Ieſu apoſtolos antiquam hãc fidem prædicaſſe, ipſamq; ſalutem & uitam non in ullo quàm Ieſu Chriſto annuntiaſſe mundo.

CAP. XI.

Fides apoſtolica.

AD hunc ergo modum per Chriſtum expleta ſunt omnia, quæ Prophetæ inſtinctu diuini numinis de ipſo uaticinati ſunt: ſic ipſe quoq; factus eſt plena ſatisfactio, iuſtitia, uita & ſalus omnium credentium. Eſt enim agnus ille dei, qui mox à mũdi primis initijs immolatus eſt, hoc eſt, cuius agni uirtus ac redẽptio omnes eos, qui omnibus ſæculis ſpem ac fiduciam ſuam in benedi-

ctu

cto ſemine collocarunt, uere purgauit. In eo itaq; ſolo uera noſtra ſalus nititur, atq; in hoc ſumma eſt uerę & infallibilis noſtrę religionis. Quicunq; hanc inuerterit aut maligne deprauarit, ab eo quoq; deus oculos ſuos auertet. Quicunq; huic de ſuo addiderit aliquid, ei quoq; adiiciet potentiſſimus deus dexteram ſuam ultricem. Quicunq; autem ſubtraxerint hinc quipiam, iis quoq; uitam ſubtrahet dominus. Beatiſsimi uero feliciſsimiq; illi ſunt qui in ſancta hac ſimplicitate & puritate religioſe ambulant, ac in ea perſeuerant ad finem uſq; uitæ, qui inquam uerbum dei audiunt & faciunt, quorum unica ſpes Ieſus Chriſtus eſt.

Vocatio apoſtolorum & eorundē munus.

Hanc ueram & ſempiternam ſalutem, uoluit dominus per ſuos miniſtros, ad id muneris electos & deſtinatos, omnibus populis ac gentibus annuntiari atq; proponi: quippe qui omnibus ſanandis uenerat. Annuntiari uero atq; proponi uoluit per ſacroſancti Euangelii prædicationē, ſacramentorumq; adminiſtrationē. Idcirco enim dum adhuc uiueret necdum ſeſe pro nobis in mortem obtuliſſet, apoſtolos ſibi delegit, qui omniū eius cum dictorū tū factorū eſſent teſtes. Quos (ut maiori fructu delegatum ſibi officium facerent) ſumma diligentia inſtituit, nec quicquam eorū ipſos latuit, quæ ad incolumitatem & ſalutem eccleſię pertinere uidebantur. In euangelio enim ad apoſtolos dicit: Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quæcunq; ego præcipio uobis. Non poſthac dico uos ſeruos: quia ſeruus neſcit, quid faciat Dominus.

Vos autem dixi amicos, quia omnia quę audiui à patre meo, nota feci uobis. Verum cum propter humani corporis imbecillitatem adhuc corda haberent crassiora, ac ideo dictorum Christi minus essent & capaces & memores, absurdaq; multa sibi de regno Christi imaginarentur, terrenũ quoddam imperium somniantes, præcepit illis ne discederent Hierosolymis, sed ut expectarent promissum patris, nimirum spiritum sanctum. Hunc uero quinquagesima post suam resurrectionem die, quæ decima erat post ascensionem domini, Maij mensis uero decimaquinta, fideliter promissa præstans, misit: quo illuminati, uarijs loquuti sunt linguis, omnium eorum iam memores, quæ dominus ipsis prius præceperat. Nam spiritus sanctus non noua apostolos imbuit doctrina, sed eam quam dominus Iesus ex lege & prophetis tradiderat, refricans reduxit in memoriam, sed & illam ipsam illustrauit & cordibus ipsorum penitius infixit. Nam sic dicit in euangelio dominus: Paracletus autem ille, qui est spiritus sanctus, quem spiritum mittet pater meo nomine, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia quæcunq; dixi uobis. Ergo dum adhuc apud discipulos ageret dominus ac omne passionis suæ negotium ipsis explicaret, mœrore conturbati, portare non poterant, ut ipse in Euangelio dominus ait, quæ adhuc fuerant dicenda. Posteaquam uero è terris exaltatus esset in cœlos, inde spiritum ipsis misit, ac illum ipsum spiritum, quo prius imbuti fuerant

Missio sancti spiritus.

rant ſancti dei prophetæ, is uero ipſos inducebat in omnem ueritatẽ doctrinamq; Chriſtianæ fidei abſolutiſsimam.

Cum uero apoſtoli ſancto Chriſti ſpiritu iam donati & ad functionem ſuam obeundam ſic ſatis inſtructi eſſent, intrepide illam prędicationem exorſi ſunt, quæ ut uni Chriſto tribuit omnia, ita uera duntaxat fide percipitur, & quam hiſce uerbis mandarat dominus dicens, Ite in orbem uniuerſum & prædicate euangelion omni creaturæ: qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, &c. Quibus uerbis utraq; illa potiſsima complexus eſt capita quæ apoſtoli miniſterio ſuo tractarunt, prædicationem uidelicet euãgelij & fidei in Chriſtum Ieſum, ac adminiſtrationem ſacramẽtorum. Qualis autem fuerit prædicatio ſiue doctrina apoſtolica, docetur & eluceſcit in Actibus apoſtolorum. Sed ut nos quoq; breuem eius ſummam contexamus. Prædicarunt apoſtoli pœnitentiam emendationemq; uitæ & remiſsionem peccatorum per Ieſum Chriſtum. Hoc eſt, ut paulò copioſius & apertius loquar, docuerunt uniuerſum genus mortalium perditum, poteſtati dæmonis uinculisq; peccatorum innexum, maledictum atq; damnatum eſſe. Deum uero ex gratia noſtri miſertum, miſiſſe in mũdum filium ſuum dilectum qui aſſumpta carne noſtra, innocẽs moreretur pro nobis, morteq; ſua nos uiuificaret, & ſanguine ſuo nos ab omnibus abluĕret ſordibus, ut omnis qui in illum credit non pereat, ſed habeat uitam

De apoſtolica doctrina.

æternam. Hanc uero doctrinam ſuam demonſtra bant & comprobabant teſtimonijs legis & prophetarum, euincentes Ieſum Chriſtũ crucifixum, quem ipſi prædicabant illud ipſum eſſe ſemen benedictum, quod deus patribus promiſerit. Quod ſi cui libet exemplis edoceri euidentioribus, inueniet duorum maximorum apoſtolorum Petri in quam & Pauli contiones binas, alteram in Actis apoſtolorum cap. 2. alteram uero in Actis cap. 13. Atq; in poſteriore hac ſua diuus Paulus negotiũ ſanctiſsimæ fidei noſtræ mire extollens altiſsime repetijt, concinnaq; expoſitione deducit illud à temporibus Abrahæ uſq; ad Dauidem, à Dauide rege uſq; ad Ioannem Baptiſtam. Simul autem oſtẽdit quod Chriſtus dominus noſter paſſus ſit, mortuus ſepultus, ac tertia rurſus die à mortuis excitatus: quæ omnia mox comprobat prophetícis ſcripturis: poſtremo autem huiuſmodi epilogo cõcludit, Notum igitur uobis ſit uiri fratres, quod per hunc uobis remiſsio peccatorum annunciatur: Et ab omnibus, à quibus non potuiſtis per legem Moſis iuſtificari, per hunc omnis qui credit iuſtificatur. Huic concioni Paulinæ per omnia ſimilis eſt & concio ſiue oratio S. Petri, cuius modo meminimus. Imò uniuerſa apoſtolorũ doctrina huc unice tendit, & hunc ſcopũ unice præfixũ habet. Ex eo autem deducunt iam & doctrinam de pœnitentia & uitæ emendatione, itẽ de peccatorum pœnis atq; ſupplicijs. Hinc quoq; orationes ſuas formant, quibus ſcelera et ſceleratos accuſant

&

& corripiũt, quibus ceſſantes urgent atque exhor tantur, quibus item cõſternatos erigunt & conſo lantur, quibus deniq; inſtituunt ſanctos in omnibus operibus bonis, quorum fons uberrimus fides eſt.

Sacramenta uerò duo ſunt, quæ ab ipſo domino Ieſu inſtituta & apoſtolis commendata ſunt, ut ea paſſim in eccleſijs exercentes celebrarent, Baptiſmus uidelicet, & Cœna dominica. De baptiſmo autẽ ſic loquitur dominus apud Matth. Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti: docentes eos ſeruare omnia quæcunq; præcepi uobis. Sacramentum alterum in nouiſſima ſua cœna inſtituit, de cuius inſtitutione ac ritu Euangelica hiſtoria talia refert: Veſcentibus autem eis, accepit Ieſus panẽ, & cum egiſſet gratias, fregit, deditq; diſcipulis, dicens: Accipite, comedite, Hoc eſt corpus meũ. Et accepto poculo, gratijs actis, dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes, Hic eſt ſanguis meus, qui eſt noui Teſtamenti, qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorũ. Huiuſmodi uerò ſacramentis ſub externa & uiſibili ſpecie exhibitis, quo noſtræ inſcitiæ, tarditati, infirmitatiq; conſuleretur, uoluit benignus dominus cœleſtes & inuiſibiles gratiæ ſuæ theſauros nobis repræſentari, ac quaſi oculos ponere, non ut mentem & animum uiſibilibus hiſce (quę ſemper in ſua ſubſtantia manent nec tranſmutantur) intenderemus, affigeremusq;,

De ſacramentis quibus uſi ſunt apoſtoli.

Matth. 28.

Matth. 26.

sed ut sublatis in altum animis, ea quæ symbola uisibili significata repræsentatur, uera fide apprehendentes ueneraremur, ac perfrueremur etiã. Huiusmodi præterea sacramentis dominus gratiã, benignitatẽ & beneficentiã suam nobis annũciare, probare, ac ueluti testimonio quodam attestari uoluit, quod uidelicet seipsum nobis cum omnibus donis suis donet, quod ipse nos purificet, & peccata nostra abluat, quod ipse animas nostras corpore & sanguine suo cibãs ac potãs reficiat, atq; nos sibi communione & societate indissolubili uniat. Quo fit, ut ipse uiuat in nobis, et nos in ipso. Atq; hæc quidẽ omnia non tantũ imaginantur, sed sentiunt fideles, si modo fidem habeãt uerã, & sacramentum celebrent legitime. Alioqui enim per se non cõiungit nos deo externa sacramentorũ participatio, nisi per fidem illis cõmunicemus. Nam
Act.15. iuxta S. Petri sententiam, Fide purificantur corda nostra.

Huiusmodi deniq; sacramentorum institutione uoluit dominus retinere inter mortales memoriã donorum ac beneficiorũ suorum uberrime nobis collatorum, ne unquã nos illorũ obliuisceremur, dum scilicet illa perpetuò ceu publica inter mortales testimonia & memoracula extant, admonẽtia nos interim gratitudinis, ut pro acceptis beneficijs perpetuas agamus gratias, laudemusq; bonitatẽ domini in sæcula. Postremò instituit dominus sacramenta, ut uisibilibus signis populum suum in unam colligeret Ecclesiã, & ut suos debiti admo-

neat

neat officij, nempe quod omnes in unum corpus coadunati mutuo nos diligere, & innocentiæ iustitiæq; studere debeamus. Verum illa omnia copiosius & plenius explicantur in scriptis apostolorum. Qui insuper hæc sancta domini sacramenta religiose, summa fide, syncere & simpliciter atque citra additionem proprij inuenti, & ipsi usurparunt, & Ecclesijs dei sic tradiderunt administrarunt q. De baptismo multa reperiuntur exempla in Actibus apostolicis. Cœna domini nostri Iesu Christi abusi fuerãt Corinthij, puritate et simplicitate prima nonnihil uitiata: quos ut in uiam reduceret Paulus, non alijs utitur medijs, quàm simplicibus uerbis ac traditione institutionem q prima domini nostri Iesu Christi, qua cõtentus, prorsus nihil de suo adtexuit, quemadmodum 1. Corinth. 11. legimus.

Ad hunc itaq; modum sanctissimi apostoli, per prædicationem Euangelij & sacramentorũ administrationem celebrationemq; omnes populos ac gentes in ecclesiam, cuius caput Christus est, pertrahentes collegerunt, adde & cõseruarunt & auxerunt amplissime. Hanc insuper nullis alijs auctioribus ritibus & ceremonijs onerarunt. Nam in Actis apostolorum cap. 2. ubi absolutissima formula ueræ Christianæ ecclesiæ proponitur, inuenimus, cernimusq; ante omnia uocationem & missionem apostolorum: ex quibus diuus Petrus primus omnium Euangelium populo annũtiat, docens pœnitentiã & remissionem peccatorum

Ecclesia Christi.

in Christo Iesu. Deinde uerò baptizat illos qui nomina dederant Christo, & cupiebant eius nomine & populo per omnia censeri. Mox autem sequitur, quod qui iam Christiani facti erant perseuerarint in doctrina Apostolorum, in communicatione, in fractione panis, & precationibus. Quo in loco sufficienter satis & expresse nobis enumerantur præcipua Christianæ Ecclesiæ, & fidei capita. Doctrina nimirum de pœnitentia & remissione peccatorum in nomine Christi, Baptismus, perseuerantia, & proficiendi studium in doctrina Christi, Oratio siue preces, Cœna dominica, quam in præsenti appellat Fractionem panis, & Communicatio, quæ comprehendit dilectionem, humanitatem, & omnia misericordiæ opera. Cæterum quod Actorum 15. paucula his adijciuntur, ubi uidelicet Gentibus præcipitur ut abstineant à sanguine & suffocato, ad tempus id quidē factum apparet, certe, ut per leuicula hæc & obseruatu facillima, maiora scandala cauerentur. Alioqui enim omnes Apostoli, & in primis diuus Paulus, omnes ecclesias summo cum studio adhortati sunt, ut in hac doctrina Ecclesijs tradita constanter perseuerent, caueant autem sibi diligentissime ab additionibus siue traditionibus, nouisq; hominum doctrinis. Nihil enim esse quod æque à recto tramite homines abstrahat. Id quod Paulinæ Epistolæ passim testantur: precipue uero in Epistola ad Colossenses 2. cap. item ad Philippenses 3. capite. & in 1. Timoth. 4. & 6. cap. Rur-

sus

ſus Titum 1. cap. Ita autem nunc conſtat, quod Apoſtoli domini noſtri Ieſu Chriſti nihil noui, id eſt, nullum nouum doctrinæ genus docuerũt, ſed illud duntaxat populis ſuæ fidei commiſſis tradiderũt, quod ut omnibus Gentibus traderent, à domino Ieſu Chriſto acceperunt.

EPILOGO COLLIGITVR *quod fides Chriſtiana, uera, antiqua, & indubitata fides & religio ſit, quæ ſemper uincens firmiſsime ſit perduratura, oppreſsis omnibus alijs religionibus.*

HAEC ſacroſancta, ueneranda, certa & incontaminata fides, quam dominus per electiſsima ſua organa Apoſtolos in omnium gentium corda plantauit, & per totum terrarum orbem florere fecit, protinus ſanè poſt ſanctorum Chriſti apoſtolorũ deceſſum uarijs artibus à multis & nepharijs hominibus grauiter petita eſt. Exoriebantur enim uiri praui, & corruptores, qui pernicioſas opiniones gignentes, atque ſuperſtitiones uarias reparantes, letales inducebant, atq; excitabant ſectas. Simul autem crudeliſſime ſæuiebat in Eccleſia tyrannorum gladius, perſequutionibuſq; truculentiſſimis exercebantur, imò exindebantur ferè ſancti. Verum in hiſce periculis & difficultatibus omnibus perpetuò ſuperauit ueritas. Tametſi enim ciues urbis ſatanæ & ueteris ſerpentis, iuxta ingenium indolemq; patriarchæ ſui Caini, cæderent, diſcerperent, & atro-

ciſſime ſanctos ciuitatis Chriſti ciues excruciarent : tametſi pſeudoprophetæ & idolorum ſacerdotes infanda mala excitarent, totumq; concuterent orbem : nihilominus tamen uincens ſancta Chriſti ciuitas clara erexit trophæa. Sed & innocentiſſimi Abelis, fratrumq; eius ſanguis effuſus ab impijs, uel hodie loquitur, clamabitq; uſque in finem mundi ad cœlos. Poſteaquam uerò perſecutorum immanitas aliquatenus repreſſa atque ſedata eſſet, & perſequutores ſuę immanitatis & ſanguinis effuſi, ultori deo cõmeritas dediſſent pœnas, ſed & blaſphemas hæreſes fidi, pij, docti, & fortes Eccleſiarum paſtores atque Epiſcopi uerbo ueritatis iam etiam repreſſiſſent, & euidentiſſime confutaſſent, ut Eccleſia nunc pacem habere uideretur, dedit illa ipſa pax atque tranquillitas Eccleſiæ ingens malum. Tranquillitas enim peperit ſecuritatem, ſecuritas ſocordiam, ſocordia uoluptatis ſtudium : quod protinus inſeuit, cordibusq; quàm altiſſime infixit ſtudiũ opum, imperitandiq; cupiditatem. At per auaritiam regnandiq; cupiditatem uenenum pluſquam peſtilentiſſimum in Eccleſiam Chriſti effuſum eſt. Nam ubi Eccleſiarum præſides, & uerbi dei miniſtri attentiores eſſent cumulandis opibus, quàm ſui officij fideliſſime faciendi, & multò diligentiores eſſent in dominijs acquirendis, quàm uerbo & doctrina extruendis & conſeruandis eccleſijs, tandem eò res recidit, ut ſuperſtitionem reciperet pro religione uera. Vnde protinus exorta eſt infe-

lix

lix simplicitatis puritatisq; ueræ & antiquæ fidei obliuio. Tunc ergo nouæ leges & traditiones de fide & cultu dei cudi & promulgari cœperunt: quibus interim sanctissima antiquitas, ritusq; purissimi uel deprauabantur, uel nouis institutis obscurabantur. Ea re factum est, ut quàm remotissime à doctrina Christiana & rituum simplicitate à uia ueritatis ad auia erroris, ad stultas & impias cæremonias, imò superstitiones deflexerimus. Ex ea corruptione habemus uel hodie abominationes, falsum cultum, abusus, errores & disputationes de potestate Romani Pontificis, de Indulgentijs, de Missis pro uiuis & defunctis celebrandis, de Merito, uirtute, & intercessione diuorum in cœlis, de ueneratione & cultu reliquiarum in terris, de cultu simulachrorum, de ornatu & mundo templorum, de mercenario cantu Ecclesiastico & emptitijs precibus, deq; infœlici & inerti turba monstrificorum Monachorum. Quæ quidem omnia unà cum multis alijs inuentis stolidissimis nihil aliud sunt quàm innouationes, deprauationesq;, priscæ institutioni diuinæ contrariæ: utpote quæ uerbo dei probari nequeunt, atque iccirco etiam deo displicent. Inueniuntur tamen pertinaces aliquot homines, qui post tam claram ueritatem adhuc ceu insanientes clamant atque contendunt de huiusmodi ineptijs, omnibus persuadere uolentes suas illas innouationes atque deprauationes diuinorum rituum, ueram & antiquam fidē esse: licet interim sciant (nisi sua sponte

Papistica fidei origo.

ſcire nolint) has ſuas uociferationes, quibus ſimplicioribus imponunt, adeò in ueritate nullum habere fundamentum, ut ſi uel minimam ingenij uim in iuſtam rei conſyderationem uocarẽt, protinus intelligerent ſe planè nudos mendacium ornare.

Licet autem hæc Papiſtica religio per aliquot ſæcula durarit, atq; uictoriam obtinens, ſæpe triumpharit, nihilominus tamen omnipotens deus ſemper ſuum habuit gregem, quantumuis puſillum, cui ſedulos & pios miniſtros miſit, quemadmodum etiam olim factum eſſe legimus, temporibus Iudicum & Regum in Iſraele, nec non & tempore captiuitatis Babylonicæ. Nunquam tamẽ grauius laborauit fides uera & religio, quàm ſub aduentum Chriſti: quemadmodum & noſtro ſæculo quo propiores ſumus ſecundo aduentui domini noſtri Ieſu Chriſti, eò grauius laborabit fides, ac eò impurius habebũt res mortalium. Nihilominus tamen (ut modo retulimus) omnipotẽs deus hactenus ueritatem ſuam in lucem protulit, quin & hodie profert. At cõtra hanc pontifex Romanus unà cum ſuis ſectatoribus, Machometem cum ſuis (ſicuti ueros antichriſtos decet) certantes, omnibus uiribus contendunt antiquam illam fidem & ueram religionem opprimere, & in locum oppreſſæ ſuas illas traditiones nouas reponere: quas licet patres noſtri priſci ignorarint penitus, conãtur tamen illi ipſas toti orbi, ceu profectas à deo, antiquas receptasq; ab eccleſia, obſeruandas,

dere. Nam uel ex actis historijsq; luce clarius li-
quet, quid ab annis 600. Papa, & quid à nongen-
tis egerit Machomet. Imò quid Papa uel hodie
moliatur, & quo Machometanus imperator om-
nia sua dirigat consilia, nemo nescit nisi qui men
te caret. Vtcunq; uero hic minitetur, ferro & igni
sæuiat, ac ille quoq; insaniens suam nouam reli-
gionem splẽdidis quidem, sed falsis titulis ornet,
multas annorum centurias numeret, multa con-
silia, sanctos patres, innumeros diuos, doctores il-
luminatissimos & plus quàm irrefragabiles, al-
mas item uniuersitates, cœnobia religiosissima,
cantus, preces, ieiunia, eleemosynas, disciplinam,
& huius generis alia enumerans iactitansq; cre-
per, illis tamen spretis reiectisq; omnibus, recipia-
mus potius receptamq; teneamus firmissime an-
tiquam illam fidem & religionem ueram, illam
antiquam quę ab exordio mũdi floruit, qua omnes
ab Adamo sancti deo placuerunt, deum dilexe-
runt atq; coluerunt, eidemq; seruierunt legitime.
Nescierunt hi religionem Papisticam, utpote no-
uam & nuper inuentam ab hominibus, nihilomi
nus seruati sunt & placuerunt deo, proinde in ea-
dem fide & religione seruaberis deoq; placebis
etiam, tametsi pontificijs legibus non pareas: imò
si te soli Christo & doctrinæ eius addicaris, Pa
pæ uero renunciaueris penitus, displicebis domi
ni. Quod si ob hanc religionis nostræ simplicita
tem & puritatem odiant nos ac persequantur ho-
mines huius sæculi, meminerimus oportet, idem

euenisse omnibus sanctis dei prophetis, denique ipsi domino nostro Iesu Christo: qui propediem veniet ad iudicium illud extremum, euersurus penitus Antichristi regnum, quem in præsenti spiritu oris sui conficit. Nostra conuersatio non est in hisce terris, patria nostra cœlum est, ex quo & seruatorem expectamus dominũ Iesum Christum, qui transfigurabit corpus nostrum humile, ut conforme reddat copori suo glorioso, secundum efficatiam, qua potest etiam subijcere sibi omnia.

Ei sit gloria honor & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

FINIS.

TIGVRI APVD CHRIST.

Froſchouerum, menſe

Aug. Anno

M. D. XLIIII.